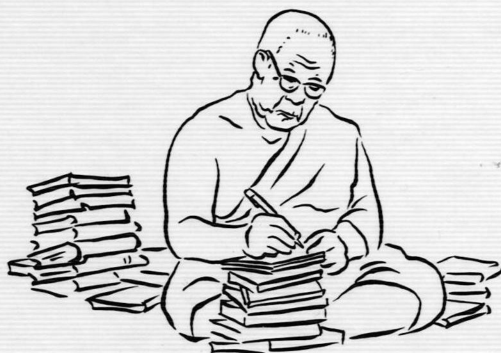
พุทธทาส ๑๐๐ ปี
๒๗ พฤษภาคม ๒๔๔๙ – ๒๕๔๙

ความสุขในการงาน

๙๐

ความสุขในการงาน

การทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง

พุทธทาสภิกขุ

๏ กระดาษที่ใช้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เป็นผลิตภัณฑ์กระดาษไทย
คุณภาพได้มาตรฐานสากล มีชื่อทางการค้าว่า Green Read
ผลิตสีครีมนวลเพื่อถนอมสายตา และมีน้ำหนักเบาทำให้สะดวกต่อการใช้งาน

ความสุขในการงาน

การทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมสภาจัดพิมพ์ธรรมบรรยาย ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ
เพื่อรักษาต้นฉบับที่ถูกต้องและสมบูรณ์
เป็นธรรมสักการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พ.ศ. ๒๕๔๙
จากธรรมทานมูลนิธิ องค์การฟื้นฟูพระศาสนา มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ
ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้ทำงาน และผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

อนุโมทนา

การที่ คำบรรยายต่างๆ ของข้าพเจ้า ซึ่งอยู่ในรูปของ ธรรมเทศนา ก็ดี, ในรูปของปาฐกถา หรือการบรรยายประจำวัน ก็ดี, กำลังได้รับความร่วมมือ จากสหายธรรมทาน หลายฝ่าย จนมีโอกาสจัดพิมพ์ขึ้นมาได้ ในลักษณะเช่นนี้ นี้ ข้าพเจ้า ขอแสดงความยินดี และขออนุโมทนา ต่อทุกท่าน ที่มีส่วนในการช่วยเหลือ. การอนุโมทนานี้ ข้าพเจ้าทำไป ทั้งในนามของคณะธรรมทาน, ของสำนักสวนโมกขพลาราม และของส่วนตัวเอง ด้วย.

คนเราในทุกวันนี้ แม้ว่าจะทำความดีความงามอะไร เพื่อเป็นการเพิ่มพูน หรือการโฆษณา อะไร แก่สิ่งที่ได้ทำไว้แต่กาลก่อน ก็ตาม ก็ยังนับว่า เป็นสิ่งที่น่าอนุโมทนาอยู่นั่นเอง; และบางทีอาจจะเป็นที่น่าอนุโมทนา เพิ่มขึ้นเป็นได้เท่า ก็ยังได้ ในเมื่อการทำเช่นนั้น ได้กระทำไป ด้วยความไม่ประมาท แท้จริง; แล้วผลที่เกิดจากการกระทำนั้นๆ ยังแผ่ไพศาลไปเป็นประโยชน์ แก่เพื่อนมนุษย์จำนวนมากมายอีกด้วย. ข้าพเจ้า ขออนุโมทนา เป็นพิเศษในกรณีนี้ เพราะเหตุดังกล่าวนั้น นั่นเอง; และยังเป็นการอนุโมทนาแทนท่านผู้อ่านทั้งหลาย ที่กำลังได้รับประโยชน์ จากหนังสือเหล่านี้ สืบต่อไป อีกด้วย.

มนุษย์เรา จะเป็นมนุษย์อยู่ได้ ก็เพราะกำลังประกอบอยู่ด้วยธรรม; มิฉะนั้น จะต้องสูญเสียความเป็นมนุษย์ หรือถึงกับต้องตายในที่สุด โดยไม่ต้องสงสัยเลย. มนุษย์ที่ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ก็ต้องประกอบอยู่ด้วย อธรรม เป็นธรรมดา, และจะต้องเป็น อมนุษย์ในร่างของมนุษย์ ด้วย! โลก

นี้จะเป็นอย่างไร ถ้าหากเป็นโลกที่ประกอบอยู่ด้วยอมนุษย์ในร่างของมนุษย์ เต็มไปเสียทั้งโลก ? และแม้แต่คนคนหนึ่งๆ จะได้รับประโยชน์อะไร ถ้าใจของเขา ได้รับแต่การรบกวน จากความรู้สึกว่าตนเองไม่เป็นมนุษย์ เสียทั่วไป และยิ่งขึ้น ทุกที?

หนังสือธรรมะ ทุกๆเล่ม แม้จะงุ่มง่ามอย่างไร ก็ยังมีผลในทางธรรมอยู่นั่นเอง ! แม้ธรรมะจะงุ่มง่ามบ้าง ก็ย่อมจะต้อง ดีกว่า อธรรม ที่ปราดเปรื่อง มิใช่หรือ ? ขอท่านทั้งหลาย จงพากันสนใจให้ยิ่งขึ้นไป ในสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" ให้ถูกต้อง และพร้อมสมบูรณ์ ! พระเจ้า จะกลับมาครองโลก เหมือนปางก่อน, ฟ้าฝนทาน จะอาบรดสัตว์ทั่วสากลจักรวาฬ ให้เยือกเย็น โดยไม่ต้องสงสัยเลย.

การทำธรรมะให้แพร่หลาย แม้โดยการเผยแผ่ธรรมในลักษณะนี้ ก็ยังเป็นทางให้เกิดความสนใจในธรรม กันใหม่, ได้เพียงพอ; ข้าพเจ้า ขอขอบคุณไม่หมด ต่อท่านทั้งหลายที่ช่วยร่วมมือกัน ทุกคน ทุกอย่าง ทุกทาง ในการเผยแผ่ธรรม ด้วยการหวังผล เพื่อเพื่อนมนุษย์ทั้งมวล ในที่ปองดังกล่าวแล้วนั้น ทุกประการ ฯ

พุทธทาส อินทปัญโญ

โมกขพลาราม, ไชยา
๓ กันยายน ๑๖

สารบัญ

ความสุขในการงาน

ความสุขในการงาน

เรื่อง

การทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมบรรยาย ณ สวนโมกขพลาราม

๑๘ สิงหาคม ๒๕๑๒

วันนี้จะได้พูดโดยหัวข้อว่า **ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง** *โดยเฉพาะเป็นพิเศษ.*

วันที่แล้วมา ก็ได้พูดถึงอุปมา เหมือนกับว่ามีฤทธิ์ มีอำนาจพิเศษ มองไปทางทิศไหนก็ว่างไปหมด. นี่ต้องเข้าใจคำนี้กันให้จริงจังมันถึงจะได้, ฉะนั้นจึงต้องพูดซ้ำเฉพาะส่วนนี้. เราได้พูดถึงยักษ์ตัวหนึ่ง หรือฤาษีตนหนึ่งที่มีตาเป็นไฟ มองไปทางไหน ถลนตาทีเดียว มันก็ไหม้วอดวายโล่ง

โถงไปหมด : ความหมายอันนี้อยากจะให้นำมาใช้เป็นเครื่องเปรียบเทียบ.

เรื่องนิยายอย่างนั้น เขาก็มีความหมายอะไรซ่อนไว้อยู่เหมือนกัน มันเป็นเกร็ด หรือเป็นอรรถกถาของคัมภีร์สำคัญ ๆ เช่นคัมภีร์รามายณะ เรื่องรามเกียรติ์เป็นต้น; แสดงว่าคนยุคนั้นเขามีจินตนาการไม่เลว ในทางที่จะคิดนึกอะไรให้ผิดแปลกไปจากธรรมดา ทีนี้ของเรามันยิ่งแปลกไปจากธรรมดาอย่างนั้นเสียอีกหลายเท่า. ถ้าจะเปรียบกำลังของไฟที่ไหม้ให้ว่างไป ก็ยังสู้กำลังของ "ความว่าง" นี้ไม่ได้; หมายความว่า มันว่างไปยิ่งกว่านั้น *เพราะไฟเป็นเรื่องวัตถุ มันก็เผาไหม้แต่วัตถุ* ว่างไปแต่วัตถุ *นามธรรมนั้นเอาไฟเผาไม่ได้.*

เดี๋ยวนี้เราจะมาพูดกันถึงเรื่องนามธรรม ก็ต้องมีสิ่งที่จะเอามาเผา หรือทำลายให้หมดไปได้ แม้แต่นามธรรม; สิ่งนั้นก็คือความว่างจากความรู้สึกคิดนึกที่เป็น "ตัวกู–ของกู" นี้มันเป็นนามธรรม. สำหรับเรื่องยักษ์ หรือฤาษี ที่มีฤทธิ์ ชนิดที่กล่าวมาแล้วนั้น เขาใช้ฤทธิ์เพื่อทำลายผู้อื่นด้วยความเห็นแก่ตัว, ทำลายผู้อื่นเพื่อประโยชน์ของตัว เห็นแก่

ตัว เดี๋ยวนี้**เราต้องการจะไม่มีความเห็นแก่ตัว ทำลายความเห็นแก่ตัว**,และ**ไม่เอาประโยชน์อะไรจากใคร ; ตรงนี้สำคัญมาก.**

คนที่ไม่เข้าใจเรื่องความว่าง ก็เพราะจะเอาประโยชน์ของตัว.

คนจะเอาประโยชน์เพื่อตัว แก่ตัวเรื่อยไป จึงฟังความว่างนี้ไม่เข้าใจ; มันก็ติดอยู่ที่ตรงนี้ ถ้าศึกษาเรื่อง "ความว่าง" เพื่อจะเอาประโยชน์ในทางเห็นแก่ตัว เป็นตัวเป็นของตัว อย่างนี้ไม่มีทางที่จะทำได้, และก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจหรือฟังรู้เรื่อง มัน**ไม่มีทางที่จะปฏิบัติได้** จนกว่า**จะเห็นความสำคัญ ; ความหมายสำคัญอยู่ที่ เพื่อความไม่เห็นแก่ตัว.** เพื่อความไม่มีตัวจริง ๆ เสียก่อน ; ถึงแม้จะดูเป็นเรื่องคล้ายกัน แต่มันเป็นเรื่องคนละอย่าง.

ถ้าใครต้องการประโยชน์ของตัว อยู่อย่างเต็มที่ละก็ศึกษา หรือฟังเรื่อง "ว่าง" นี้ไม่ออกแน่ ; คือจะฟังออกไปในทางที่มันขัดกันเสมอ. เหมือนกับที่กำลังเป็นปัญหาอยู่นี้ : อย่างที่ว่า "ไม่มีความเห็นแก่ตัว แล้วอะไรจะทำงาน, อะไรจะเป็นเครื่องผลักดันให้ทำงาน ให้เป็นกำลังใจ ในการทำงาน" ; เขาตั้งข้อสังเกตเพียงเท่านี้ ; ก็รู้สึกว่าขัดขวาง

กันเสียแล้ว ก็เลิกความสนใจที่จะศึกษาเรื่องความว่าง; แปลว่าบ่ดทิ้งไปเสียทั้งดุ้น บ่ดทิ้งไปทั้งกะบิเลย; ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว ก็ย่อมฟังเรื่องความว่างไม่ออก.

นี่เป็นผลจากการสังเกต ที่ผมสังเกตมาตั้งหลายปีแล้ว เกี่ยวกับการเผยแพร่เรื่องความว่างออกไปในสังคม; ว่าที่จริง คำอธิบายนั้นก็มากพอที่จะเข้าใจ. แต่เขา**ทนอ่านไม่ไหว จิตมันปฏิเสธ ไม่ยอมต้อนรับเสียตั้งแต่ทีแรกที่ได้ยิน,** แล้วก็เห็นเป็นเรื่องเหลวไหล; เพราะเครดิตของบุคคลก็ไม่เป็นเครื่องประกันให้เขารับพิจารณา. มันก็เลยมีคนเข้าใจน้อย ถึงแม้จะมีคนเข้าใจบ้าง ก็ยังเป็นจำนวนน้อย; และอีกอย่างหนึ่งก็ฟังไม่เข้าใจกันอยู่อีกนิดเดียวตรงที่ว่า **เราจะมีความหวัง มีความต้องการ มีอะไรได้ ด้วยสติปัญญา** คือ **โดยไม่ต้องยึดมั่นได้อย่างไร?**

เขาปฏิเสธว่า ถ้าไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ก็ไม่มีความหวัง ไม่มีความต้องการ; นั่นมันถูกตามตัวหนังสือ แต่ยัง**เข้าใจผิด: เพราะคำว่าความหวัง ความต้องการ ความบากบั่น**อะไรนี้ เป็นภาษาที่กำกวม. เหมือนที่กล่าวมาแล้ว **จะทำงานด้วยอะไร**ก็ได้คือ**ทำด้วยความยึดมั่นก็ได้ ด้วย**

ความไม่ยึดมั่นถือมั่นก็ได้. เขาก็เลยพึ่งว่า เมื่อเรายังมีกิเลสอยู่ ที่จะให้ทำด้วยความไม่ยึดมั่นนั้นทำไม่ได้ ; เขาเลยปัดเรื่องนี้ทิ้ง ไม่ทนอ่านคำอธิบายอะไรหมด, คือจัดตัวเองเป็นผู้มีกิเลสหนา จะต้องมีความยึดมั่นถือมั่น. ถ้าใครมาพูดว่า ทำงานด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่น. ก็ไม่ยอมรับถือเป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ ไปเลย.

ถ้าจะศึกษาให้เข้าใจ จะต้องทบทวนไปถึงข้อที่ว่า ; **จิตนี้มันว่างจากความยึดมั่นถือมั่นอยู่เป็นประจำ เป็นพื้นฐาน; ความยึดมั่นถือมั่นเพิ่งมีมาเป็นครั้งคราว.**

เราจะต้องระวัง, อย่าให้มันเกิด ในขณะที่เราจะทำอะไรที่เป็นงานสำคัญ, เป็นสิ่งสำคัญ ; คือว่า พอเผลอ–มันเกิด, เผลอ–มันเกิด. แต่ตอนนี้เผลอไม่ได้ ; เพราะมันมีระยะกาลมากพอ ที่จะให้นึกให้คิด แล้วต้องไม่เผลอ ; เมื่อคิดจะทำอะไร ไม่ใช่อารมณ์มันกระทบวูบวาบ มันมีเวลาที่จะนึก จะคิดจะเตรียมตัวจะอะไรได้. เพราะฉะนั้นให้มีหลักว่า **"จิตมันว่างจากความยึดมั่นถือมั่นอยู่เป็นพื้นฐาน"** ก็ใช้จิตชนิดนั้นไปก็แล้วกัน สำหรับคนที่ยังมีกิเลส, ที่ถือตัวว่ายังมีกิเลส และยังมีความยึดมั่นอยู่เสมอ.

ทีนี้ คนเรามีปัญหาสำคัญเรื่องการทำงาน เพราะว่า **ชีวิตมันอยู่ด้วยการทำงาน** หรือว่ามีค่าเพราะการงาน, การงานก็เลยเป็นปัญหาสำคัญที่สุด. เพราะฉะนั้นผมจึงพูด โดย **ยกเอาการงานขึ้นเป็นเรื่องสำคัญ** อย่างที่ได้ยินกันอยู่เสมอ ๆ จนท่องกันได้ จนเอาไปร้องเพลงเล่นอะไรเล่นก็มี; แต่ว่าจะเข้าใจหรือไม่ มันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง.

ตามหลังปกหนังสือชุดมองด้านใน ได้สั่งให้บรรจุข้อความที่เป็นคำกลอนบทนี้ไว้เรื่อยไป; เชื่อว่าทุกคน หรือทุกองค์คงได้ยินและจำได้ดีแล้วว่า: *"จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง ทุกอย่างสิ้น กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัว แต่หัวที"*. คำกลอนบทนี้ ภาษามันโสกโดกหรือบ้านนอก เช่น "พระกิน" ก็เป็นภาษาที่ไม่เพราะ แต่ว่าเป็นเรื่องที่ขอให้ให้อภัย, ควรได้รับการอภัย; ไม่ใช่เพียงแต่ว่าคำกลอนได้รับการอภัย; ไม่ใช่เช่นนั้น.

ผมมีเจตนาจะพูดให้รุนแรง ให้ฟังแล้วลืมยาก อย่างที่จะพูดว่า: อย่างพระกิน **ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัว แต่**

หัวที" คำว่า "หัวที" เป็นภาษาบ้านนอกภาษาบ้านนี้, คนกรุงเทพ ฯ ฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง นี่ก็**เจตนาที่จะใส่ลงไปอย่างนั้น** *เพื่อจะยืนยันว่า คำพูดอย่างนี้ เป็นคำพูดที่บ้านนอก* พูดเข้าไปจากบ้านนอก อย่างน้อยที่สุดก็เป็นการสอนภาษาคำใหม่ให้แก่ผู้สนใจสักคำหนึ่งว่า "*แต่หัวที*" หมายความว่า แต่แรกเริ่มเดิมที, คำว่า "แต่หัวที" เป็นภาษาทางปักษ์ใต้ เราต้องทำความเข้าใจมันให้ดี ทีละบรรทัด ๆ :

จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง นี่คุณฟังดู, มันมีความหมายบอกอยู่แล้ว **ว่าพูดกับคนที่ยังไม่หมดกิเลส** ไม่สิ้นกิเลส ; **จึงต้องขอร้อง บังคับ** ให้ทำงานด้วยจิตว่าง ถ้าเป็นผู้หมด กิเลสแล้ว ก็ไม่ต้อง ขอร้องบังคับ อะไรกัน อีก, เขาก็ทำงานด้วยจิตว่างได้เอง. แต่นี่มันเป็นคำพูดสำหรับคนที่ยังมีกิเลส เป็นคำแนะนำขอร้อง, หรือเป็นคำบังคับในที่สุดว่า **จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง** ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วแกจะแย่.

ปัญหาอยู่ที่คำว่า "**จิตว่าง**" ซึ่งเรื่องนี้ก็พูดมามากแล้ว

แล้วก็มีรายละเอียดที่ได้พูดไปแล้ว ไปค้นหาอ่านดูเอาเองบ้าง. **ที่สำคัญที่สุดก็ต้องรู้ให้เต็มที่ว่า คำพูดแต่ละคำ แต่ละเรื่อง มันมีความหมายเฉพาะของมัน ;** ไม่ใช่แก่คนทั่วไป ที่ไม่เคยศึกษาเรื่องนี้. ฉะนั้นต้องถือว่า **เป็น "ภาษาธรรม" ที่ต้องการความหมาย หรือคำอธิบายความหมายเป็นพิเศษ.**

คำว่า "จิตว่าง" ก็ไม่ใช่อย่างที่นึกเอาเองว่า มันเป็นจิตที่ไม่คิดนึกอะไร เหมือนกับคนไม่มีสติสัมปชัญญะ.

ถ้าว่างไม่คิดอะไร หรือมากไปกว่านั้น มันเป็นเหมือนกับหลับไปเลย แล้วจะทำอะไรได้; มันก็ทำอะไรไม่ได้อยู่นั่นเอง. ทีนี้มันก็ยังเหลืออยู่ว่า "แกล้งทำว่าง" **ถ้าแกล้งทำว่างมันก็เป็นว่างอันธพาล,** มันก็เป็นจิตว่างอันธพาล. ถ้าแกล้งทำว่างอย่างที่เรียกว่าไม่เข้าใจ แล้วก็ยังจะเอาประโยชน์อยู่ แกล้งทำว่างเพื่อจะไม่ต้องรับผิดชอบ อย่างนี้ก็กลายเป็นจิตว่างอันธพาล.

แต่เรา **มีความหมายตามหลักพระพุทธศาสนาจำกัด**

ลงไปว่า : จิตว่างในที่นี้ คือว่างจากความคิดนึก หรือ **รู้สึก ประเภทที่มีความหมายเป็นตัวกู–ของกู.** ความรู้สึกคิดนึกที่มีความหมายเป็นตัวกู–ของกูมันกว้างมาก จะต้องสังเกต ศึกษาให้เข้าใจ ให้รู้จักสิ่งนี้; ถ้าไม่รู้จักสิ่งนี้ก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจเรื่องนี้. ฉะนั้น**จงอุตส่าห์พยายามแยกแยะ** ทำการแยกแยะ ความคิดนึกรู้สึกของเรา ที่รู้สึกนึกคิดอยู่เป็นประจำวัน; ว่า**ชนิดไหนมันว่าง, ว่างจากความรู้สึกที่เป็นตัวกู–ของกู ชนิดไหนมันไม่ว่าง.** โดยหลักทั่วไปแล้วก็พูดได้ง่าย : ความคิดความรู้สึกที่เจืออยู่ด้วยโลภะ โทสะ โมหะ นี้มันก็ไม่ว่าง ; ถ้าไม่**เจืออยู่ด้วย โลภะ โทสะ โมหะ จิตก็ว่าง.**

ถ้าจะสรุปอีกทีหนึ่งก็ว่า : **จิตเจืออยู่ด้วย โลภะ โทสะ โมหะ นั้นคือเห็นแก่ตัว,** เป็นความคิดที่เห็นแก่ตัว เข้าข้างตัว ; เพราะเห็นแก่ตัว จึงเกิดแตกแขนงเป็นโลภะ โทสะ โมหะ **ความคิดที่ว่างก็คือไม่มีความรู้สึกที่เห็นแก่ตัว หรือเป็นไปเพื่อตัว** มันก็เหลือแต่สติปัญญาบริสุทธิ์, เป็นความคิดนึกด้วยสติปัญญาที่บริสุทธิ์.

ทีนี้เรา*สอนกันยาก* *ที่จะแยกสติปัญญาบริสุทธิ์ออกมาจากสติปัญญาที่มันเป็นทาสของกิเลสตัณหา* แต่ถึงอย่างไรก็ดี ; ขอให้สังเกตเอาเอง ไม่ต้องเชื่อผม. สังเกตเอาเองจากความคิดนึกของตัวเองก็ได้ หรือจะดูจากผู้อื่นที่เขาเป็นผู้คิดนึก ศึกษา ค้นคว้าเก่งก็ได้ เดี๋ยวนี้กับูชาวิทยาศาสตร์กันอย่างหลับหูหลับตา : ก็ลองนึกถึงพวกนักวิทยาศาสตร์ ที่คิดค้นเรื่องวิทยาศาสตร์ดูบ้าง.

ตัวอย่างเช่น : เราอ่านเรื่องดาร์วิน ค้นเรื่องชีววิทยาว่าคนมาจากสัตว์อะไรทำนองนี้. ได้ทราบว่า เขาก็ต้องใช้เวลาเพ่งคิด อย่างเดียวกับโยคี มุนี เหมือนมัน ; เช่นดาร์วินแกไปยืนอยู่ในสวน เพื่อดูสัตว์. เอาไม้เท้าค้ำยันไว้ข้างหน้า เพื่อจะเพ่งดู ; นิ่งเหมือนตุ๊กตาหิน จนกระรอกหรือนก มาไต่อยู่บนตัวของเขา. ลองคิดดูว่าความเพ่งคิดขนาดนั้นมันเป็นอย่างไร ? มันลึกมันแหลมเท่าไร ? แล้วมันเจืออยู่ด้วยความหมายแห่งตัวกู–ของกูได้หรือไม่ ?

คุณคิดดูเองก็จะเห็นได้ เข้าใจได้ ว่าถ้ามี**ความรู้สึกเป็นตัวกู–ของกูติดเจืออยู่, เขาจะคิดหรือเพ่งอย่างลึกซึ้ง**

อย่างนั้นไม่ได้ ; มันกระสับกระส่าย. ความคิดเกี่ยวกับตัวกู–ของกูในกรณีนี้ ถ้ามันมีอยู่ มันก็ต้องล้มเหลวนำมาซึ่งความล้มเหลวล้มละลาย ไม่เป็นสมาธิพอ ที่จะเพ่งจนมองเห็นความลับอันลึกซึ้งของธรรมชาติ.

ดาร์วินเขาลืมทุกสิ่งทุกอย่าง : ลืมตัวหมด ตัวเขาชื่ออะไร ? อยู่ที่ไหน ? เป็นอะไร ? มีประโยชน์ได้เสียอย่างไร? ทำหน้าที่อย่างไร ? เพื่ออะไร ? นี่ลืมหมด, มีแต่จิตล้วน ๆ ที่ฝังตัวเข้าไปในธรรมชาติ : คือตัวเขาหมดไป กลายเป็นธรรมชาติไป, หมดความหมายที่เป็นตัวตนของตน, ตัวกู–ของกู ไม่มีเหลืออยู่เลย. จิตกลายเป็นธรรมชาติล้วนๆ แล้วก็เพ่งลึกถึงที่สุด ตามคุณสมบัติของมัน. ฉะนั้นเขาจึงเจาะแทงลงไปได้ถึงความลับของธรรมชาติ, รู้แนวตามความเป็นจริงของธรรมชาติตามที่เขาค้นพบ. **นี่คือตัวอย่างที่ทำงานด้วยจิตว่าง จากตัวกู–ของกู**

เรื่องของนักวิทยาศาสตร์คนอื่น ๆ ยังมีอีก. เช่นไอน์ส-ไตน์ ซึ่งมีชื่อเสียงมาก. คุณก็ต้องทายได้ ว่าแกคิดค้นอะไร; มันก็**เป็นจิตอันแหลมลึกลงไปถึงธรรมชาติ. เป็นตัวอัน**

เดียวกันกับธรรมชาติ, ไม่มีวี่แววแห่งตัวฉัน ของฉัน เพื่อประโยชน์ของฉัน ได้เสียของฉัน อะไรเหลืออยู่. ด้วยเหตุนี้ไอน์สไตน์จึงคิดอะไรได้ถึงขนาดที่เรียกว่า เป็นอัจฉริยมนุษย์ จนคนในโลกสมัยนี้ยกให้เป็นอัจฉริยมนุษย์. สูตรที่เอามาใช้ทำระเบิดปรมาณูได้ อะไรได้ ก็เป็นผีไม้ลายมือของบุคคลที่ **"คิดด้วยจิตว่าง"** ชนิดที่เราพูดกัน.

ไม่ว่าจะเป็นนักคิด นักค้นคว้า นักพิสูจน์คนไหนก็ตาม ต้องทำงานด้วยจิตว่างทั้งนั้น. ถ้ามีวี่แววแห่งตัวกูเมื่อไร ก็เป็นอันล้มละลายทันทีเมื่อนั้น ; จะต้องออกจากฌานเมื่อนั้น จะต้องออกจากความเพ่งคิดเมื่อนั้น: เช่นคิดถึงบ้าน คิดถึงครอบครัว คิดถึงความสำเร็จ ความไม่สำเร็จ ที่จะทำงานครั้งนี้ คิดอย่างนี้งานจะล้มละลายทันที.

ความคิดเรื่องสำเร็จหรือไม่สำเร็จ จะต้องไม่เข้ามาอยู่ในหัวเลย : มันมีแต่ดิ่งลงไป–ดิ่งลงไป–ดิ่งลงไป จนกว่าจะหมดเรี่ยวแรงของมันสมอง สำหรับคิดในวันหนึ่ง ๆ รุ่งขึ้นก็ทำต่อไปอีก เขาไม่ได้คิดว่าเขาทำเพื่อใคร รับจ้างใคร เห็นแก่ใคร หรือมีความจำเป็นอะไรมาบังคับให้ทำ.

ถ้ามีการกระทำเพื่อรับจ้างใคร หรือเพื่อรับผิดชอบอยู่กับใคร ผูกพันอยู่กับใคร เขาต้องปัดทิ้งมันไปหมด, ในเวลานั้นต้องปัดทิ้งไปหมด ; แล้วต้องเป็นเรื่องที่คิดกันตก หรือว่าปลงตก หรือว่าได้วางรูปของเรื่องสำเร็จเสร็จสิ้นไปแล้ว โดยไม่ต้องไปคิดถึงอีก.

สมมติว่าไอน์สไตน์คิดทฤษฎีที่จะช่วยอเมริกา ที่มีบุญคุณแก่ไอน์สไตน์ เขาต้องปัดทิ้งไปหมด : อเมริกาหรือยิว ของฉันหรือแก หรือฉัน, บุญคุณหรือไม่บุญคุณ ต้องปัดทิ้งไปหมด : เหลือแต่จิตที่ว่างจากเรา จากเขา จากได้ จากเสีย จากอันที่เป็นตัวกู–ของกูหมด ; จิตจึงเปลี่ยนสภาพเป็นธรรมชาติอันบริสุทธิ์ เข้าถึงธรรมชาติอันลึกซึ้งได้. **อันนี้คือตัวอย่างของการทำงานด้วยจิตว่าง.**

เขาอาจจะนึกว่า ที่เราทำนี้เพื่อใช้หนี้ประเทศอเมริกาที่มีบุญคุณแก่พวกยิว. พอคิดเท่านี้แล้วก็เลิกกัน, ต้องรีบเลิกกัน ; ตัวกู-ตัวสูไม่ให้มาสู่อีกต่อไป. ให้เหลือแต่หน้าที่ ; แล้วก็ **ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่. ดังนั้นจึง ทำงานด้วย จิตว่าง** อย่างแหลมลึกที่สุด ; เหมือนกับที่เรียกว่า

มีตาเป็นไฟ มองไปทางไหนไหม้พินาศเป็นจุลทะลุปรุโปร่ง เหมือนกับยักษ์ตัวที่เคยเล่าให้ฟังมาแล้วนั้น.

แต่ เขาไม่ ได้ทำเพื่อเอาประโยชน์ เหมือนยักษ์ ตัว นั้น, ยักษ์ตัวนั้นมันเอาประโยชน์เพื่อตัวเอง. เขาต้องดีกว่าไปอีก ; **เขาทำงานเพื่องาน ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่**, เวลานั้นไม่มีฉัน ไม่มีเรา ไม่มีของเรา ไม่มีใครได้ ไม่มีใครเสีย; เวลานั้นไอน์สไตน์ไม่ได้เป็นยิวที่เป็นหนี้บุญคุณอเมริกัน เขาเหลือแต่จิตที่บริสุทธิ์ เขาเหลือแต่ปัญญาที่บริสุทธิ์: เขาจึงพบอะไรที่คนธรรมดาไม่พบ ขณะนั้นเขาจึงลืมอะไรอย่างที่ไม่น่าเชื่อลืมสิ่งที่ไม่จำเป็นทั้งหมด : กินข้าวแล้วหรือยัง, อะไรอยู่ที่ไหน, ไม่ต้องรู้. บนโต๊ะทำงานของเขารกยิ่งกว่ารังหนูยิ่งกว่าโรงวัว ; เพราะจิตไม่มาคำนึงอยู่ที่เรื่องสวยงาม เรื่องอะไร ๆ ที่บนโต๊ะทำงาน, จิตมีแต่จะแทงให้ตลอดในสิ่งที่เขาเพ่งคิด.

อีกตัวอย่างหนึ่ง ถ้าความเพ่งคิดมันมากอย่างผลุนผลัน. เป็น**จิตว่างมาก เต็มด้วยสติปัญญา**มากอย่างผลุนผลัน เหมือนอย่างนักปราชญ์กรีก อาคิมดิส คนที่คิดเรื่อง

ความถ่วงจำเพาะออกนั้น. เขาคิดออกในห้องน้ำ ; จิตก็เพ่งทะลุปรุโปร่งอยู่แต่เรื่องนั้น จนวิ่งเปลือยกายออกมาข้างนอกร้องว่า "พบแล้วโว้ย ๆ" **จิตว่างมีปัญญาเต็มที่** มันต้องมากถึงขนาดที่ลืมไปว่า ผ้าไม่ได้นุ่ง ก็วิ่งออกมาได้ ; นี้เขาลืมอะไรทุกอย่างหมด, มันเหลือแต่ความคิดที่แหลมเป็นไฟกรดแทงทะลุปรุโปร่งทุกสิ่งที่เป็นความลับของธรรมชาติ.

นี่ตัวอย่างการทำงานด้วยจิตว่างแท้ ๆ เป็นอย่างนี้. ถ้าเวลาอื่นซึ่งไม่ใช่เวลาทำงาน ก็อาจมีตัวกู มีครอบครัว มีลูกมีเมีย มีได้มีเสีย มีอะไรไปตามแบบของเขา ; นั่นมันคนละตอน คนละที่ คนละเรื่อง. แต่ถ้า**เมื่อทำงานก็ต้องทำงานด้วยจิตว่าง,** ต้องไม่มีอะไรมาบังคับ, ต้องไม่ไปมีข้อผูกพันกับเรื่องอื่น ; มันก็เป็นอยู่ด้วยความว่าง ทำงานด้วยจิตว่างนี้ได้ตลอดเวลา.

เดี๋ยวนี้คนทำงานไปพลางแล้วประหม่าไปพลาง, คนทั่วไป ทำอะไรอยู่ก็ตาม มันประหม่าไปพลาง : เช่นวิตกว่าจะไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องด้วยตัวกู–ของกูมันบีบคั้นอยู่อย่างแรงตลอดเวลา. **ที่โต๊ะทำงานนั้น มีแต่เรื่องตัวกู–**

ของกูบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา. เพราะฉะนั้น มันจึงปวดหัว ผู้จัดการคนนั้นจึงปวดหัวและเป็นโรคเส้นประสาทตาย, เขาไม่ได้ตัดเรื่องประหม่าเรื่องวิตกกังวล เรื่องอะไรออกไปเสีย; เขาจึงคิดมันไม่ได้, แล้วงานของเขามันก็ไม่มีระเบียบ มันสับสนวุ่นวายกันไปหมด. นี่เรียกว่าทำงานที่ต้องใช้สติปัญญามันเป็นอย่างนี้.

ทีนี้ แม้แต่งานที่เลว หรือที่เรียกกันว่างานต่ำงานเลวโดยไม่ต้องใช้สติปัญญา : งานเช็ดถูปัดกวาดอย่างนี้ ; ถ้าเช็ดถูปัดกวาดไปพลาง โมโหไปพลาง มันก็เหมือนกับตกนรกทั้งเป็น : เช่นกวาดบ้าน กวาดเรือน กวาดห้อง ถูพื้นอะไรไปพลางนี้ แล้วโมโหอะไรไปพลาง ; แล้วจะเอาอะไรมาทำให้ดีได้. หรือถ้าคิดว่า จะทำให้ถูกใจนาย, จะได้รับรางวัล จะต้องมีความอยากมีความหวังเพื่อบากบั่นทำงานนี้ ; อย่างนี้มันก็ไม่พ้นที่จะเป็นทุกข์ ; แล้วงานนั้นมันก็ไม่ดีร้อยเปอร์เซ็นต์ เหมือนกับคนที่ลืมอะไรไปหมด มีแต่ใจจดจ่ออยู่แต่สิ่งที่กำลังทำเท่านั้น.

การทำงานโดยหวังจะได้อะไรตอบแทนนั้นมันเป็นเรื่อง ตัวกู–ของกูที่ทำกันจนเคยชิน ; ถ้ามีใครคอยดู คอย

จะให้รางวัลอยู่ก็ทำดี ;   พอไม่มีใครแอบดูอยู่ก็ทำอีกอย่างหนึ่ง. หรือทำต่อหน้าคนที่มีอำนาจ หรือคนรักใคร่แล้วก็ทำดี, ลับหลังก็ทำอีกอย่างหนึ่ง ; มันก็เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก ; แล้วอย่าไปหวังว่างานนั้นมันจะดี, หรือว่าดี ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ได้ ในเมื่อทำด้วยจิตใจที่ฟุ้งซ่าน มันมีจิตใจฟุ้งซ่านอยู่อีกแบบหนึ่ง คือมีความระแวงระวังว่าจะต้องทำให้ถูกใจคน ที่เขาจะบันดาลอะไรให้ได้ ; ไม่ได้ทำด้วยกำลังใจทั้งหมด ; อย่างนี้ก็เรียกว่า ไม่ได้ทำด้วยจิตว่าง. และเมื่อไม่ได้ทำด้วยจิตว่าง   มันจะดีเท่ากับที่ทำด้วยจิตว่างนั้นเป็นไปไม่ได้ ; แม้ทำงานอย่างเดียวกัน รายเดียวกัน.

ถ้าคิดจะทำให้ถูกใจ นายจ้างบ้าง คนรักบาง หรืออะไรก็ตาม ; คิดทีแรกพอ รู้สึกทีแรกก็พอ, ตกลงใจทีแรก ก็พอแล้ว. พอลงมือทำงานเข้าจริง ๆ ต้องทำด้วยจิต-ว่าง : คือไม่มี กู มี สู, ไม่มีเรามีเขา ; มีแต่สติปัญญาแล้วก็แรงงานที่จะระดมลงไปพร้อมๆ กัน. ใช้แรงงานด้วยสติปัญญา   ของจิตที่ไม่ฟุ้งซ่านแล้วจะทำได้ดีกว่า ; แม้แต่งานเช็ดบ้าน ถูบ้าน. แล้วในที่สุดผลมันจะวกกลับมาเป็น

การถูกใจนายจ้างหรือคนรัก ๑๐๐ เปอร์เซนต์. แต่ถ้าเขาทำด้วยจิตวุ่นอยู่ด้วยความฟุ้งซ่านอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว มันต้องมีเผลอ, ต้องมีเผลอส่วนนั้นส่วนนี้ จะเหลือขี้ฝุ่นไว้เป็นทาง ๆ ก็ไม่แน่.

การทำงานด้วยจิตวุ่น มันมีเผลอแน่ มันต้องมีเผลอ เพราะว่าจิตไม่ได้มุ่ง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ในการทำงาน วุ่นคิดไปตามความอยากความหวังอยู่, ฉะนั้นถ้าเรา**จะทำงานให้มีผลดี พอลงมือทำงานละก็ต้องเป็นเรื่องจิตว่าง,** จากตัวกู ตัวสู, จากเขาจากเรา, จากได้ จากเสีย, จากขาดทุน จากการมีกำไร, จากอะไรทั้งหมด ; แล้วจะไม่ปวดหัว, แล้วงานก็จะไม่มีความหมายเป็นการงาน แต่จะเป็นของสนุกเหมือนของเล่น.

เรื่องนี้พูดแล้วเมื่อวันก่อน ว่า ทำการงานโดยให้สูญเสียความหมายของการงาน ให้กลายเป็นการเล่น; งานก็กลายเป็นของสนุก **นี่เคล็ดลับของการทำงานด้วยจิตว่าง ;** คือ**ทำให้การงาน–เป็นของสนุก. ถ้าทำงานด้วยจิตวุ่น การงานก็กลายเป็นของทุกข์.** นี่ผมพูดมาถึงอย่างนี้แล้ว

คุณก็ควรจะเข้าใจได้ทันทีว่า : *ทำงานด้วยจิตว่างหรือทำงานด้วยจิตวุ่น มีสองอย่างเท่านั้นเอง.*

ถ้าทำงานด้วยจิตวุ่นคือ มีตัวกู–ของกู มีได้มีเสีย มีขาดทุนมีกำไร มีอะไร : นั่นล้วนแต่มีความหมายแห่งความมีตัวกู–ของกูทั้งนั้น ; นี่แหละทำงานด้วยจิตวุ่น ; **มันมีอะไรร้อยแปดประดังกันเข้ามาเพื่อให้เกิดความฟุ้งซ่าน.** ทีนี้ ถ้าเราทำงานด้วยจิตว่าง จะไม่มีความรู้สึกชนิดนั้น เข้ามารบกวนเลย ; เหลือแต่สติปัญญาล้วน ๆ เหมือนที่ดาวินใช่เพ่งต้นหมากรากไม้ หญ้าบอน จนกระรอกขึ้นมาไต่อยู่บนหัว ; ก็แปลว่าใช้กำลังทั้งหมดของจิตได้ โดยไม่ถูกอะไรรบกวน. นี่ทำงานด้วยจิตว่าง กับทำงานด้วยจิตวุ่น มันต่างกันอย่างนี้.

ทีนี้มันก็มีพิเศษอยู่ว่า บางคนมีนิสัยหรือมีบุญ มีนิสัยที่จะทำอย่างนั้นได้โดยง่าย ; เรียกว่ามีพรสวรรค์ หรือว่ามีอะไรแล้วแต่จะเรียก ที่จะทำให้เป็นอย่างนั้นได้โดยง่ายก็มี; มันก็จริงเหมือนกัน. บางคนไม่ค่อยจะมีนิสัย เหมือนกับคนมีโรคจิตไม่สมประกอบอยู่ด้วย ละก็ทำยาก. ฉะนั้นคน

บ้าๆ บอๆ คนบ้าจี้ ก็ทำไม่ได้ ; เขาต้องมีบุญถึงขนาดว่า เป็นคนที่มีร่างกายจิตใจถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; แล้วก็ได้รับการฝึกฝนอบรมมาตั้งแต่เล็กให้เป็นผู้มีจิตใจมั่นคงแน่วแน่บากบั่น กระทั่งหัดทำสมาธิได้อย่างนี้ ; จึงจะทำอย่างนั้นได้โดยง่าย.

การทำงานด้วยจิตว่าง ยากแก่คนทั่วๆ ไป ที่มีจิตใจไม่สมประกอบ ; เพราะฉะนั้นที่เรียกว่าอัจฉริยมนุษย์จึงมีน้อย ; แต่ว่าไม่ใช่เพราะธรรมชาติกำหนดมาให้น้อยให้ตายตัวอย่างนั้น; มันเป็นความเหลวไหลของมนุษย์อยู่ด้วยแทบทั้งนั้น ซึ่งไม่รู้จะโทษใครได้, ความเหลวไหลของมนุษย์ ของบิดามารดา ของลูกของหลานของเด็ก ของอะไรเองนี้ มันมีมากเกินไป.

ธรรมชาติสร้างมาพอใช้ได้ทั้งนั้น แต่แล้วมาทำเสียหมดทีหลัง; มีนิสัยสะเพร่าเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวกู–ของกูไปเสียตะพึด **เห็นแก่ความเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนัง;** ในที่สุดมันก็ไม่มีจิตที่จะมีกำลังเป็นสมาธิ. และไม่มีปัญญาเฉลียวแหลม เพราะสมาธิมันมีไม่ได้. ฉะนั้นเราจึงหาคน

อย่างไอน์สไตส์ หรือดาวิน นี้ไม่ค่อยพบ; มีบ้างสองสาม คนก็ไปคิดแต่เรื่องวัตถุเสียอีก.

ถ้าคนอย่างไอน์สไตน์ หรือดาวิน หรือคนอื่น ๆ อีก หลายคนนี้ ถ้าเขามา คิดเรื่องทางวิญญาณบ้างก็จะวิเศษ; นี่จึงพูดได้ว่า อัจฉริยนนุษย์นั้นมีน้อย แล้วที่มีน้อยนี้ก็ไป คิดแต่เรื่องวัตถุเสียอีก ไม่หันมาคิดค้นเรื่องทางจิต ทาง วิญญาณกันบ้าง. นั้นก็เรียกว่ามันเป็นความบกพร่อง หรือ ความเหลวไหลของมนุษย์ มากกว่าของธรรมชาติ.

แต่เดี๋ยวนี้เราได้พูดกันแล้ว ได้ตกลงกันแล้ว ว่าเรา **จะมุ่งตรงไปยังเรื่องความดับทุกข์ เราเกิดมาเพื่อจะดับ ทุกข์** ; ฉะนั้น**จึงต้องหันความหวังความต้องการ ความสน ใจของเรามาในเรื่องทางวิญญาณ,** และก็**ในลักษณะที่ ทุกคนจะทำได้ สำหรับจะได้ไม่เป็นทุกข์.**

ดังนั้นถ้าไม่อยากเป็นทุกข์ก็ต้องทำงานด้วยจิตว่าง แล้วงานก็จะสนุกด้วย แล้วผลงานก็จะดีเลิศด้วย.

เรื่องที่ว่าจะทำอย่างไร เพื่อใคร ได้เสียอย่างไรนั้น อย่าให้มันเหลืออยู่ ในเวลาที่ลงมือทำงาน ให้เป็นเรื่องที่คิด

ไว้แต่ทีแรก เรากำหนดลงไปแน่นอนแล้ว, แล้วก็อย่าไปปรารถนาเกินกำลังของสติปัญญา, **อย่างไปรับภาระหน้าที่เกินความสามารถของตน,** ให้ความสามารถมันเจริญงอกงามไปก่อน จึงค่อยขยายหน้าที่ความรับผิดชอบตามออกไป. เดี๋ยวนี้มักจะอวดดี กล้ารับมอบหมายนั่นนี่เข้ามาเกินความสามารถของตน; ก็เลยทำงานแบบผักชีโรยหน้า หน้าไหว้หลังหลอก; มันก็เสียหายกันใหญ่โต.

เราต้องทำงานอย่างบริสุทธิ์ มีเจตนาบริสุทธิ์; เมื่อเห็นว่างานที่ทำนั้นมันมีค่าพอแก่การเสียสละ แล้วก็ลงมือทำ. ทีนี้แม้งานประจำวัน หน้าที่ประจำวันที่ไม่ค่อยมีค่ามีราคามากมายนี้ก็**ต้องทำงานด้วยจิตว่าง ไม่เช่นนั้นมันจะตกนรกทั้งเป็น,** หยุมหยิม ๆ ๆ ๆ ไปทั้งวัน ๆ นี้แม้จะเป็นงานปกิณณกะเบ็ดเตล็ดก็ดี, จะเป็นงานชิ้นเอกในชีวิตก็ดี; ก็ต้องทำด้วยจิตว่างทั้งนั้น.

ปัญหาสำคัญ มันอยู่ที่ข้อนี้ข้อเดียวคือ "*ทำงานด้วยจิตว่าง*", ในส่วนที่ขยายความออกไปเป็นว่า *ยกผลงานให้ความว่าง* *กินอาหารของความว่าง* นั้นมันก็เพื่ออธิบาย

ปัญหาข้อแรกมากกว่า. ถ้าเราเข้าใจข้อแรก หรือปฏิบัติได้; ข้อต่อไปมันก็ไม่ค่อยเป็นปัญหาอะไร. เพราะฉะนั้นต้องพูดกันมากหน่อยก็บรรทัดแรก ที่เรียกว่า**ทำงานด้วยจิตว่าง; ไปทำให้ได้เถอะก็จะรู้จัก** *"ยกผลงานให้ความว่าง"* หรือ *"กินอาหาร ของความว่าง"* ได้เอง; แต่เราก็จะพูดถึงเหมือนกันในวันอื่น.

วันนี้จะพูดให้ชัดในข้อที่ว่า ทำได้อย่างไร ทำงานด้วยจิตว่าง ? แล้วเป็นจิตว่างชนิดไหน?

ถ้าไป**สังเกตดู**อย่างที่บอกแล้วเมื่อตะกี้นี้ว่า : **อย่างไหนจิตว่าง อย่างไหนจิตไม่ว่างจากตัวกู; สังเกตพบแล้ว มันก็ง่าย;** จึงพูดได้ว่าทำงานด้วยสติปัญญา, หรือว่าทำงานด้วยกิเลส. **ถ้าจิตว่างก็ทำงานด้วยสติปัญญา. ถ้าจิตวุ่นก็ทำงานด้วยกิเลสตัณหา;** มันมีเท่านี้.

ไปดูบ้าน ดูเรือน ทำงานกลางดินชั้นต่ำชั้นเลว กวาดขยะมูลฝอย ก็เหมือนกัน; มันก็ต้องตั้งปัญหาว่า **นี้กำลังทำด้วยสติปัญญา หรือทำด้วยกิเลสตัณหา** คือมันประกอบด้วยสติปัญญา หรือประกอบด้วยกิเลสตัณหา; นี่บท

เรียนมีอยู่อย่างนี้ถ้าทำด้วยกิเลสตัณหา ก็จะต้องรู้ให้ได้ ว่าทำด้วยกิเลสตัณหา; แล้วควรจะทำอย่างไรต่อไป. มันก็ควรจะแสดงบาปแก่ตัวเอง แล้วก็ไม่ทำอีก, คือกลับใจไม่ทำอีก; ก็มีอยู่เท่านั้นเอง; จนกว่ามันจะเป็นนิสัย คือต้องทำงานด้วยสติปัญญา, ไม่ทำงานด้วย กิเลสตัณหา.

เรื่องที่เราพูดกันนี้ มันก็มากจนเหลือจะมากแล้ว, ส่วนที่ท่องบ่นก็มากเหลือที่จะมากแล้ว ; **ทำไมจึงไม่ได้รับประโยชน์ ; ก็เพราะมันไม่ถึงขนาดที่เรียกว่าทำงานด้วยสติปัญญา;** ดังนั้นจึงต้องมีสติปัญญาแล้วก็มีความบริสุทธิ์. แต่เราไม่ค่อยพูดถึง ว่าทำงานด้วยสติปัญญา ไม่ทำงานด้วยกิเลสตัณหา; นี้ก็หมายความว่ามีความจริงใจ หรือมีความบริสุทธิ์อยู่ในตัว; และปัญญานี้ก็ต้องหมายถึงปัญญาที่ว่างจากตัวกู–ของกู. **สติปัญญาในที่นี้หมายความว่า มันมีอยู่ในขณะที่จิตว่างจากตัวกู–ของกู.**

พอจิตมีตัวกู–ของกูเกิดขึ้น; ปัญญาก็เปลี่ยนรูป, เป็นปัญญาชนิดที่เรียกว่า หลอกลวง, เป็นความเฉลียวฉลาด เป็นไหวพริบ, เป็น cunning เป็นอะไรที่ล้วนเพื่อตัว

กู–ของกู; แล้วโลก ก็ต้องการปัญญาอย่างนั้นเสียด้วย, ต้องการปัญญาเพื่อตัวกู–ของกู ที่หลอกลวงเป็นลิงหลอกเจ้าเรื่อยไป; ไม่ต้องการสติปัญญาที่บริสุทธิ์.

เมื่อพูดถึงสติปัญญาจะต้องเป็นปัญญาจริง ปัญญาบริสุทธิ์ด้วย, อย่าไปเอาปัญญาปากตลาด ที่สักเรียกว่าปัญญาชนิด "เอาตัวรอดเป็นยอดดี" นี่เขามุ่งหมายเพียงเท่านี้; สติปัญญาชนิดนั้นมันคนละเรื่องกัน. ขอให้จำไว้ให้ดีว่ามันเป็น**สติปัญญาของกิเลสตัณหา** มันก็ยังมีอยู่ประเภทหนึ่ง; มัน**ไม่ใช่สติปัญญาบริสุทธิ์.**

ไปดูเสาที่มีรูปอวโลกิเตศวร เราเขียนไว้ว่า *สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ.* คำว่าสุทธิต้องมาก่อน **สุทธิ** คือบริสุทธิ์ตรงไม่โกง, สี่เหลี่ยมสี่ด้าน; มันต้องมี**สุทธิคือจริงหรือบริสุทธิ์นี่มาก่อน;** แล้ว**ปัญญามันก็ไม่โกง;** แล้ว**เมตตาก็บริสุทธิ์;** เหมือนเมตตาประเภทที่ ๓ ที่ว่า ไม่ใช่เมตตาประเภทที่ ๑ ที่ ๒ ที่ยังสกปรกหรือว่ามันยังมีตัวกูอยู่. แล้ว**ขันตินี่ก็จะไม่เหน็ดเหนื่อย;** ถ้าเป็นขันติของสติปัญญานี่มันไม่ต้องทนขนาดที่ว่า เลือดตาไหล; เพราะมีเรื่องบริสุทธิ์นำหน้า.

ปัญญาอย่างเอาตัวรอดเขาเรียกว่า **โลกิยปัญญา** คือปัญญาของกิเลสตัณหามันอีกอย่างหนึ่ง, เป็นปัญญาอย่างชาวบ้าน ภาษาฝรั่งเขาเรียกว่า cunning เหมือนที่เคยพูดก็ถูกแล้ว. เพราะมันไม่ใช่ wisdom; **ภาษาบาลีเรียก เฉโก** ก็ถูกแล้วไม่เรียกว่าปัญญา; แต่มันเป็นบาปกรรมที่ภาษาไทยไปเรียกปัญญา เหมือน ๆ กันไปหมด: *เฉโก* ก็เรียกปัญญา. *ปัญญาบริสุทธิ์* ก็เรียกปัญญา; คนก็เลยเวียนหัว ฉะนั้นอย่าเอามาปนกัน.

จะเล่าเรื่อง *เฉโก* ปัญญาที่ดี ชั้นดี อย่างโลก ๆ สักนิดหนึ่งก็ได้. คนที่เป็นเทศา ฯ ที่อยู่เมืองตรัง ชื่อพระยารัชฎา ฯ เป็นถึงเทศา ฯ, พระพุทธเจ้าหลวงให้เป็นเทศา ฯ, ไม่รู้หนังสือไทย; หนังสือจีนก็ดูเหมือนจะพอเขียนชื่อได้, หนังสือไทยก็พอจะเซ็นชื่อได้เท่านั้น. นี่มีปัญญาแบบชาวบ้าน ปัญญาแบบโลกิยะก็เป็นเทศา ฯ ได้. แล้วก็ทำงานได้ประโยชน์ ได้ผลกว้างขวางมากมาย ดีกว่าเทศา ฯ ที่รู้หนังสือหรือที่เป็นมหาเปรียญเป็นอะไรเสียอีก.

มีคนเขาเล่าให้ผมฟังยังนึกขัน แล้วไม่ค่อยจะลืม;

ว่ามีแขกกำลังคุยอยู่ด้วย แล้วก็มีโทรเลขส่งมา, เลขานุการเอาโทรเลขมาส่งตามเคย, เป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ ถ้าเป็นเวลาปรกติเทศา ฯ ท่านจะให้เลขานุการอ่านโทรเลขนั้น ; แต่ทีนี้มีแขกอยู่ จะทำอย่างนั้นก็ดูจะเป็นปมด้อย ก็เลยฉีกโทรเลขทำทีถือมาอ่านเอง, ทั้งที่อ่านหนังสือไทยไม่ได้. เวลาถือมาอ่านก็เอาหัวลง ; เลขา ฯ โง่ก็บอกท่านว่า ท่านอ่านเอาหัวลง. ท่านก็เลยฟาดหัวเลขา ฯ โง่ด้วยกล้องสูบยาแดงดังโป๊ก แล้วบอกว่า กูอ่านได้ ! หัวลง กูอ่านได้ ! ที่จริงคนธรรมดาก็อ่านหนังสือเอาหัวลงได้เหมือนกัน หนังสือหัวลงเราก็อ่านได้. นี่เป็นเทศา ฯ ที่ว่ามีปัญญาอย่างพอตัว ในเรื่องปัญญาทางโลก. เลขา ฯ กลับเป็นคนโง่อวดดีหรือทำอะไรมากเกินหน้าที่.

อีกเรื่องหนึ่งเมื่อตัดถนน ระหว่างพัทลุงกับตรัง ต้องผ่านภูเขาศักดิ์สิทธิ์ลึกลับซับซ้อนเหล่านั้น. คนงานเขาไม่กล้าที่จะเข้าไปในดงนั้น หรือว่าไม่กล้ากินน้ำไม่กล้าทำอะไร. เทศา ฯ คนนี้ก็ถ่ายปัสสาวะรดแล้วบอกว่า : "เอ้า ! กูเยี่ยวรดแล้วมึงกินน้ำนี้, ไม่มีผีไม่มีอะไร; ไม่มีผีที่จะหักคอมึง." คน

งานก็เลยต้องทำงาน ต้องกินน้ำ ต้องทำอะไร การตัดถนนก็สำเร็จ ด้วยปัญญาของคนที่ไม่รู้หนังสือ. ปัญญาอย่างนี้ก็น่ากลัวเหมือนกัน, คือว่ามากมายมหาศาล, เป็นปัญญาของตัวกู–ของกู หรือในฝ่ายของโลกิยะ ต้องอาศัยกิเลสตัณหาชั้นดีมาช่วย. แต่นั้นมันเรื่องโลก เอามาใช้ในทางธรรมอย่างนี้ไม่ได้; มันเป็น cunning, เป็นเฉโก เป็นอะไรทำนองนั้น.

ดังนั้นถ้าผมพูดว่า **"จิตว่างประกอบอยู่ด้วยสติปัญญา"** มันเป็นเรื่อง **ความรู้จริงมีความเป็นอันเดียวกันกับธรรมชาติ.** "ความรู้" ที่จิตมันเป็นอันเดียวกันกับธรรมชาติ มันก็รู้ธรรมชาติ. นี่ภาษาไทยทำให้เราลำบาก, ภาษาไทยทำให้คนไทยลำบากก็น่าหัว. เพราะฉะนั้นไปคิดเอาเองก็แล้วกัน ว่ามันจะต้องมีคำอะไรสักคำหนึ่งที่เป็นชื่อของปัญญาชนิดนี้; แต่เอาละ ภาษาบาลีชั้นหลังก็อย่าไปไว้ใจนัก.

บทกรวดน้ำที่สวดกันอยู่ทุกวันมีคำ *เฉโก ธมฺมตฺโกวิโท.* เฉโกนี้ไปยืมมาใช้ผิด ๆ เป็นผู้ฉลาดไหวพริบอย่างโลก ๆ, ยืมมาใช้อย่างปัญญาบริสุทธิ์. แต่เฉโกนี้เป็นปัญญา

ชนิดที่เรียกว่า เพื่อเป็นไปตามเรื่องของตัวกู–ของกู. นั้นเป็นบาลีแต่งใหม่ยุคปัจจุบัน เช่นเดียวกับที่เราเอาความเคยชินของเรามาใช้ในเรื่องปัญญา–ปัญญา–ปัญญา. ลูกคนนี้มันมีปัญญาชนิดขโมยเก่ง, มันเป็นเรื่องไหวพริบ เป็นเรื่องเฉโก ไปทั้งนั้น.

ถ้าจิตว่างจริง จะมีปัญญาบริสุทธิ์, สติปัญญาบริสุทธิ์สะอาดจากตัวกู–ของกู แล้วก็ทำงานได้ดีเลิศ ; งานก็เป็นของสนุก, ไม่รู้สึกว่าเป็นการงาน เขาเอาชนะการงานได้. ในเมื่อคุณทำงานประจำวันอยู่ ก็ช่วยทดสอบข้อนี้ด้วย : ว่ามันสนุกหรือเปล่า ? เป็นการงานหรือเปล่า ? **ถ้ายังมีความหมายเป็นการงานอยู่ละจิตยังไม่ว่าง.** ไปดูให้ดี ๆ; ทำเสียใหม่ให้จิตว่าง ; เพื่อว่าจะได้เป็นผู้ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่างดูบ้าง. อย่างน้อยที่สุด ก็ต้องทำให้เป็น; ขณะที่ทำงานนั้นต้องว่าง ขณะอื่นจะวุ่นบ้างก็ตามใจ หรืออยากจะวุ่นสนุก ๆ บ้าง, ก็เก็บเอาไว้เวลาอื่น ; อย่าให้มันวุ่นในขณะที่ทำงาน ก็จะไม่เสียหลาย.

การที่จะมีตาไฟ ตากรด มองอะไรว่างไป ไม่มีตัณหา

ไม่มีความทุกข์ มันต้องมีความรู้มากถึงขนาดที่เรียกว่า แม้แต่งานก็ถูกมองให้ว่างไป จนไม่มีความหมายว่าการงาน ; **ทำลายความหมายของคำว่าการงานให้หมดไป การงานก็กลายเป็นเรื่องเล่นสนุก ;** มันก็จะมีความสบาย มีความครื้นเครง อะไร อยู่ในการงานนั้น. ผู้จัดการก็ไม่ต้องปวดหัว. แม่บ้านก็ไม่ต้องปวดหัว, คนใช้ก็ไม่ต้องปวดหัว, คนกวาดถนน คนแจวเรือจ้างก็ไม่ต้องปวดหัว ; เพราะว่าเขาไม่ได้ทำการงานนั้น, เขาเล่นสนุกอะไรอยู่อย่างหนึ่ง.

นี่ความหมายชนิดพิเศษ เฉพาะประโยคที่ผมพูดขึ้นเองว่า **จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง** มันมีอยู่อย่างนี้. เอาไปคิดดูให้ดี ; จะได้มีอำนาจพิเศษลึกลับ เหมือนกับยักษ์หรือฤาษี หรือมุนี ที่มีอำนาจเผาผลาญ สิ่งซึ่งเป็นอุปสรรคศัตรูที่ขวางอยู่ข้างหน้าให้วินาศไปไม่มีเหลือ.

เอาละพอกันที ตามเวลาที่เลยไปบ้าง.

ความสุขในการงาน

เรื่อง

ทำไมจึงใช้คำว่าจิตว่าง

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมบรรยาย ณ สวนโมกขพลาราม

๒๑ สิงหาคม ๒๕๑๒

ในวันนี้จะได้พูดโดยหัวข้อว่า : "**ทำไมจึงได้ใช้คำว่าจิตว่าง ?**" *ในครั้งที่แล้วมาได้พูดโดยสรุปว่า "ให้ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง". ทีนี้ก็มีความเนื่องกันในการที่ใช้คำว่า จิตว่าง. มีบางคนเข้าใจไปว่าเป็นการแกล้งหาคำ หรือแกล้งสรรคำมาใช้ตามชอบใจ, หรือว่าเพื่อให้เกิดการกระทำชนิดที่เป็นการอุตริ.*

อย่างบ้านนี้เขาเรียกว่า ทำอย่างแผลง ๆ คือทำอุตริให้เป็นของ ขบขันน่าทึ่ง หรือแปลก ๆ; ถึงกับบางคนขอร้องให้เปลี่ยนคำนี้เสียใหม่ ; แนะนำว่าควรจะใช้คำอย่างอื่นเช่นคำว่า จิตบริสุทธิ์ หรือจิตสว่าง หรือว่าจิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นไปเลย. นี่จึงต้องพูดเรื่องนี้กันเสียบ้างว่า **ทำไมจึงใช้คำว่าจิตว่าง** ซึ่งหมิ่นเหม่ต่อความเข้าใจผิด หรือถือเอาผิด.

การที่ได้ใช้คำหมิ่นเหม่ต่อความเข้าใจผิดนี้ ไม่มีเจตนาที่จะใช้ หรือว่าแกล้งใช้คำที่ว่ามันโลดโผน หมิ่นเหม่ต่อความเข้าใจผิด ; ในทางธรรมะไม่นิยมพูดอย่างนี้ ; ไม่ใช่เรื่องการเมือง ไม่ใช่เรื่องเล่นตลก หรือล่อหลอกคนหรือเอาเปรียบคน. ที่จริงคำที่หมิ่นเหม่ต่อความเข้าใจผิดมีมากมายแทบทุกคำในหลักธรรมะชั้นสูง ; **เพราะว่าหลักธรรมะชั้นสูงไม่มีภาษาใช้เฉพาะ จึงต้องยืมคำธรรมดาของชาวบ้านมาใช้.** เพราะฉะนั้นก็ดึงให้เข้าใจผิดไปตามภาษาชาวบ้าน ; ดังนั้นเจตนา **ที่จะใช้คำที่หมิ่นเหม่ต่อความเข้าใจผิดนั้น ไม่มีประโยชน์อะไร, มีแต่**

พยายามจะใช้ให้ถูก หรือเข้าใจง่าย เข้าใจได้ตรงและเร็ว ๆ.

การใช้คำว่า "จิตว่าง" นี้มีเจตนาจะให้คนได้รับประโยชน์ จึงใช้คำที่มันจะช่วยให้ได้รับประโยชน์โดยง่ายและโดยเร็ว, และยิ่งกว่านั้น มันก็**เป็นคำเดิมในพระบาลีในพระพุทธจนะ คือ คำว่า "ความว่าง"** แต่เนื่องจากโดยเฉพาะคนที่แย้งหรือค้านไม่ค่อยชิน หรือไม่รู้เรื่องเสียเลยก็มี เกี่ยวกับคำว่า "ความว่าง"; จนถึงกับมีบางคนบางพวกพูดว่า "เรื่องความว่างนั้นเป็นพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน" ที่เขาถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิด้วยซ้ำไป, **ที่จริงในเรื่องความว่างนี้ไม่ใช่เป็นพุทธศาสนา ฝ่ายมหายาน. แต่เป็นพุทธศาสนาทั้งหมด, เป็นหัวใจของพุทธศาสนาทั้งหมด ก่อนแต่ที่จะแบ่งแยกเป็นเถรวาทหรือมหายาน.**

ตรงนี้อยากจะแนะเสียเลยว่า **พุทธศาสนาที่แท้จริงนั้นไม่ใช่เถรวาทไม่ใช่มหายาน.** เถรวาทหรือมหายานเป็นแต่ทะเบียน เหมือนพวกเรานี้ก็ต้องขึ้นทะเบียนเป็นเถรวาทหรือหินยาน ตามที่พวกโน้นเขาเรียกเรา **เราเรียกตัว**

เองว่าเถรวาทนี้มันเป็นบัญชีสังกัด ในเมื่อเราจะต้องทำบัญชีหรือแยกพวก. นี่เป็นเรื่องเกิดขึ้นทีหลังเมื่อนิกายแตกแยกแล้ว; แล้ว**ใคร ๆ ก็อย่าได้อวดดีไปว่าของตัวจริงของตัวถูก;** มัน**ล้วนแต่งอกเงยออกไป**ด้วยกันทั้งนั้น; แล้วส่วนที่**หดเข้าก็มี.** เรื่องนี้อาจจะพูดทีหลังเพราะเป็นเรื่องยาวอีกเรื่องหนึ่ง.

ในที่นี้ขอให้จำไว้ หรือเข้าใจไว้ว่า พุทธศาสนาที่แท้ที่เป็นพุทธศาสนา จะไม่เป็นเถรวาทหรือมหายานไปได้.

แต่พวกเราก็ต้องจดทะเบียนเป็นเถรวาท. พวกอื่นนั้นเป็นมหายาน ซึ่งในคัมภีร์ **พระไตรปิฎก ของเถรวาทเองนั่นก็มีคำ "สุญญตา"** เป็นคำสำคัญ จนถึงกับมีพระพุทธภาษิตยืนยันอยู่ว่า; *ตถาคตพูดแต่เรื่อง "สุญญตา" หรือเรื่องที่เนื่องด้วย สุญญตา เรียกว่า สุญฺญตปฺปฏิสํยุตฺตา, คือเรื่องที่เกี่ยวกับสุญญตาคือความว่าง นอกนั้นไม่กล่าว.*

ทีนี้คนชั้นหลังชอบพูดเรื่องที่ชวนฟังไพเราะหู สนุกสนาน ประดิษฐ์ประดอยเพื่อความไพเราะ เป็นพวกกวิกต, *กวิกตา แปลว่า พวกกวีทำขึ้นมา,* นักประพันธ์

หรือผู้ร้อยกรอง หรือนักปราชญ์ที่ฉลาดในการประพันธ์ทำขึ้นมา; ไม่สนใจให้ดีในพระไตรปิฎกของตัวเอง ก็เลยไม่รู้ว่าเรื่องสุญญตาเป็นเรื่องหัวใจแม้ของเถรวาท. มีคนเขียนมาถามจากยุโรปจากที่อื่นรวมแล้วหลายคนด้วยกัน ถามว่า: *มีข้อความอย่างนี้กล่าวไว้ที่ไหนในพระไตรปิฎก ช่วยบอกที่มา.* ผมก็เคยพูดไว้ในที่หลายแห่ง ในปาฐกถาหลายครั้งที่พิมพ์ ๆ กันอยู่. ขอบอกเหตุผลที่ใช้คำนี้ว่า :–

ข้อ ๑ เรื่องสุญญตา เป็นข้อความในสังยุตตนิกายโดยเฉพาะ เกี่ยวกับเรื่องสุญญตา **มันเป็นคำเดิมที่พระพุทธเจ้าท่านใช้, ท่านตรัส. ท่านยืนยันว่า: เรื่องสุญญตานี้เป็นเรื่องลึกซึ้ง หรือเป็นเรื่องหัวใจของพุทธศาสนา.** เกี่ยวกับเรื่อง "**ความว่าง**" ที่นี้เราไม่จำเป็นต้องไปทำให้มันยุ่งยากลำบากขึ้น จึงได้ใช้คำเดิม; แต่ที่นี้มันแปลกหู แก่ผู้ที่ไม่เคยศึกษา หรือไม่สนใจ เรื่องสุญญตาในพระคัมภีร์; ก็เลยเข้าใจไปอย่างนั้น.

นี้เป็นเหตุผลข้อหนึ่งที่ทำไมจึงใช้คำว่า ความว่างหรือจิตว่าง; จะไปใช้คำอื่น เช่นคำว่า: จิตที่ไม่ยึดมั่นถือ

มั่น หรือจิตบริสุทธิ์ หรือจิตอะไร มันก็ใช้ได้เหมือนกัน; แต่มันไม่ดึงคนไปสู่หัวใจของพุทธศาสนามากเท่ากับคำว่า "**จิตว่าง**" คือ **ความว่าง** นี้; เราจึงใช้ **วิธี ชนิดที่เรียกว่ารวบรัด** หรือเรียกว่าทำทีเดียวได้ผลมากมายหลายอย่าง ; จึงได้ใช้คำชนิดนี้ ซึ่งนำเข้าไปสู่หัวใจพุทธศาสนาโดยเร็วด้วยและลึกซึ้งด้วย. แล้วก็พอจะเข้าใจได้สำหรับคนธรรมดาสามัญด้วย.

ข้อ ๒ ก็เพราะว่า **มันสะดวก เหมาะสมสำหรับคนธรรมดาสามัญ;** ข้อนี้หมายความถึง ข้อเท็จจริง หรือความที่เป็นอยู่จริงอันหนึ่ง ซึ่งพูดมาหลาย ๆ หนแล้วว่า : ตามธรรมดาจิตของคนเราว่างอยู่เป็นพื้นฐาน อย่าลืมเสียว่า **คนเรามีจิตว่างอยู่เป็นพื้นฐาน ไม่ใช่จิตวุ่นเป็นพื้นฐาน** เหมือนที่คนโดยมากเข้าใจกัน, คนโดยมากแม้พวกอภิธรรม หรือพวกอาจารย์อภิธรรม เขาถือว่า คนมีกิเลสอยู่เป็นพื้นฐาน คือมีจิตวุ่นอยู่เป็นพื้นฐาน ตลอดกาลเลย, แล้วพยายามขุดเกลาแคะเขี่ยออกไปให้มันหมดกิเลส.

แต่ผมไม่พูดอย่างนั้น ผมว่า **จิตว่างจากกิเลส**

อยู่เป็นพื้นฐาน กิเลสเพิ่งมาเป็นคราว ๆ: ตาม*ที่พระพุทธ-เจ้าท่านตรัสว่า แม้แต่อวิชชาจอมกิเลสนั้น มันก็เพิ่งเกิดและเกิดเป็นคราวๆ* แล้วแต่อารมณ์มันมากระทบทางตา ทางหู ทางจมูก เป็นต้น พอเผลอสติ มันก็ปรุงเป็นอวิชชาขึ้นมา; แม้แต่หัวหน้ากิเลสคืออวิชชานี้ก็เพิ่งเกิดและเกิดเป็นคราว ๆ. **จิตโดยพื้นฐานมันว่างจากกิเลสอยู่เป็นปกติ :** เพราะฉะนั้น หน้าที่ของเราก็มีแต่คอยสะกัดกั้นด้วยสติปัญญา อย่าให้มันมีโอกาสเกิดได้, ให้มีความว่างหรือจิตว่างตามพื้นฐานเดิมอยู่เรื่อยไป.

ความหมายของการปฏิบัติ หรือหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติมันจึงต่างกันมากกับที่พูดว่ากิเลสมีอยู่เป็นพื้นฐาน, เป็นเนื้อเป็นตัวอยู่เป็นพื้นฐาน, เป็นสัสสตทิฏฐิไปเลย. ตามความเห็นของผม : ถ้าพูดอย่างนั้นเป็นมิจฉาทิฏฐิ ประเภทสัสสตทิฏฐิที่ว่ากิเลสเป็นของเที่ยงแท้ถาวรเหมือนกับนิพพานไปเลย; ผมจึงไม่พูดอย่างนั้น. **กิเลสนี้เพิ่งเกิดเป็นคราว ๆ ตามเหตุปัจจัย** ทีนี้มันก็มีหน้าที่ปฏิบัติต่างกัน.

เราระวังอย่าให้โอกาสแก่กิเลส มันก็เกิดไม่ได้; ก็มีจิต

ที่ว่างจากกิเลสอยู่เรื่อยไป นี่คนธรรมดาสามัญก็พอจะปฏิบัติได้ หรือทำได้ : แม้อย่าง ที่เรียกกันว่าสามัญสำนึก, เป็นโอกาสอันง่ายที่จะมีไว้ใช้ หรือเอามาเป็นเครื่องมือ สำหรับทำการงานด้วยจิตว่าง ; ว่างอย่างพื้นฐานอย่างนี้ก็ได้, หรือว่างยิ่งขึ้น ๆ ไป จน "ว่าง" ด้วยการบีบบังคับหรือว่าทำลายโอกาสแห่งการเกิดของกิเลสได้หมดเลย : แล้วมันก็เป็นอยู่ด้วยความว่าง ตลอดกาลทีเดียว.

นี่คือตัวอย่างของเหตุผลที่ว่า ทำไมจึงได้ใช้คำว่าจิตว่าง ซึ่งบางคนฟังแล้วสะดุ้ง. บางคนไม่เห็นด้วย, บางคนก็เห็นว่าประดักประเดิด : แต่ที่แท้มัน**เป็นการเลือกคัดหรือพิจารณามาอย่างรอบคอบ;** แล้วก็ยึดความขลังหรือความศักดิ์สิทธิ์ **ในแง่หนึ่ง** คือในแง่ที่ **เป็นคำที่เป็นหัวใจ**ของพุทธศาสนาซึ่ง**พระพุทธเจ้าท่านยืนยันอย่างนี้** จึงไม่ใช้คำอื่นซึ่งมีอยู่หลายคำด้วยกัน: เพราะว่ามันไม่เหมาะเท่ากับจะใช้คำนี้, ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้พูดและผู้ฟังมากเท่าคำ ๆ นี้ เป็นต้น. ฉะนั้นขอให้เลิกคิดว่ามันเป็นคำต่างประเทศ คำประดิษฐ์ขึ้นเอง หรือคำอะไรต่อพระพุทธศาสนา

เสียที: โดยรู้กันเสียว่า นี่คือ**ดวงวิญญาณของพุทธศาสนา คือคำว่า "ความว่าง"** *ถ้าจิตประกอบไปด้วยความว่างก็เรียกว่าจิตว่าง* เท่านั้นเอง และ**ก็อย่าให้มีความหมายไปเป็นความว่างอันธพาล** เหมือนกับที่ได้พูดแล้วโดยละเอียดเมื่อวันก่อนว่า จิตว่างแบบอันธพาลก็มี.

ทีนี้ **เรามาพูดเจาะจงถึงความหมายของคำว่า "ความว่าง" ต่อไปอีกนิดหนึ่ง,**

ว่างนี้คือว่างจากตัวตน, ว่างจากความรู้สึกว่าตัวตนเท่านั้นเอง: จะว่างโดยวิธีใดก็ตาม ถ้าเมื่อนั้นมัน **ว่างจากความรู้สึกความสำคัญว่าเป็นตัวกู–ของกูแล้วก็เรียกว่าจิตว่าง.** เราต้องทำการขยับขยายตระเตรียมโดยวิธีใดวิธีหนึ่งให้จิตมันมีสภาพอย่างนี้เสียก่อน แล้วจึงทำงานนั้น ๆ เพื่องานนั้นจะเป็นสุขด้วย และเป็นผลดีด้วย. มีความ**มุ่งหมายอยู่** ๒ อย่าง คือว่า **งานนั้นจะเป็นผลดีที่สุดด้วย,** และ**ผู้ทำรู้สึกสนุกหรือเป็นสุข ไม่มีความทุกข์ด้วย.**

คุณไปค้นเอาเองก็ได้ ไม่ต้องเชื่อ, ไม่ต้องฟังเรื่องเหล่านี้ก็ได้. ไปค้นเอาเอง *ให้มีผลว่า "งานนั้นสำเร็จดี*

และผู้ทำสนุก สะดวก สบาย มันก็ใช้ได้และถูก”; **เป็นผู้ตรัสรู้เอาเองก็ได้:** หรือว่าพวกนักวิทยาศาสตร์ ทางจิตวิทยาจะค้นคว้าให้พบว่า ทำอย่างไร คนเราจึงจะรู้สึกเป็นผลดีในการทำงาน : คืองานได้ผลดี และคนทำเป็นสุขสนุกอยากทำงาน เพลิดเพลินในการทำงาน ก็ใช้ได้เหมือนกัน. ทำอย่างนั้นได้ก็เป็นพุทธศาสนา หรือถึงหัวใจของพุทธศาสนาขึ้นมาทันที.

เดี๋ยวนี้ทำงานให้สนุกไม่ได้ ก็เพราะเขาเพ่งเล็งกันแต่เรื่องตัวกู–ของกู. งานก็เลย เป็นภาระ, งานก็เป็นภูเขาท่วมทับจิตใจขึ้นมาทันที. ดังนั้นเราใช้ spiritual judo ดังที่พูดวันนั้น ให้งานมันว่างไปจากความหนัก หรือจากความหมายของการเป็นการงาน: โลกนี้ก็จะมีความสุขสบายขึ้นอีกมาก, คือจะไม่มีภาระบีบคั้น.

อีกเรื่องหนึ่งที่ผมพูดเมื่อตะกี้นี้ว่า ให้มีการปฏิบัติใกล้ชิดกับความเป็นอยู่ของคนธรรมดาสามัญ ก็เพื่อให้คนธรรมดาสามัญปฏิบัติได้และลงมือปฏิบัติในเรื่องความว่างไปตั้งแต่ ก. ข. ก. กา ขั้นต้นที่สุด A B C D ทุก ๆ ระดับของการ

งาน ตั้งแต่ระดับแรกที่สุดที่จะต้องใช้วิชานี้ หรือเทคนิคอันนี้ ในการที่เราจะมีชีวิตอยู่ในโลก แห่งการงาน: เพราะ**โลกคือการงาน การงานคือโลก. ชีวิตคือการงาน, การงานคือชีวิต,** เป็นเรื่องเดียวกัน; **ถ้าอยู่ในโลก หรือมีชีวิตโดยปราศจากการงาน ก็ไม่มีความหมายอะไร มันยิ่งกว่าตายแล้วด้วยซ้ำไป;** การงานมันเป็นสิ่งที่ต้องมีต้องพบ หลีกเลี่ยงไม่ได้ตลอดเวลา.

ทำอย่างไรจึงจะไม่เป็นทุกข์? ก็จะต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ.

พระศาสดา ค้นหาธรรมะก็เพื่อแก้ปัญหาข้อนี้. **เพื่อให้มนุษย์เอามาใช้จนเป็นของธรรมดาสามัญในบ้านเรือน** จนมาอยู่ในรูปของวัฒนธรรมประจำบ้านเรือน: ไม่ต้องพูดเป็นเรื่องศาสนาให้ลำบาก ให้เกิดพิธีรีตอง ซึ่งทำให้ชักช้า; ให้เป็นเรื่องทำเป็นประจำวันอยู่ในจิต ในกาย ในการพูด การทำ การคิด ประจำวันไปเลย.

ดังนั้น จึงมีซากของวัฒนธรรมประเภทนี้เหลืออยู่

มากในหมู่พุทธบริษัท เพราะว่าพุทธศาสนาเข้ามาเป็นดวงวิญญาณของคนไทย ของพวกเราที่เป็นพุทธบริษัทนี้: มันนานมากพอแก่กาลอยู่เหมือนกัน คือพันปีหรือเกือบสองพันปี ฝังเป็นรกรากอยู่ในวัฒนธรรมประจำวัน; แม้จะรวมวัฒนธรรมอินเดีย อื่น ๆ เข้าไปด้วย ก็มีพุทธศาสนาเป็นหลักใหญ่อยู่ในวัฒนธรรม.

บางทีมันก็ปนกันยุ่ง ตีกันยุ่ง ในเมื่อบางครั้งบางคราว วัฒนธรรมฝ่ายฮินดูหรือฝ่ายศาสนาพราหมณ์ออกหน้าหรือขึ้นหน้า, เพราะครูบาอาจารย์เป็นพราหมณ์ก็มี; แต่แล้ว **ก็มีพุทธศาสนานี้มาเป็นหลักใหญ่,** จนกระทั่งว่าพวกพรหมณ์ที่เป็นครูบาอาจารย์อยู่ก่อน ก็พลอยเปลี่ยนเป็นนับถือพุทธศาสนาไป, หรือว่าลดส่วนที่เป็นศาสนาพราหมณ์ลงไปเหลือเป็นเพียงเรื่องบ้านเรือน เป็นเรื่องโลกเป็นเรื่องที่เขาเรียกกันว่า เรื่องชาวบ้าน. ส่วนเรื่องธรรมะทางวิญญาณทางจิตใจ ก็มีพุทธศาสนาเข้ามาแทน. วัฒนธรรมเหล่านี้ก็เป็นวัฒนธรรมอินเดียด้วยกัน; แม้พุทธศาสนาก็เป็นวัฒนธรรมอินเดีย เป็นผลิตผลที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย, แผ่

เข้ามาโดยคนอินเดียนำเข้ามาให้คนไทยเราทั่ว ๆ ไป; เราจึงเป็นหนี้บุญคุณเขาอยู่.

วัฒนธรรมที่สอนไม่ให้ถือโกรธ ไม่ผูกโกรธ ให้อภัย ให้ปลงลงไปว่าอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, อย่ามัวเสียใจอะไรอยู่ นี้เป็นหัวใจของพุทธศาสนา ซึ่งพวกคนสมัยใหม่จะไม่มี; โดยเฉพาะพวกฝรั่งจะไม่มีในเรื่องปลงอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, หรือถือว่าเป็นเรื่องกรรม, ไม่ต้องร้องไห้; ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่ผู้อื่นก่อนเห็นแก่ตัว ความยิ้มแย้มแจ่มใสของพวกพุทธบริษัทที่มีอยู่เป็นนิสัย นี้มีรากฐานหลายอย่าง: เช่นไม่กลัวตาย ไม่กลัวความวิบัติ ไม่กลัวความทุกข์; นี่จึงยิ้มแย้มแจ่มใสได้, ความคิดว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายกันนี้ก็เป็นเหตุให้ยิ้มแย้มแจ่มใสได้, ความเห็นแก่ผู้อื่นก่อนนี้มันก็เป็นเหตุให้เกิดการยิ้มแย้มแจ่มใสได้.

ทั้งหมดนี้ มันเป็นลักษณะของความที่จิตว่างจากตัวกู–ของกู; **ถ้าไม่มีส่วนสำคัญส่วนนี้ คือส่วนที่จิตว่างจากตัวกู–ของกูแล้ว จะยิ้มแย้มแจ่มใสอย่างนั้นไม่ได้.**

ถ้าจิตไม่ว่างจะเต็มไปด้วยความกลัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของความกลัวตาย หรือนิมิตของความตาย: เช่นความเจ็บไข้หรือความอะไรก็ตาม ที่มันเป็นนิมิตส่อถึงความตาย หรือกำลังจะตาย ก็ตาม; แม้ที่สุดแต่ความกลัวสิ่งที่มันก็เป็นนิมิตของความตาย. เช่นกลัวผีกลัวอะไรมันก็เนื่องมาจากความรู้สึกที่เป็นไปในทางของความตาย; แม้ที่สุดแต่กลัวคน เช่นกลัวที่ประชุม หรือกลัวไมโครโฟนมันก็เป็นนิมิตของความตาย: เพราะกลัวความเสื่อมเสียกลัวความผิดพลาด กลัวความฉิบหาย มันก็ไปรวมจุดอยู่ที่ความสูญเสีย คือความตาย.

อย่าเข้าใจว่ากลัวไมโครโฟน มันไม่เนื่องด้วยความตาย, ออกมาที่หน้าไมโครโฟนพูดไม่ได้ ตัวสั่นประหม่าเขาไม่รู้ว่าความกลัวมันมาจากอะไร ก็กลัวเสียเฉย ๆ, **ความกลัวทุกชนิดมันมีมูลมาจากความกลัวที่จะสูญเสียตัวเอง,** สูญเสียอะไร ๆ ของตัวกูและของกูนี้จึงกลัว. ฉะนั้น**ถ้าเราทำลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวกู–ของกู มันจะทำลายความกลัวหมดสิ้น** แม้กระทั่งกลัวไมโครโฟน.

เอาละ เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ควรจะเห็นได้ว่า **ปัญหาเรื่องความว่างหรือทำจิตให้ว่างนี้มันเป็นของธรรมดาสามัญแก่ชาวบ้าน; ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องของผู้จะไปนิพพาน** ไปอยู่ป่าอยู่ดง เพื่อจะไปนิพพานโดยเร็ว เหมือนที่คนโดยมากเข้าใจและคัดค้าน ที่ไม่ให้เอาความว่างมาสอนคนชาวบ้าน. **ที่จริงเป็นเรื่องของชาวบ้านนับแต่เด็กทารกขึ้นมาทีเดียว จะต้องได้รับการฝึกฝน ชนิดที่รู้จักทำจิตใจให้ว่าง** จนไม่กลัวไมโครโฟน : ถือว่าเด็กเล็ก ๆ ต้องไม่กลัวอะไรที่ทำให้เป็นปัญหาขึ้นมา.

คนที่กลัวจิ้งจกตุ๊กแกไส้เดือนอะไรขึ้นมา ที่มันไม่มีเหตุผล มันก็เป็นเรื่องกลัวตาย อยู่ในจิตใจ; เห็นอะไรแปลกออกมาก็กลัวตาย. การที่กลัวไส้เดือน จิ้งจก ตุ๊กแกก็เนื่องมาจากกลัวตาย, ที่กลัวตายเพราะยึดมั่นในตัวกู–ของกู. เราจะต้องสอนตั้งแต่เด็กทารก ไม่ให้กลัวสิ่งเหล่านี้, ไม่ให้กลัวความมืดในที่สุด จะต้องมีความรู้โดยตรงก็ตาม โดยอ้อมก็ตาม ที่จะทำลายความยึดมั่นว่าตัวกู–ของกู, ให้ว่างจากตัวกู–ของกูไปตามภูมิตามชั้น ตามระดับของเด็ก ๆ **การ**

ที่เราจะหาวิธีทำงานด้วยจิตว่าง ทุกระดับ ทุกตอน ลงมาจนกระทั่งเด็กทารก นี้เป็นหน้าที่ เป็นสิ่งที่ต้องกระทำ เพื่อเป็นผลดีแก่การเกิดมาเป็นมนุษย์ และเพื่อความเป็นพุทธบริษัทด้วย.

ยกตัวอย่างสูงขึ้นมาถึงผู้ใหญ่ พอเป็นเครื่องช่วยความเข้าใจหรือความจำว่า เราจะต้องมีจิตว่างในการทำงานอย่างไร ? และ**จิตว่างนั้นต้องไม่เป็นแบบอันธพาลด้วย.** มีหมอหลายคนสารภาพว่า ผ่าตัดลูกเมียของตัวไม่ได้ ผ่าตัดพ่อแม่ของตัวเองไม่ได้ ต้องไปวานคนอื่น หมออื่นช่วยทำ ทั้งที่ตัวก็เป็นผู้ชำนาญในการผ่าตัด: มันไม่ใช่ทำไม่ได้เพราะไม่มีฝีมือ หรือไม่มีความสามารถ; แต่ทำไม่ได้เพราะจิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัวไม่เป็นปกติ; ก็เลยยอมแพ้เห็นว่าให้ผู้อื่นช่วยทำนี้ปลอยภัยกว่าอย่างนี้ก็มี.

ที่จริง ถ้าเราจะ**ใช้จิตว่างตามหลักของพุทธศาสนา** คือไม่ยึดถือว่าลูกของกูเมียของกู พ่อแม่ของกู นี้เขา**ก็จะทำได้;** แต่มันเป็นบทเรียนที่ไม่เคยผ่านไม่เคยทำ เขาก็เลยหลีกเลี่ยงไปเสีย. บางทีอาจจะใช้ได้แม้จิตว่างแบบ

อันธพาล ที่เราเคยพูดมาแล้ว, จิตว่างแบบอันธพาลน่ารังเกียจนั่นแหละ ก็ยังอาจจะเอามาใช้ได้ในกรณีอย่างนี้ คือทำหลึ่งตึงตังไม่รู้ไม่ชี้ ทำนองจิตว่างอันธพาล: ไม่ใช่ลูกของกูไม่ใช่เมียของกูไม่ใช่พ่อแม่ของกูสักพักหนึ่ง, ชั่วเวลานั้นเขาก็ยังจะทำได้: แต่ผมก็ยังเรียกจิตว่างแบบอันธพาล ถ้าต้องการ**จิตว่างแบบที่แท้จริง ที่มีธรรมะจริง ๆ คือปลงตก แล้วก็ใช้ได้**; จึงไม่ควรใช้จิตว่างแบบอันธพาล เว้นไว้แต่มันหมดปัญญาหมดท่า. ดังนั้น เมื่อต้องทำงานอะไรดังตัวอย่างที่ว่านี้ ก็ต้องใช้ประโยชน์จากความมีจิตว่าง.

คนส่วนมากเห็นเลือดเห็นโลหิตไม่ได้เป็นลม, ดูการชำแหละศพไม่ได้, บางคนมากกว่านั้น เพียงแต่ดูการชำแหละสัตว์วัวควายสุนัขเป็ดไก่ก็ดูไม่ได้; นี่เพราะความยึดมั่นถือมั่นเรื่องเป็นเรื่องตาย เรื่องตัวกู–ของกูมากเกินไปจึงดูไม่ได้; มันก็เป็นอุปสรรคอะไรหลายอย่าง ที่จะประกอบการงานในหน้าที่ของตัว. นี้มันเป็นปัญหาที่ไม่ควรจะมี. บางคนเดินสะพานสูง ๆ ไม่ได้ จะเป็นสะพานอะไรก็ตามเขาเดินไม่ได้; ความรู้สึกมันบอกจะเป็นลม หรือมันเวียนหัว หน้ามืด

จะเป็นลม; เขาไม่ได้พูดว่าเพราะกลัว หรือถ้าว่าเพราะกลัวก็ไม่รู้ว่าเพราะเหตุอะไรจึงได้กลัว : ที่แท้เป็นเพราะว่า**จิตมันผิดปกติมากเกินไป**, จิตผิดปกติจากเดิม คือจากความว่างนั้นมากเกินไป จนเวียนหัวจนเป็นลม.

ผมเคยศึกษาเรื่องอย่างนี้มาเรื่อย ๆ หรือไม่เรียกว่าศึกษาอะไรมากมัก; แต่ว่านึกเห็นหรือรู้สึกอยู่เสมอ. เมื่อเดินสะพานรถไฟสมัยก่อนโน้นไม่ได้มีกระดานปูมันเป็นช่องๆ ตามช่องไม้หมอนมันลึกลงไป มองเห็นน้ำในแม่น้ำ; เมื่อเด็ก ๆ ก็กลัวก็เดินไม่ได้. เราต้องขจัดความรู้สึกกลัวออกไปโดยวิธีใดวิธีหนึ่งแล้วแต่ใจจะมีกำลังมาให้ มันก็เดินได้. คนผู้ใหญ่ก็สอนว่า อ้าว, ก็ดูแต่ที่ไม้หมอนซิ, เหยียบที่ไม้หมอน อย่าดูในช่องลงไปถึงน้ำข้างล้าง; ก็พอจะทำได้แต่มันก็ยากเต็มที.

แต่ถ้าเราใช้สติปัญญาพิจารณาถึงข้อที่ว่า ถ้าไม้หมอนมันวางอยู่บนบก, บนบกอย่างนี้ เราก็เหยียบเดินไปได้ วิ่งก็ได้; เพราะเราไม่รู้สึกกลัวว่ามันจะตกรูลงไปข้างล่าง, หรือเมื่อมันวางอยู่บนพื้นดินเราก็เหยียบวิ่งไปได้.

แต่พอยกขึ้นไปสูงเราก็ไม่กล้าเหยียบ ไม่กล้าวิ่ง **แต่ถ้าใช้สติปัญญาจาก "จิตว่าง" นี่มันก็แก้ไขได้ลึกกว่า.** นี่เพียงแต่ว่าเอ้า, ดูแต่ที่ไม้หมอนซิ มันทำยาก.

เรื่องจะทำจิตใจให้ว่าง ก็มีหลายระดับ หลายชั้น ตั้งแต่ง่าย ๆ ไปถึงยาก ๆ: จะให้เด็ก ๆ ดูการชำแหละศพชำแหละสัตว์มันก็เหมือนกันอีก บางคนจะดูเขาชำแหละสัตว์ที่ฆ่าเป็นอาหารมันก็กินไม่ได้ ไม่กล้ากินจนตลอดชีวิตก็มี: ไม่มีเหตุผล แต่เพียงไปดูมันเข้าครั้งหนึ่ง : ผมเองก็รู้สึกในเรื่องนี้ เป็นการศึกษาที่ดีมาตั้งแต่เล็ก ๆ มันหลายอย่างบอกไม่ถูก : ไม่ใช่กลัวตาย กลัวถูกฆ่าถูกเชือด, แต่มันมีทั้งกลิ่นเหม็นมีทั้งอะไรที่เป็นเรื่องทำให้จิตใจฝ่อไปหมด. **ถ้าต้องการความปกติ หรือความสามารถในการทำงานอย่างนี้ เราก็ต้องศึกษาวิธีทำจิตให้ว่าง.** คนไทยเสียเปรียบพวกจีน ขนถ่ายอุจจาระสมัยโน้น สมัยที่ยังใช้ส้วมที่ต้องขนถ่ายอุจจาระ ก่อนจะมีส้วมซึมเข้ามาในกรุงเทพ ฯ: พวกจีนทำอาชีพนี้ได้ พวกคนไทยทำไม่ได้ : อย่างนี้เป็นตัวอย่างที่มีมากที่สุด เรียกว่างานต่ำ ๆ งานพื้นฐานทั่วไป.

ทีนี้ ก็มีสูงขึ้นมาถึงขนาดที่เรียกว่า เป็นเรื่องของคนมีสติปัญญา คนที่มีความรู้ มีสติปัญญาเป็นผู้เชี่ยวชาญอะไรบางคนก็ยังกลัวไมโครโฟน : น่าหัว ไหม ? คิดดูให้ดี : แม้แต่นักร้องบางคนก็กลัวไมโครโฟนใจคอไม่ปกติ ร้องไม่ได้ดีเหมือนเมื่ออยู่นอกไมโครโฟน. ไมโครโฟนมันมีความหมายหลายอย่าง, แต่มันก็มีความหมายรวมอยู่ในคำว่าต่อหน้า "ธารกำนัล", ต่อหน้าสังคมที่เขาจ้องมอง คนเป็นอันมากจ้องมอง : เรารู้สึกว่าถูกจ้องมอง, คนยิ่งมากเท่าไรมันยิ่งสูญเสียความปกติของจิตมากขึ้นเท่านั้น : เพราะไมโครโฟนได้รับเกียรติเป็นที่รวมของคนทุกคน. ทีนี้ พอเข้าใกล้ไมโครโฟนก็ประหม่าเสียแล้ว นี่เป็นการยากลำบากอย่างยิ่งในสมัยนี้, นี้เป็นหลักทั่วไปที่เป็นพื้นฐาน.

สมัยโบราณไม่ต้องมีไมโครโฟนเขาก็กลัวการจ้องมองอย่างเดียวกัน : เราเรียกกันในหมู่พระเราว่ากลัวธรรมาสน์. พอก้าวขึ้นธรรมาสน์ตัวมันก็สั่น กลัวธรรมาสน์ : แต่ที่แท้ก็คือกลัวคนทั้งศาลาที่มานั่งฟัง, ที่คอยจ้องมองด้วยตา คอยเงี่ยฟังด้วยหู ทำให้พระตัวสั่น ขึ้นไปบนธรรมาสน์แล้วก็

เทศน์ไม่รู้เรื่อง นี่ผมเคยเห็นมามาก: พอถึงทีของตัวเอง มันก็ต้องคิดแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งให้ได้ ไม่เช่นนั้นจะล้มเหลว มันอาจจะแก้ปัญหาได้ด้วยสามัญสำนึก ไม่ต้องมีใครสอน.

ผมเคยเล่าให้ฟัง อาจจะหลายครั้งหลายหนด้วยซ้ำ: เมื่อเป็นเด็ก ๆ ต้องไปถ่ายที่ส้วมที่ริมคลองไกลจากบ้านขนาดที่นี่ไปไกลถึงลำธารหรือไกลกว่า ต้องผ่านต้นโพธิ์ต้นใหญ่คลึ้ม มันมืด ซึ่งใคร ๆ ก็กลัวผี. ถ้ามันเกิดจะต้องถ่ายดึก ๆ มันก็ต้องไป ไม่ได้ใช้วิธีใส่หม้อ ใส่กระโถน หรือมีส้วมซึมอยู่ที่บ้าน. พอเข้าไปบริเวณเงาต้นโพธิ์ กว่าจะออกไปถึงริมคลองมันมีปัญหา, ไม่รู้ใครสอนให้ ไม่รู้ว่าเทวดาหรือพระเจ้าอะไรสอนให้ มันก็พบวิธีของมันเอง: พอเข้าเงาต้นโพธิ์ต้องนึกถึงปลากัดที่เลี้ยงไว้: เพราะกลางวันเคยดู, มันสวยมันล่ากันเมื่อมันเห็นกัน เป็นนิมิตที่ติดตา ก็เลยทำนิมิตถึงปลากัด จนกว่าจะผ่านเงามืดของต้นโพธิ์ถึงริมคลองซึ่งเป็นที่สว่าง เสร็จแล้วก็ต้องทำอย่างนั้นอีกครั้งเมื่อเดินกลับบ้าน.

เรื่องนี้ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องวิเศษ วิโส อะไรแต่เป็นเรื่องที่

บอกให้รู้ ว่าไม่ต้องมีใครสอน มันก็นึกได้เอง, และไม่อยากบอกใครเพราะละอาย ยิ่งตอนนั้นยิ่งไม่อยากบอกให้ใครฟังเพราะมันละอายว่ากลัวผี. แต่ว่าวิธีนี้ยังเอามาใช้ได้ตลอดไปจนกระทั่งเดี๋ยวนี้จนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ แล้วในที่สุดมันก็มาตรงกันกับเรื่องในคัมภีร์ ในตำราจิตวิทยา ที่เขาสอนให้เราขจัดปัญหาเหล่านี้ออกไปให้ได้.

โดยเฉพาะเรื่องพระกลัวธรรมาสน์ ในคัมภีร์มิลินทปัญหาตอนที่แยกไว้เป็นพิเศษ มีวิธีบอกถึงว่าทำอย่างไรธรรมกถึกจึงจะไม่กลัวธรรมาสน์ คือกลัวผู้ฟังที่มานั่งอยู่มาก ๆ เขาอ้างไว้มันก็เหมือนกับวิธีเดียวกับที่เราใช้เมื่อเด็ก ๆ : คือ**ส่งใจไปที่อื่น หรือทำมโนคติเป็นอย่างอื่น,** ใน ๑๘ อย่างนั้นมากเกินไปผมขี้เกียจจำ และก็ไม่ค่อยได้จำ, คงจำไว้อย่างเดียวว่า : เดี๋ยวนี้เรากำลังเป็นราชสีห์.

ข้อแนะในคัมภีร์มิลินทปัญหานั้นมีตั้ง ๑๘ อย่างหรือเกือบ ๒๐ อย่าง. มีอยู่ข้อหนึ่งว่า **เดี๋ยวนี้เราเป็นราชสีห์** ไม่ใช่เป็นลูกแกะ, เราขึ้นธรรมาสน์อย่างราชสีห์ : เราก็ทำอย่างนั้นเหมือนกัน ก่อนหน้านั้น ก่อนแต่จะไปอ่านพบ เราก็เคยทำอย่างนั้นมาแล้ว ทำตัวเหมือนราชสีห์.

บางทีก็ปลอบตัวเองว่า โอ้ นี่แม่ของเรา พ่อของเรา น้องของเราทั้งนั้นที่มานั่งเต็มศาลานี่ แล้วมันก็หายกลัวไป: แล้วเรื่องมันก็ไปตรงกับที่แนะไว้ในพระคัมภีร์ซึ่งไปอ่านพบทีหลัง เพียงข้อสองข้อมันก็พอแล้ว. เราไม่นึกเป็นอย่างอื่น: เรานึกว่าเดี๋ยวนี้เรารับภาระเป็นราชสีห์ของพระพุทธเจ้า ที่จะต้องเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เราจะกลัวใครไม่ได้, จะผิดหรือจะถูกจะเป็นหรือจะตายจะกลัวใครไม่ได้, มันก็เลยพูดได้, บางเวลาเรานึกถึงว่า: คนเหล่านี้ ไม่ใช่ศัตรู เขาเชื่อเรา เขาพึ่งเรา เขารักเราเหมือนกับพ่อแม่พี่น้องของเรา เราก็ว่าไปตามสบาย. ผมไม่เคยกลัวธรรมาสน์จนตัวสั่นมาตั้งแต่การเทศน์ การขึ้นธรรมาสน์ครั้งแรก ครั้งที่หนึ่ง มันนึกกลัว ๆ บ้างเหมือนกัน แต่ไม่เคยตัวสั่น: ไม่เคยเป็นปัญหายุ่งยาก มันแก้ไขไปได้. เรื่องที่เล่า ๆ มานั้นเป็นตัวอย่างที่ว่าการทำจิตว่างโดยวิธี common sensc ไม่ใช่เทคนิคอะไรมากมาย. **การที่รู้จักทำจิตให้เหมาะสมแก่กรณีนั้น ๆ จำเป็นอย่างยิ่งในการทำงาน.**

เดี๋ยวนี้เราก็มีปัญหามากกันทุกคน เรื่องที่จะแสดงตัว

ต่อหน้าธารกำนัล หรือที่ประชุม ที่ทุกคนจ้องมองเรา : ถ้าเราอยู่นิ่ง ๆ ไม่ได้พูด มันเป็นเพียงเป็นเฉย ๆ ก็ไม่เป็นไร. ทีนี้มันต้องพูด มันก็พูดไม่ถูก พูดผิด เลยยิ่งกว่าเป็น : นี้เรียกว่าในทุกกรณีย์ตั้งแต่ ก.ข.ก.กา, A B C D ขึ้นไปนี้ เรา**จะต้องรู้จักทำจิตให้ว่าง.** ถ้าจนปัญญาขึ้นมาใช้จิตว่างอันธพาลนั้นก็ยังดีกว่า ที่จะไม่ใช้เสียเลย: แต่เราต้อง**ใช้จิตว่าง ชนิดที่ว่ามีเหตุผลอยู่ในตัวของมันเอง.** และสูงสุดขึ้นมาถึงการพิจารณาอย่างที่ว่านี้ : แม้จะคิดว่าเดี๋ยวนี้เราเป็นผู้เผยแผ่ของพระพุทธเจ้า ก็ไม่ถือว่าเป็นจิตว่างอันธพาล : มันก็เป็นวิธีเริ่มแรกของการที่มีจิตว่างตามแบบพุทธศาสนา.

ขอให้สนใจให้ดีว่า เราจะต้องทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง มีรายระเอียดอย่างไรบ้าง. นี่เอามาพูดให้ฟังพอเป็นตัวอย่าง สำหรับไปเปรียบเทียบคิดนึกเอาเองให้มันกว้างขวางออกไป. การพูดวันนี้เป็นส่วนประกอบของการพูดครั้งที่แล้วมาเรื่อง "ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง" บางทีเราจะต้องพูดอย่างนี้อีกก็ได้ ไว้โอกาสหลัง.

วันนี้ก็หมดเวลา.

ความสุขในการงาน

เรื่อง

ปัญหาเกี่ยวกับการทำงานด้วยจิตว่าง ในส่วนตนเอง

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมบรรยาย ณ สวนโมกขพลาราม
๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๒

ในวันนี้จะได้พูดถึง **ปัญหาเกี่ยวกับการทำงานด้วยจิตว่าง.** *ในคราวที่แล้วมาเราได้พูดถึงเรื่องทำงานด้วยจิตว่าง โดยมุ่งหมายจะให้เป็นหลักทั่วไปในการที่จะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้, แล้วก็ได้พูดกันถึงคำว่า จิตว่าง คืออะไร ตลอดถึงเหตุผลที่ว่าทำไมจึงได้ใช้คำนี้ขึ้นมา ซึ่งพูดมาบ้างแล้วพอสมควร ;* **ก็เพื่อให้เข้าใจการที่จะทำงานด้วยจิตว่าง.** *และก็มักจะมีปัญหาหรืออุปสรรคเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ไม่ว่าคนเราจะทำอะไร หรือตั้งใจจะทำอะไร ย่อมประสบเข้ากับปัญหาหรืออุปสรรค.*

สิ่งที่เรียกว่าปัญหาหรืออุปสรรคนี้ พอที่จะแบ่งออกได้เป็น ๒ ชนิด : มีปัญหา**เพราะว่าสมรรถภาพในตัวของเรานั้นไม่พอ**นี้อย่างหนึ่ง, อีกอย่างหนึ่งก็คือ **ปัญหาที่มาจากสิ่งแวดล้อมข้างนอก** จะเป็นธรรมชาติ หรือเป็นบุคคลหรือเป็นอะไรก็ตาม.

เดี๋ยวนี้เรามีปัญหาอยู่อย่างนี้กันทั้งนั้น จะเป็น**ปัญหาชนิดไหนก็ตาม** ใน ๒ อย่างนี้ หรือทั้งหมดนี้มันก็**เนื่องมาจากการที่ไม่รู้จักทำจิตให้ว่าง**นั่นเอง. ไป ๆ มา ๆ ปัญหามันก็อยู่ที่ไม่รู้จักทำจิตให้ว่าง เราไม่อาจจะแก้ปัญหาได้ด้วยเรื่องอย่างอื่น นอกจากการรู้จักทำจิตให้ว่างก่อนเสมอไป. แม้ปัญหาในส่วนบุคคลผู้นั้นเอง ก็มีมูลมาจากการที่ ไม่รู้จักทำจิตให้ว่าง. อย่าลืมที่ได้กล่าวมาแล้วอย่างมากมายว่า **พอทำจิตให้ว่างได้ ปัญหาก็จะหมดไปเองโดยธรรมชาติ, อย่าลืมในข้อนี้** ที่ได้พูดไว้ว่า **พอจิตว่างจากตัวกู–ของกู ก็เต็มอยู่ด้วยสติปัญญา.**

ใน**เรื่องสมรรถภาพไม่พอ**ของคนทุกวันนี้ **จะแก้ได้**

ด้วยการทำจิตให้ว่างเพื่อจะได้มีสติปัญญาขึ้นมา; หัวเสีย คิดอะไรไม่ออก มันก็คือวุ่นวาย จิตที่วุ่นวายคือไม่ว่าง พอทำให้ว่างมันก็มีปัญญาของมันเอง, คำตอบหรือหนทางมันจะมีขึ้นมาเอง; อย่างน้อยก็ตามธรรมชาติ ซึ่งเพียงพอแก่การที่จะแก้ไข หรือจะผ่านสิ่งเหล่านั้นไปได้, ผ่านอุปสรรคเหล่านั้นไปได้จนหมดสิ้น **ไม่มีอุปสรรคที่จำเป็น** เหลืออยู่. พึงดูให้ดีว่า "อุปสรรคที่จำเป็น" คืออุปสรรคที่แท้จริง ที่มันจะขวางหนทางที่เราจะออกไปให้ได้.

ปัญหาเกี่ยวกับการทำงานด้วยจิตว่าง นั่นก็คือ**ต้องรู้จักทำจิตให้ว่าง.** ถ้าไม่รู้จักทำจิตให้ว่างโดยการใช้สติปัญญาก็แก้ได้ด้วยการทำจิตให้ว่างตามธรรมชาติ. **เมื่อไรกลัดกลุ้มขึ้นมา เราก็ต้องสำรวมจิตให้ว่าง, แม้โดยวิธีง่าย ๆ ตามธรรมชาติ,** ตาม common sense. เหมือนกับคนจะร่ายมนต์, พวกถือคาถาอาคม จะร่ายมนต์เขาก็ต้องรู้จักสลัดอะไรออกไป ให้จิตว่างพอสมควร แล้วจึงจะร่ายมนต์ร่ายคาถา. คิดดูให้ดีแล้ว มันก็เป็นเรื่องที่เกิดได้เอง; ความรู้อันนี้เกิดได้เอง ตามที่ธรรมชาติมันจะช่วยให้เรามีความรู้ใน

ข้อนี้ ในเมื่อเคยชิน เคยได้ผ่านสิ่งต่าง ๆ มามากพอ.

เรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับการสำรวมจิตที่เราอ่าน พบ ในหนังสือที่ถือว่ามันไม่มีสาระ แต่มันก็เป็นเรื่องที่มีสาระอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน ; แต่ที่ถือกันนั้นเป็นไปในรูปที่ไม่มีสาระหรือเป็นไสยศาสตร์เกินไป ; ที่จริงมันเป็นวิทยาศาสตร์อย่างยิ่งอยู่ในไสยศาสตร์นั้น. **พอทำจิตให้ว่างจากสิ่งที่กำลังรบกวนจิต ; อะไร ๆ มันก็เปลี่ยนไปหมดทันทีเป็นไปในทางดี.** แม้ในเรื่องไสยศาสตร์ทำนองนี้ มันก็มีข้อเท็จจริง เกี่ยวกับความว่าง, การทำจิตใจให้ว่างอยู่.

เหมือนดังเรื่องยักษ์ตัวหนึ่งถูกเจ็บปวดในการสงครามก็สำรวมจิตให้ว่างแล้วลูบเนื้อลูบตัว ; อาการที่เจ็บปวดมากจนถึงกับล้มนอนอยู่ก็หาย, ลุกขึ้นมารบได้อีก. อ่านดูก็เห็นว่าเป็นเรื่องนิยาย, เป็นเรื่องที่ว่าไม่น่าสนใจ, เห็นว่ามันไม่น่าจะเป็นไปได้ ไม่น่าเชื่อ แต่*ด้วยกำลังของจิต ที่ได้มาจากความว่าง แม้ชนิดที่เป็นอันธพาลก็ยังมีประโยชน์ได้*มากถึงอย่างนี้ ยิ่งถ้ารู้จักทำให้มันประกอบไปด้วยธรรมะก็ดีกว่านี้มาก.

พวกที่ถือเคล็ดถืออาคมอะไรต่าง ๆ ก็มีหลักที่เขาจะต้องปฏิบัติ ในการทำจิตให้ว่างโดยไม่รู้สึกตัวตามแบบนั้น ๆ อยู่เสมอ. เรื่องลมหายใจ เรื่องอะไรต่าง ๆ นี้ก็มีเหมือนกัน ลงจากเรือนไปธุระการงาน ก็มีการสังเกตลมหายใจ, ถ้ามันยังไม่คล่องไม่โปร่ง ก็ถือว่ายังไปไม่ได้; ยังติดขัดด้วยเรื่องอะไรเขาก็ไม่ได้อธิบาย. ต้องทำจิตให้โปร่ง ให้หายใจคล่องให้สะดวก ให้อะไรตามที่ต้องการนั้นเสียก่อน. อย่างนี้ก็เป็นการ**ปรับปรุงจิตให้เป็นปกติโดยธรรมชาติ ที่เราเรียกว่าทำจิตให้ว่างนี้เหมือนกัน.** ยังมีอะไรอีกมากมาย; สังเกตดูให้ดีจะพบว่าเป็นธรรมชาติอันหนึ่งซึ่งเราจะต้องรู้จักดึงเอามาใช้ตามกฎของธรรมชาติ.

สมรรถภาพแท้ ๆ นั้น มันก็ไม่ลึกลับ ไม่ยากจนเกินความสามารถ; แต่แล้วเราเอามาใช้ไม่ได้; **ความรู้ความสามารถที่มีอยู่เอามาใช้ไม่ได้ เพราะจิตมันกลัดกลุ้ม**ดังนั้นสมรรถภาพในการที่จะเอามาให้ได้นี่เป็นสมรรถภาพที่สำคัญกว่า. สมรรถภาพที่เราเรียน เราศึกษาเราอบรม เราปฏิบัติให้มีอยู่ มันก็เป็นสมรรถภาพอันหนึ่ง ซึ่งคนก็เห็น

ความสำคัญของมันมาก, และอาจจะมากเกินไปอย่างหลับหูหลับตา ; แต่ว่า "สมรรถภาพที่จะดึงเอาสมรรถภาพนั้นมาใช้ให้ได้" นี่ไม่ค่อยจะสนใจ. นี่มันเป็นเรื่องของจิตว่าง. เป็นหน้าที่ของ**จิตที่ว่างจากตัวกู – ของกู จึงจะดึงเอาสมรรถภาพต่าง ๆ มาใช้ได้.**

ตัวอย่างเช่น**คนมีฝีมือ**ในการยิงปืนแม่นยำที่สุด **นี้เป็นสมรรถภาพทีแรก**ที่หนึ่ง ; **แต่ว่าต้องมีสมรรถภาพในการที่จะบังคับจิต ให้ใช้สมรรถภาพอันนั้นให้ได้, คือมีจิตว่าง จึงจะมีผลเกิดขึ้นมาได้.** ถ้าจิตมันวุ่นไม่ว่างคนที่ยิงปืนแม่นก็จะไม่แม่นขึ้นมาทันที. บางเวลามีจิตวุ่นวายอยู่ในเรื่องตัวกู – ของกู ที่เคยยิงปืนแม่นมันก็ไม่แม่นไปทันที ; มันขาดสมรรถภาพในส่วนสำคัญอย่างนี้. ถ้าคนไม่มีฝีไม้ลายมือในการยิงปืน คือไม่เป็นแชมเปี้ยนอะไรทำนองนั้น ; ถ้ารู้จักทำจิตให้ว่างได้ จะยิงปืนได้ โดยอำนาจอันลึกลับของธรรมชาติและแม่นยำ.

เรื่องยิงปืนนี้ยังดูยาก ยังเข้าใจยาก เพราะมันเป็นวัตถุประดิษฐ์อันหนึ่ง, ถูกต้องแน่นอนก็ได้ ไม่ถูกต้องแน่นอนก็

ได้ ; เอาเรื่องขว้างแม่นอะไรทำนองนี้ยังดีกว่าซึ่งเป็นธรรมชาติล้วน ๆ. เด็ก ๆ สมัยผมเคยเล่นอย่างที่เขาเรียกว่า เล่นทอยกอง หยอดหลุม ; สมัยนี้อาจไม่ทราบ พอมีเวลาว่างก็ไปเที่ยว ; สมัยก่อนไม่มีที่เที่ยวอย่างเดี๋ยวนี้ เพราะโลกยังไม่เจริญ ; ก็ไปเก็บเม็ดมะขาม เม็ดมะม่วงหิมพานต์เอามาเล่น, เรียกว่าทอยกองหรืออะไรจำไม่ได้เสียแล้ว. มีหลุมเล็ก ๆ โยนเม็ดมะม่วงลงไปในหลุม ตามวิธีกติกาที่จะตกลงกันไว้ ว่าใครจะเป็นผู้ชนะผู้แพ้, ผู้ชนะจะได้ไปหมดทั้งของคนอื่น. **นี่แม้การหยอดหลุมทอยกองก็ยังต้องทำด้วยจิตว่าง** ; ไม่ใช่ว่า ชำนาญแล้วมันจะทอยลงหลุม, **ต้องมีจิตว่าง**ด้วย **จึงจะทำได้**. ถ้าคุณอยากจะเข้าใจก็ไปลองดู ; จะโยนอะไรลงไปในหลุมเล็ก ๆ ก็ได้ ; ไม่จำเป็นต้องเป็นการเล่นการพนัน, โยนตามธรรมดาสามัญ มันก็ยังต้องปรับปรุงจิตใจให้เหมาะสมให้ว่าง.

ทีนี้ คนเรามันก็มีเรื่องหวัง ซึ่งเป็นเรื่องอยากเรื่องตัวกู–ของกู ที่ไม่ว่าง ; มันก็ปรับปรุงไม่พอดี, ตั้งใจน้อยไปบ้างตั้งใจแรงไปบ้าง ล้วนแต่ไม่ลงหลุมทั้งนั้น. ส่วนเราใช้วิธี **ทำ**

จิตให้มันว่างโดยไม่มากไปไม่น้อยไป มันก็ลงหลุมได้เองโดยอำนาจของธรรมชาติ, แม้ไม่เคยผึกฝนอะไรมากมายนัก. พวกที่ผึกฝนมามากมายหรือเก่งบางทีมันก็แพ้อย่างหลุดลุ่ย; โดยเราหาวิธีทำอะไรให้เขาหัวเสียนิดหน่อยเท่านั้น.

คนที่เคยชนะทุกทีก็กลับแพ้ได้; มันเป็นวันที่ไม่รู้จะเรียกว่าเป็นวันอะไรก็เลยว่า "วันนี้กูซวย" ที่จริงมันโง่, ไม่รู้จักทำจิตให้ว่าง จึงไปโทษ "วันนี้กูซวย" ไปโทษอะไรเสียอย่างนี้, โทษโชค โทษผี โทษอะไรไป. ถ้ามีธรรมะตามหลักพุทธศาสนา หรือธรรมะของธรรมชาติก็คือการทำจิตให้มันเป็นกลาง; ให้ว่างไม่มากไปไม่น้อยไปมันก็ไม่รู้จักซวย. ลองไปซ้อมมือดู ซึ่งมันจะมีปัญหาหลายอย่างที่เรียกว่าปัญหาเบ็ดเตล็ดแทรกเข้ามาอีก **แต่ปัญหาใหญ่มหาศาลมันอยู่ที่ตรงนี้ ที่ต้องทำจิตให้มันว่าง.**

ผมก็ยังเล่นทอยกองอยู่ เวลานี้ทุกวัน คือโยนอะไรให้ปลากิน; โยนจากข้างในทางหน้าต่าง; มันก็มีเรื่องต้องโยนให้ลงที่ตรงนั้นลงที่อื่นก็ไม่ได้ มันไม่เหมาะสม; นี่ยังเล่นทอยกองอยู่อย่างนี้. ทีนี้มันมีปัญหาปลีกย่อยแทรก

แซงอย่างของที่โยนมันเหนียวติดมือ, สลัดทิ้งไปอย่างธรรมดา มันติดมือ มันก็ผิดที่, ผิดจากที่เราอยากให้มันลงไป. ปัญหาปลีกย่อยอย่างนี้มันเล็กน้อย ต้องแก้ไขกันวิธีอื่น ; หรือของมันหนักเกินเบาเกินไป, นี้มันก็เป็นปัญหาปลีกย่อย. ปัญหาใหญ่มันอยู่ที่ตรงว่า **ทำไปด้วยจิตที่เป็นกลางหรือที่ว่าง.** ถ้ามันเหนียวติดมือ ก็ทำอย่าให้มันเหนียว. หรือคำนวณความเหนียวนี้ให้พอดี โดยสลัดให้มันแรงกว่า ; **นี่ก็เป็นเรื่องของสติปัญญา, ไม่ต้องมีโมโหโทโสอะไรเกิดขึ้น.**

นี่แหละขอให้ถือไว้เป็นเรื่อง ช่วยความจำว่า ; แม้เด็กเล่นทอยกองก็ต้องใช้จิตว่าง, อะไรอื่น ๆ ที่คล้ายกัน มันก็ทำนองเดียวกัน. **การแก้ไขอุปสรรคส่วนบุคคล ก็ต้องแก้ไขด้วยการทำจิตให้ว่างอยู่**นั่นเอง : เราสามารถใช้สมรรถภาพความรู้ต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ให้สำเร็จได้ ด้วยการที่ทำจิตให้ว่าง ถึงแม้แก้ปัญหาที่มันมาจากภายนอกหรือจากผู้อื่นมันก็อย่างเดียวกันอีก, แต่มันไกล หรือมันยากออกไป.

เดี๋ยวนี้ **เรามีทางแก้ปัญหามากมาย ซึ่งไม่เกี่ยวกับจิตว่างโดยตรง ; แต่แก้ด้วยจิตว่างที่ไม่ถูกต้อง จนเป็นจิตว่างอันธพาลไป**ก็มี.

ในบางคราวมันก็มีประโยชน์ แต่ส่วนมากมันก็ใช้ไม่ได้ ; แม้มันเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจล้วน ๆ บางอย่าง มันก็ยังแก้ได้ด้วยจิตว่างแบบอันธพาล : เหมือนอย่างกลัวผี, เป็นปัญหาส่วนตัวเรื่องกลัวผี ; ใช้เพียงจิตว่างอันธพาล มันก็ทำฮึดฮัดขึ้นมา หรือมุมานะอะไรขึ้นมา, จนรู้สึกว่าไม่มีตัวกูไม่มีอะไร หรือจะสู้กับผีจะเตะจะต่อยกับผีอะไรก็ตามใจ ; มันก็ขจัดความกลัวผีไปได้แบบหนึ่ง หรือชั่วเวลาหนึ่ง. อย่างนี้มันก็ยังเรียกว่า ไม่ใช่จิตว่างอย่างที่ต้องการ ; มันพอใช้ได้อยู่บ้าง แต่มันยังมีอะไรที่ดีไปกว่านั้น.

อีกประการหนึ่ง เขาใช้เครื่องราง, กลัวผีใช้เครื่องราง เช่น อาจจะใช้แขวนพระกันผี มันก็กันไม่ค่อยจะได้ ทั้งที่แขวนเครื่องรางอยู่ก็ยังโดนผีหลอก, เพราะลืมไปว่าแขวนเครื่องรางอยู่ก็มี ; อย่างดีที่สุดที่จะช่วยได้ก็ให้มีความมั่นใจอะไรขึ้นมาสักอย่างหนึ่ง. อีกอย่างหนึ่งเขา**ใช้อวิชชาแบบหนึ่งมาช่วย แก้ปัญหาเรื่องกลัวผี คือต้องเชื่ออย่างงมงายจึงจะแก้ปัญหานี้ได้** ซึ่งเรียกว่าอวิชชา. มันก็กระเดียดไปทางจิตว่างอันธพาลอยู่เหมือนกัน ; แต่ว่าอย่าพูดดีกว่าเพราะใคร ๆ ก็ทำอยู่อย่างนี้มาก มันกระทบกระเทือน.

เรื่องต่อไปอีก **ก็ให้รู้จักทำจิตที่ส่งไปเสียทางอื่น** จากเรื่องผี เช่นตัวอย่างเรื่องเดินผ่านป่าช้านี้; ก็ไปนึกถึงอะไรเสีย ความกลัวผีในป่าช้ามันก็ไม่มาก, หรืออาจจะระงับไปชั่วคราว ผ่านป่าช้าไปได้; เด็กบางคนหลับตาเดินผ่านป่าช้า, ผมก็ใช้วิธีของผมโดยนึกถึงเรื่องอื่น. จากวัดที่ผมบวช หรือวัดที่ผมอยู่ตอนเด็ก ๆ จากวัดไปอีกวัดหนึ่งต้องผ่านป่าช้าเป็นป่ารก, บางทีก็ต้องไปธุระ ถูกใช้ให้ไปธุระไปหาอาจารย์อีกวัดหนึ่ง, บางทีนึกสนุกขึ้นมาก็พนันกันเล่นระหว่างเด็กหลาย ๆ คน ว่าใครจะกล้าผ่านป่าช้าไหม ?

พอตกหัวค่ำแล้วพนันกันว่า จะไปเอาอะไรมาเป็นหลักฐานจากวัดฝ่ายโน้นมาให้ฝ่ายนี้ดูว่าผ่านป่าช้า ไปจริง; มีเพื่อนเด็กกรรมการเฝ้าต้นทางอยู่ทางนี้. ต่างคนต่างก็มีของตัวอย่างที่ว่า; ส่วนมากมันก็เหลวไม่กล้าไป หรือเล่นตลกจนเขาจับได้. ส่วนวิธีส่งจิตไปเสียทางอื่นนั้นใช้ได้ : ทำเหมือนกับไม่ใช่ป่าช้า, อย่างนี้เรียกว่าใช้การบังคับ, อยู่ในพวก *ที่ใช้วิธีการบังคับ เป็นวิกขัมภนะ,* คือการบังคับ; ประเภทเดียวกับการใช้สมาธิ. แต่มันก็ไม่ดีเท่ากับเรื่องของจิต

ว่าง โดยแท้จริงหรือโดยสมบูรณ์. ทำอย่างนั้นมันก็คล้าย ๆ จิตว่างแบบอันธพาลอยู่หน่อย ๆ โดยไม่รู้สึกตัว, ทำทลึ่งตึงตังขึ้นมา หาฤกษ์หาอะไร แต่มันไม่ประกอบด้วยธรรมชาติเดิมแท้ และมันก็ไม่เป็นวิธีของพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์.

ส่วนที่เป็น**วิธีของพุทธศาสนานั้น ก็ใช้วิธีอย่างที่เรียกว่า ไฟกรด, ไฟกรดจี้ไปทางไหนก็ว่างไปหมด.**

เปรียบเหมือนกับยักษ์ตัวหนึ่งมีตา เป็นไฟกรด มองไปทางไหนไหม้วินาศไปหมด, เราก็มีไฟกรดตามแบบของพระพุทธเจ้า. มองไปทางไหนมันก็ว่างไปหมดว่างจากสัตว์ จากบุคคล ตัวตน เราเขา; แต่ก็**ต้องมีการศึกษา อบรม มาพอสมควรเราจึงจะรู้จักทำได้.** แทนที่จะมอบให้ง่าย ๆ อย่างพระอิศวรประทานพร ก็ต้องทำการ**ปฏิบัติตามวิธีของพระพุทธเจ้า จึงจะรู้จักทำจิตให้ว่างได้หมด** ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีผี ไม่มีการงาน ไม่มีอุปสรรค ไม่มีอะไร; มันเป็นเรื่องของปัญหาทางวิญญาณ ไม่ใช่เป็นเรื่องว่างอันธพาล อย่างน้อยมันก็เป็นปัญญา เป็นวิทยาศาสตร์; แม้แต่คณิตศาสตร์ของเด็กอมมือ มันก็เป็นเรื่องของปัญญา.

บางทีเราก็คิดว่า ผีมันมี สิ่งที่คนเขาเรียกกันว่าวิญญาณ ซึ่งเราก็ไม่รู้อะไรนอกจากเขาเรียกกันว่าวิญญาณ; ผีมันมีแต่วิญญาณ. ส่วนเรานี่วิญญาณอย่างผีก็ต้องมีซิ เพราะว่าผีมันเพิ่งจะตายไป มันเหลือแต่วิญญาณที่ท่องเที่ยวอยู่, ในตัวเราก็ต้องมีวิญญาณชนิดนั้นแน่นอน; แต่เรายังมีเนื้อ มีเลือด มีกล้ามเนื้อ มีอะไรที่ยังมากกว่าวิญญาณ; ถ้าผีมี ๑ เราก็ต้องมี ๒ มี ๓; ดังนั้นเราก็ต้องเก่งกว่าผี, ทำไมเราจะต้องกลัวผี คิดขึ้นมาอย่างนี้มันก็หายกลัวผี. ในคณิตศาสตร์ ๑ + ๑ = ๒, ๒ − ๑ มันก็ต้องเหลือ ๑ มันก็หายกลัวผี; อย่างนี้มันเป็นเรื่องของสติปัญญา ไม่ใช่อันธพาล. **ต้องรู้จักแยกสติปัญญาออกจากการมุ่มานะอย่างอันธพาล**ซึ่งเป็นเรื่องจิตวุ่นนั้นเสีย; เรื่องจิตว่างนั้นเป็นสติปัญญา มันแยกทางกันเดิน.

ดังนั้นการที่จะมีจิตว่างตามแบบพุทธศาสนาอันถูกต้อง ต้องเป็นเรื่องของปัญญา.

ถ้าทำอย่างนี้ได้ ปัญญาจะมีมากขึ้น ๆ ๆ จนสูงกว่าคณิตศาสตร์ของเด็กอมมือ; นี่มันเป็นสิ่งที่ถูกมอง

ข้าม ไม่สนใจกันเสียหมด. ถ้าเรามีความเคยชินกับวิธีการอย่างนี้มาแต่เดิม เป็นทุนเป็นพื้นฐานบ้าง ก็จะง่ายในการที่จะมีจิตว่าง ; คือมัน**เพียงแต่พอกพูนปัญญา** คือมันเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้ว; แต่ว่าทำให้มันมากขึ้นเจริญขึ้น develop มันขึ้น, ที่มันมีอยู่เพียงสิ่งเดียวนั้น ให้มันแก่กล้าขึ้นมาก็แก้ปัญหาได้หมด เพราะมันเป็นเรื่องปัญญาสูงสุด **มองเห็นไม่มีสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา กระทั่ง มองเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นมันเป็นเรื่องของคนไม่รู้ เที่ยวสมมติกันอย่างนั้น สมมติกันอย่างนี้, ผีก็ไม่มี คนก็ไม่มี แล้วใครจะหลอกใคร.** ฉะนั้นผู้ที่ถึงฝั่งถึงตลิ่งของพระธรรม คือเป็นพระอรหันต์ก็หมดปัญหาเหล่านี้ คือผีไม่หลอก; เพราะไม่มีผี ไม่มีตัวให้ผีหลอก.

ผมจำได้ว่าตอนเด็กๆ ได้ยินคนที่บวชเรียนแล้ว แต่ไม่รู้เรื่องอะไร ผมกล้าพูดว่าเขาไม่รู้เรื่องอะไร ; แต่เขาพูดสืบ ๆ กันมาว่า *เป็นพระอรหันต์แล้วก็หมดปัญหา ผีไม่หลอก,* หรือเป็นอาจารย์วิปัสสนาแล้วผีก็ไม่หลอก; อย่างนี้ก็พูด. ทั้งเขาไม่รู้ว่าวิปัสสนาคืออะไร? เป็นอย่างไร? และทำ

ไม่ผีจึงไม่หลอก ? เขาไม่รู้แน่นอน, ผมสังเกตเห็น; แต่เขาพูดตาม ๆ กันมา ตามความเชื่อ เดี๋ยวนี้เรามองดูมันก็เห็นว่าจริง; **ถ้าเป็นอาจารย์วิปัสสนาจริง ผีก็ไม่หลอกเพราะมองเห็นอยู่ว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีคน ไม่มีเรา ไม่มีเขา** อย่างนี้เรื่อย.

ถ้าพิจารณาสูงขึ้นไปจนกระทั่งให้มันว่างไปหมด ไม่มีอะไร เราก็พูดอย่างแบบฟ้าแลบแบบมาเหนือเมฆเหมือนที่ฮวงโปพูด. *ไปหาหนังสือฮวงโปอ่านดูบ้างนิดหน่อยก็พอรู้*: ว่าคนอย่างฮวงโปหรือนิกายของเขาใช้คำว่า "ว่าง" คำเดียว, **ไม่มีอะไรนอกจากความว่าง, พุทธะคือ ความว่าง, ธรรมะคือความว่าง, สังฆะคือความว่าง** ว่าเท่านี้ก่อน **อะไร ๆ ก็คือความว่าง แม้แต่กิเลสก็คือความว่าง, ความทุกข์ก็คือความว่าง.** อะไร ๆ ก็คือความว่าง. ที่แท้ก็คือ ความรู้ทางพุทธศาสนา, หรือหลักของพระพุทธศาสนาที่เอาไปพูดอีกแบบหนึ่ง ให้มัน โผงผางตรงไปตรงมา ; ฟังไม่ดีก็เป็นอันธพาล; ที่จริงไม่ใช่อันธพาล แต่เป็นสติปัญญา, เป็นผลของสติปัญญาชั้นสูงสุด.

นี้ถ้ามองเห็นลึกพอและเห็นจริงถึงที่สุด : ก้อนหินก็คือความว่าง, สุนัข แมว อะไรก็คือความว่าง, คนก็คือความว่าง, อะไร ๆ ก็คือความว่าง, กระทั่งพุทธะธรรรมะสังฆะก็คือความว่าง, และความว่างนั้นก็คือความว่างอีกทีหนึ่ง. แต่แล้วก็ไม่มีใครเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เพราะอ่านไม่รู้เรื่อง. วิธีการนี้**จะดีวิเศษอย่างไรจะจริงที่สุดอย่างไร คนเอามาใช้ประโยชน์ไม่ได้ มันก็ไม่มีประโยชน์เหมือนกัน.** แต่ก็มีประโยชน์อยู่ในตัวมันเอง, เป็นเพชรเป็นพลอยที่มีค่าอยู่ในตัวมันเอง; ไม่มีใครเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์. อย่างนี้แม้แต่เรื่องกลัวผี เราก็ยังต้องใช้วิธีหลาย ๆ ระดับที่จะทำลายผีให้หมดไปได้.

วิธีที่ดีที่สุด อันสุดท้ายก็คือมีปัญญาเหมือนไฟกรดมองไปทางไหนว่างไปหมด; นั่นคือวิธีของพระพุทธเจ้า.

พระพุทเจ้าท่านตรัสว่า *“เธอจงมีสติมองเห็นโลกโดยความเป็นของว่างอยู่เสมอเถิด”* แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้หมดเลย. แต่ถ้าพึ่งไม่ถูกก็เป็นเรื่องบ้าบอที่สุด แต่ว่าคน ๆ

นั้น เขานับถือพระพุทธเจ้าตามธรรมเนียม, ก็ไม่กล้าว่าพระพุทธเจ้า. ถ้าลองผมพูด หรือเขาเข้าใจว่าผมพูดเอาเอง ก็จะว่ามันเป็นเรื่องบ้าบอที่สุด. แต่พอรู้ว่าพระพุทธเจ้าว่า ก็เงียบเสีย. **ความไม่เข้าใจนั้นแหละเป็นอุปสรรคอย่างยิ่ง;** แล้วมันก็จริงอย่างฮวงโปว่า: **"พุทธะคือความว่าง" ดังนั้นถ้าไม่รู้จักความว่าง ก็คือไม่ รู้จักพุทธะ.**

คนนั้นแม้จะอ้างว่านับถือพระพุทธเจ้า ก็ถึงพระพุทธเจ้าแต่เปลือก ไม่ใช่ถึงพระพุทธเจ้าที่แท้จริงข้างใน. **ธรรมะคือความว่าง** เขาก็ไม่มีธรรมะ **ไม่รู้จักธรรมะ สังฆะคือควรมว่าง** เขาก็ **ไม่รู้จักพระสงฆ์** ไม่มีพระสงฆ์ ฮวงโปพูดทีเดียวตลอดสาย มันก็เหมือนอย่างที่เรียกว่าไฟกรดมันไม่ยกเว้นอะไร มันเผาไหม้หมด เป็นความว่างไปหมด.

พระพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้าก็เพราะว่าว่างจากตัวกู–ของกู, ธรรมะเป็นพระธรรมขึ้นมา ก็เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติที่ไม่เจืออยู่ด้วยตัวกู–ของกู; แม้ธรรมะที่เป็นคำสอน สำหรับเล่าเรียน มันก็สอนเรื่องว่างจากตัวกู.

ข้อปฏิบัติก็เพื่อให้ว่างจากตัวกู ผลของมันก็คือว่างจากตัวกู ฉะนั้น**ธรรมะก็คือความว่าง.** ดูเนื้อตัวตามธรรมชาติมันก็คือความว่างไม่ใช่ตัวกู–ของกู. สังฆะ**พระสงฆ์นั้นก็เหมือนกัน ต้องมีจิตว่างหรือพร้อมที่จะเป็นไปตามแบบของความว่าง จึงจะเป็นพระสงฆ์** ไม่ใช่ตัวคน. พระสงฆ์เขาไม่ได้หมายถึงตัวคน, เช่น เดียวกับพระพุทธเจ้า ก็ไม่ได้หมายถึงตัวคน; ล้วนแต่หมายถึงตัวธรรมไปหมด. แล้วธรรมก็คือธรรมชาติ. ไม่ใช่ตัวกู–ของกู ไม่ใช่บุคคล; มันก็ว่างไปหมด. ที่พระพุธเจ้าตรัสว่า *"ดูโลกโดยความเป็นของว่าง"* นั้นก็คือว่างทั้งหมด รูปธรรม นามธรรรม ก็เป็นของว่าง, กิเลสมันก็อยู่ในพวกนามธรรม มันก็ เป็นของว่าง. ความทุกข์ก็เป็นพวกนามธรรม มันก็เป็นของความว่าง.

ถ้าอย่างไร ในระหว่างบวชนี้ รู้จักสร้างอาวุธกายสิทธิ คือไฟกรด ที่เราสมมติเรียกนี้: **มองดูอะไรเป็นของว่าง,** เป็นแว่นแก้ว, ถ้าเป็นไฟกรดก็สำหรับจี้เผาทุกสิ่งให้มันว่างไปไม่มีเหลือ นี้พูดเป็นเรื่องทางวัตถุไปหน่อย แต่มันเป็นอุปมา. ส่วนเราก็เผาทางวิญญาณให้หมดตัวกู–ของกูในทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าเป็นแว่นแก้วก็คือแว่นที่มีแสงส่องให้

มันเผาไหม้ "ตัวกู–ของกู" อย่างเดียว; อย่างอื่นจะเหลืออยู่ก็ตามใจ มันก็เป็นซาก, ชีวิตก็เหลืออยู่เป็นซาก, จิตใจก็เหลืออยู่เป็นซาก คือ ปราศจากตัวกู–ของกู. นี่ถ้าคุณได้อันนี้ไปในระหว่างบวชนี้ออกไปแล้วมันก็คงจะใช้ได้มาก เพราะต้องออกไปเผชิญกับอุปสรรคประเภทที่ ๒ คืออุปสรรคที่เกิดมาจากภายนอก หรือสิ่งแวดล้อม, เพราะว่าเราไม่ได้อยู่ในโลกคนเดียว จะต้องไปทำงานเนื่องด้วยผู้อื่น.

ตามปกติสึกออกไป ก็ไปมีครอบครัวมีอะไร ก็มีคนอื่นสิ่งอื่นเข้าแวดล้อม, มันล้วนแต่เป็นหนทางที่จะเกิดอุปสรรค. และยิ่งกว่านั้นก็คือมีคนอีกจำนวนมาก ที่อยู่ในความรับผิดชอบ; ถ้าเขาเป็นคนอันธพาลเป็นคนคอรัปชั่นมันก็ยิ่งมีปัญหา. และยิ่งกว่านั้นอีก เราก็มีศัตรูคู่แข่งขันคู่ทำลายอยู่รอบด้าน ตาม**วิสัยโลกหรือคนปุถุชนในโลกมันก็มีปัญหามากในการที่จะทำให้หัวเสีย; พอหัวเสียก็คือตาย.** คนเราเมื่อหัวเสียขึ้นมาเมื่อไร มันก็คือตายเมื่อนั้น คือมันฉิบหายหมด. **ดังนั้นวิธีที่จะไม่ให้หัวเสียนั้นมันก็ไม่มีวิธีอื่นนอกจากการดำรงจิตไว้ให้ถูกต้องอยู่**

เสมอ คือมีปัญญา มีวิชชาตามแบบของพระพุทธเจ้า; ไม่ใช่ปัญญาคดโกง

ปัญญาบริสุทธิ์ตามแบบพระพุทธเจ้า คือหลังจากจิตว่างแล้ว จะมีปัญญาบริสุทธิ์, อันนี้ต้องมีอยู่เสมอ; มันจะเป็นอาวุธอย่างที่ว่า จะเผาทุกสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องให้หมดกำลังหมดอำนาจไป. แต่มันก็ทำยากอย่างยิ่งคือยากยิ่งขึ้นทุกทีในเมื่อสิ่งนั้นคือสิ่งที่เราโกรธ หรือเกลียดหรือไม่ชอบอยู่เป็นต้นทุน, เป็นศัตรูหรือผู้ขัดขวางขัดคอนี้ เราก็เกลียดอยู่เป็นต้นทุนแล้ว; มัน**ไม่ว่างอย่างยิ่งอยู่เป็นต้นทุนแล้วมันก็เลยทำยาก,** มันก็มีความมืดมนไปหมด ไม่มีปัญญาที่จะแก้ปัญหา, **ไม่อาจจะถือหลักพระพุทธภาษิตที่ว่า "ชนะความชั่วด้วยความดี"** ชนะคนชั่วด้วยความดี; ทำไม่ได้ เพราะจิตมัววุ่นวาย. **พอถูกเข้าเพียงครั้งเดียว สองครั้งก็ยอมแพ้หมด;** ร้องว่าวิธีการนี้ใช้ไม่ได้แล้วโว้ย! ทั้ง ๆ ที่พระพุทธเจ้าเป็นผู้พูด, และเราก็เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า.

เดี๋ยวนี้มี*คนเชื่อมากขึ้น ๆ ที่ว่า วิธีการชนะความ*

ชั่วด้วยความดีนี่มันใช้ไม่ได้; เพราะโลกนี้เขาไม่ยอมถือกันอย่างนี้. เช่นถือว่าคอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายชั่ว เสรีประชาธิปไตยเป็นฝ่ายดี; **ควรจะชนะความชั่วหรือคนชั่วด้วยความดี ไม่มีใครถือ ไม่มีใครคิด ไม่มีใครพยายาม;** เขาจะใช้ฟันต่อฟัน, ตาต่อตา กันเรื่อยไป. บางทีอาจจะใช้อุบายเหมือนกับว่า ทำดีเข้ามาหา อย่างนี้มันก็ไม่ใช่ดีที่ถูกต้อง เพราะว่าไม่จริง; มันก็ชนะไม่ได้.

ในฐานะที่คุณเป็นภิกษุในพุทธศาสนา เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า, ไปคิดดูเองว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้ผิดหรือถูกอย่างไร ? *ชนะความชั่วด้วยความดี, ชนะคนขี้เหนียวด้วยการให้ทาน,* คุณจะทำไปได้สักกี่ครั้งในการชนะคนขี้เหนียวด้วยการให้ทาน ? รวมความแล้ว ทำอะไรไม่ได้หมด เพราะว่าทำจิตให้ว่างไม่ได้. คนในครอบครัวก็ยังบังคับไม่ได้; เหมือนที่เขาล้อ นะโปเลียนว่า เอาหมาออกไปตัวหนึ่งจากครอบครัวก็ไม่ได้, เป็นถึงมหาจักรพรรดิ์ กำจัดหมาตัวหนึ่งก็ไม่ได้ เพราะว่าราชินีชอบหมา. นี่มันเป็นเรื่อง**มีตัวกู–มีของกู แล้วมันก็เอาชนะอะไร ๆ ไม่ได้.**

นี่เราจะต้องพบปัญหานับตั้งแต่ในครอบครัว นี่หมายถึงคนที่ลึกออกไป ; ไปถึงคนใต้บังคับบัญชา, คนข้างนอก, คนที่เป็นศัตรู, แล้วจะแก้ปัญหาเหล่านี้ด้วยอะไร ? ผมก็ยังคงยืนยันว่าต้องใช้จิตว่าง คือเครื่องมือวิเศษอย่างเดียวจงรีบแสวงหาสะสมไว้ แล้วนำเอาไปใช้.

เราต้องชนะตัวเราก่อน **ต้องมีการชนะตัวเอง คือชนะกิเลส ว่างจากตัวกู ว่างจากของกู เสียก่อน จึงจะมีสติปัญญาเห็นลู่ทางที่จะเอาชนะผู้อื่น,** ทำผู้อื่นให้อยู่ในอำนาจของเราได้. แต่แล้วมันก็ไม่ใช่ทำง่ายเหมือนปากว่า; ต้องใช้ความอดกลั้นอดทน บวกกันเข้ากับสติปัญญา ซึ่งมันมาเจ็บปวดอยู่ที่อดกลั้นอดทน. **ถ้าทนไม่ได้ก็ล้มละลายกันตรงนี้,** ยิ่งถ้าเป็นคนทำงานเพื่อตัวกู–ของกู **ไม่ได้ทำงานเพื่องาน มันก็ยิ่งยาก.** แม้ว่าทำงานเพื่องานมันก็ยังไม่ดีที่สุด; **มันต้องทำให้ไม่มีงาน ไม่เป็นงาน,** ทำเป็นการเล่นหรือของเล่นไปเลย โดยปัญญาของพระพุทธเจ้า: มองอะไรว่างไปหมด งานก็ไม่มี การทำงานก็ไม่มี ซึ่งดียิ่งกว่าที่ทำงานเพื่องานไปเสียอีก.

ทำงานเพื่อตัวกูเพื่อของกูนี้ มันตกนรกทั้งเป็นตลอดเวลา.

ทำงานเพื่อตัวกูจะรู้สึกหัวเสียตลอดเวลา แล้วก็ยุ่งหมดตลอดเวลา; แม้ภายในครอบครัวของตัวเอง มันก็ยุ่ง. **ถ้าทำงานเพื่องานมันก็วิเศษเพราะมีใจคอปกติมีปัญญาพอที่จะแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ ได้.** นี่เราจะพูดกันโดยละเอียดในคราวอื่น.

ที่วิเศษแสนวิเศษไปกว่านั้นอีกก็คือ ว่าไม่มีงานที่จะต้องทำ: "ฉัน**ไม่มีงานที่จะต้องทำ แต่ว่ามีการเคลื่อนไหวอะไรอยู่ตัวเป็นเกลียวเหมือนกัน**" สิ่งที่ทำนั้นไม่มีความรู้สึกว่าเป็นการงานหรือเป็นภาระ เหมือนกับทำอะไรเล่น ๆ เป็นการเล่นไปหมดไม่มีการงาน เลยสนุกสบายไปหมด. มันมีแต่ได้ไม่มีเสีย คือมัน**มีแต่ได้ ได้ความรู้ได้อะไรไปหมด;** แม้ทำผิดฉิบหายหมด มันก็ได้ความรู้. นี่มันเป็นมากอย่างนี้ มันมีแต่เรื่องได้: ได้ความรู้ได้ความจริงได้อะไรมาเรื่อย ; เลยไม่มีการงาน มีแต่การได้อะไรอย่างหนึ่งเรื่อยไป มีความเจริญทางจิตใจ มีวิวัฒนาการทาง

วิญญาณเรื่อยไป ๆ, **ไม่ทุกข์ไม่มีนรก. อย่างนี้จะชนะตัวเองด้วยชนะผู้อื่นด้วย, ชนะอะไรได้ด้วย.**

เดี๋ยวนี้**มีการงานมากเหลือเกิน** แล้ว**ก็มีอุปสรรคมากเหลือเกิน;** ที่พูด ๆ กันในโลกนี้ มีการงานมาก มีความรับผิดชอบมาก มีอุปสรรคมาก กว่าจะได้มาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ต้องฟันฝ่าอุปสรรคการงานเหลือเกิน. นี่คนยังโง่กว่าสุนัข หรือกว่าสัตว์เดรัจฉานทั่วไป โดยไม่รู้สึกตัว ผมหมายความว่า *สัตว์เดรัจฉานนั้นการงานของมันก็คือกิน,* ผมนั่งดูนกที่มันกินลูกหมากเม่า มันกินพลางเล่นพลาง มันมีเท่านั้น, ไม่ต้องพูดถึงการงาน มันไม่มีหน้าที่อะไร นอกจากบินมาแล้วก็กิน–กิน–กิน; นี่คือการงานของมัน, การทำงานของมันคือการกิน. สุนัขก็เหมือนกัน มันไม่ทำงานอะไร นอกจากกินเท่านั้นกินคือการงาน; ส่วนที่มันจะทำอะไรไปตามเรื่องของมันเป็นเรื่องเล่นไปหมด. มันจะรับใช้เราหรือว่ามันจะไล่กัดสัตว์ หรืออะไรก็ตาม มันเป็นเรื่องเล่นไปหมด; ไม่มีภาระหมักหมม ทับถมจิตใจเหมือนมนุษย์.

มนุษย์นั้นอะไร ๆ ก็เป็นการงานไปหมด ต้องรับผิดชอบไปหมด; แม้แต่การกินเข้าไปก็เป็นภาระ เป็นหน้าที่การงาน ที่ทรมานใจไปหมด; จึงมีงานมากท่วมหูท่วมตา ท่วมเป็นภูเขาเลากา. แต่สัตว์เดรัจฉานไม่มีการงาน; การงานของมันคือการกินเข้าไป. คนเราต้องหาด้วยการทำงานแล้วจึงจะได้กิน. มองดูแล้วไม่เรียกว่าโง่ แล้วก็ไม่รู้จะเรียกอะไร เป็นคนมีบาปมีกรรมอะไร, เป็นคนมีบาปมีกรรมคือทำงานแล้วจึงจะได้กินเข้าไป. สัตว์เดรัจฉานการงานก็คือกินเข้าไป แล้วมันก็ไม่รู้สึกว่าเป็นการงาน รู้สึกเป็นการเล่นหรือการสบาย หรือเป็นความสุขไปหมด. ส่วนเรานั้นเต็มไปด้วยการงาน; แต่สุนัข มันเต็มไปด้วยการเล่น มันก็ย่อมดีกว่าเรา.

เราจะแก้อุปสรรคทั้งหลายในชีวิต จะเป็นส่วนบุคคลก็ดี ศัตรูก็ดี การงานก็ดี อะไรก็ดี ให้ออกไปได้อย่างไร ?

ผมว่าไม่มีทางอื่น นอกจาก**ทางของพระพุทธเจ้าด้วยเครื่องมือ คืออาวุธวิเศษกายสิทธิ์ ที่จะมองส่องอะไรให้มันไหม้เป็นจุณไปหมด เป็นความว่างไปหมด;**

เราต้องแก้ปัญหาทั้งหมดด้วยการที่ทำจิตให้ว่าง, **ไม่มีเครื่องมืออื่นนอกจากทำจิตให้ว่าง:** คือทำให้สติปัญญาที่มาจากความว่างมันเกิดขึ้นมา, ขจัดตัวกู–ของกูออกไปนั้นคือการแก้ปัญหาด้วยการทำจิตให้ว่าง. **พอจิตว่างมันก็มีสติปัญญาออกมาสำหรับแก้ปัญหาทุกอย่าง** ที่มนุษย์เรียกกันว่าปัญหา, อย่างน้อยที่สุดมันสลายตัวลงทันที. อุปสรรคปัญหาต่าง ๆ มันสลายตัวลงไปทันทีที่มีจิตว่าง แล้วต่อจากนั้นจะทำอะไรต่อไปก็แล้วแต่.

นี่เรียกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ส่วนตัวเราโดยเฉพาะก็ดี, ปัญหาที่มาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกก็ดี, **วิธีแก้ของมันก็คือการทำจิตให้ว่าง,** ถ้าต้องการ ด้วยการทำจิตให้ว่าง ก็ไม่มีอะไรอื่นนอกจากการทำจิตให้ว่าง ด้วยการเอาวิชชามาสร้างวิชชาไว้เรื่อยไป ๆ. ส่วนอีกทางหนึ่ง: อวิชชามันก็สร้างอวิชชาเรื่อยไป. วิชชาก็มาจากวิชชา, อวิชชาก็มาจากอวิชชาเป็นที่สุดจุดจบของการตอบคำถามตามแบบของพุทธศาสนา.

ถ้าเป็น logic หรือเป็นปรัชญาสมัยใหม่เขาจะตอบกันอย่างไร ผมก็ไม่ทราบเหมือนกัน. ถ้าตอบตามแบบ

พุทธบริษัท ที่รวบรัดตัดบทได้ทันแก่เวลา ก็อย่างที่ว่า นั่นแหละ : **คืออวิชชาความโง่มันก็มาจากอวิชชา วิชชาความรู้มันก็มาจากวิชชาความรู้ ;** และที่สูงที่สุด ที่ดีที่สุดก็คือที่มันออกมาจากความว่างจากตัวกู–ของกู เป็นวิชชาอยู่ในตัวเองด้วย, และเป็นวิชชาที่จะทำให้เกิดวิชชาอื่น ๆ ต่อไปอีกไม่มีที่สิ้นสุดด้วย.

เวลาหมดแล้ว ก็พอกันทีสำหรับวันนี้.

กิเลสคุย

คุยเสียดี ที่แท้ แพ้กิเลส
น่าสมเพช เตือนเท่าไร ก็ไม่เห็น
ว่าเป็นทาส กิเลส อยู่เช้าเย็น
จะอวดเป็น ปราชญ์เป้ ทำไมนา
ค้นธรรมะ หาทางออก อุ้มกิเลส
น่าสมเพช จริงๆ เที่ยววิ่งหา
ตำรานี่ ตำรานั่น สรรหามา
ให้เป็นข้า กิเลสไป สมใจเลย ฯ

ความสุขในการงาน

เรื่อง

ปัญหาเกี่ยวกับการทำงานด้วยจิตว่าง ในส่วนบุคคลภายนอก

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมบรรยาย ณ สวนโมกขพลาราม
๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๒

วันนี้จะได้พูดโดยหัวข้อว่า **"ปัญหาเกี่ยวกับการทำงานด้วยจิตว่าง"** *ต่อจากที่พูดค้างไว้จากวันก่อน. ในวันที่แล้วมาได้พูดถึงปัญหาในการทำงานด้วยจิตว่าง ในลักษณะที่เป็นส่วนบุคคลตามลำพังตนเป็นส่วนมาก.*

ปัญหาใหญ่อันหนึ่งก็คือปัญหาที่เกิดจากบุคคลภายนอก หรือสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เป็นตัวปัญหา,

คนโดยมากมักจะไปโทษผู้อื่น หรือสิ่งอื่น ไม่โทษตัวเอง ไม่โทษสติปัญญาหรือความสามารถของตัวเอง ว่ามีไม่พอ. เพราะฉะนั้นเราจะต้องรู้ในข้อนี้กันเป็นส่วนใหญ่เสียก่อน; เพราะ**ถ้าเรามีสติปัญญาความสามารถพอ ก็ไม่มีใครเป็นอุปสรรค** หรือเป็นผู้ต้านทานได้. ดูลงมาตั้งแต่พระพุทธเจ้าผู้ซึ่งเป็นจอมของปัญญา ท่านก็ประกาศพระธรรมหรือพระศาสนา ในลักษณะที่ไม่มีใครต้านทานได้; ถ้ามีใครต้านทานได้ ก็หมายความว่า มันยังไม่ใช่สติปัญญาที่สมบูรณ์.

ในบทสวดธัมมจักร์ของเราจึงมีว่า *อปฺปฏิวตฺติยํ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา;* ซึ่งมีใจความว่า *ไม่มีใครโต้กลับได้ ไม่ว่าจะเป็นสมณะหรือพราหมณ์ เป็นเทวดา มาร พรหม;* กล่าวถึงพรหมเป็นพวกสุดท้ายเพราะถือว่าเป็นสัตว์ประเภทสูงสุด. ก็ไม่สามารถที่จะโต้กลับ หรือตีกลับพระธรรมจักร์ที่พระพุทธองค์ได้ประกาศออกไปคือศาสนา. นี้ก็ต้องถือว่าโดยหลักใหญ่แล้วท่าน**ชนะได้ด้วยปัญญา ที่เพียงพอ** ส่วนคนอื่นๆ ที่ไม่ใช่พระพุทธเจ้า เป็นบุคคลที่รองๆ ลงไปก็ล้วนแต่ทำ

อะไรสำเร็จก็เพราะว่ามีปัญญา มีความสามารถเพียงพอ คือเหนือกว่าอุปสรรค เหนือกว่าปรปักษ์หรือศัตรูนั่นเอง.

ที่อยากจะพูดแล้วพูดอีกหรือซ้ำแล้วซ้ำอีกว่าสติปัญญานั้น **ไม่มีสติปัญญาไหนจะดีไปกว่า สติปัญญาที่มีปรากฏอยู่ในตัวมันเอง ในขณะที่จิตนี้ว่างจากตัวกู–ของกู : คือเมื่อจิตปราศจากความยึดมั่นถือมั่น ไม่มีตัวกู–ของกูเดือดพล่านอยู่ในใจ เป็นเวลาที่มีสติปัญญาสูงสุด.** แต่ฟังดูคล้าย ๆ ว่าเป็นความโง่ หรือเป็นความไม่มีอะไรเลย, เพราะไม่ต้องคิดต้องนึก ต้องศึกษาอะไรมากมายเหมือนกับที่เขากำลังศึกษากัน. มันเป็นสติปัญญาตามธรรมชาติ ของธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติโดยธรรมชาติ แล้วแต่จะพูด; ต้องเข้าถึงตัวธรรมชาติจริงๆ. นี่คือสิ่งที่ต้องรู้ไว้สิ่งหนึ่งว่า **จะเรียนพุทธศาสนา จะศึกษาธรรมะอะไรเหล่านี้ก็ต้องศึกษาจากธรรมชาติโดยตรง;** ไม่ใช่ศึกษาจากหนังสือหนังหาจากคำพูดของผู้บอกผู้กล่าวอย่างเดียว; อย่างนั้นมันเป็นไปไม่ได้ มันไม่พอ คือจะไม่รู้ธรรมะได้เลย. ถ้ารู้ก็เป็นความรู้อย่างความจำ อย่างความคิดคำนึงคำนวณ ไม่ใช่ความรู้แจ้ง

แทงตลอดด้วยใจจริง ด้วยการเข้าถึงตัวธรรมชาติเลย; เพราะเหตุนี้เขาจึงมีคำพูดที่ฟังยาก.

ในบางหมู่**บางพวก** เช่นพวกนิกายเซ็น ก็พูดว่า **"ไม่ต้องทำอะไรนอกจากเข้าถึงตัวธรรมชาติ"** คือเป็นอันเดียวกันเสียกับธรรมชาติ; พูดอย่างนี้ก็ฟังไม่ถูกอีก. แต่ที่แท้มันก็คือคำที่พูดอย่างธรรมดาสามัญที่เราพูดกัน : คือการถึงธรรม บรรลุธรรม เข้าถึงธรรม หรือเป็นธรรมเสียเอง. คำอธิบายละเอียดข้อนี้ อธิบายอยู่ในหนังสือเรื่อง *"คนถึงธรรม–ธรรมถึงคน"* ลองไปอ่านดูถ้าสนใจ. คำว่า **"เข้าถึงตัวธรรมชาติเสียเลย,** หรือเป็นธรรมชาติเสียเลย" **มันกลายเป็นจิตใจในขณะที่มีสติปัญญาสูงสุด;** เพราะว่าถ้าเข้าถึงตัวธรรมชาติเสียเลย หรือเป็นตัวธรรมชาติเสียเลยแล้ว มันไม่มีตัวกู–ของกูเลย มันจึงอยู่เหนืออะไรหมด เหนือความขลาด ความกลัว ความรัก ความโกรธ; และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือเหนือความโง่.

คนเราโง่มากที่สุดก็เมื่อมีตัวหรือเห็นแก่ตัว เพราะว่าความโง่นั้นเป็นเหตุ ให้รัก ให้เกลียด ให้กลัว ให้โกรธ ให้อะไรต่าง ๆ สารพัดอย่างได้. **คนที่มีสมรรถภาพมากที่**

สุดก็คือคนที่อยู่เหนือความโง่, ไม่มีความโง่ หรือความผิดอะไร เหลืออยู่ในขณะนั้น ซึ่งเราเรียกกันในที่นี้ว่า **มีจิตว่างจากตัวกู–ของกู;** เป็นเรื่องที่ฟังยาก หรือเข้าใจยากหน่อย. แต่ถ้ามีความพยายาม **ทนพยายามที่จะศึกษาให้เข้าใจ** มันก็เข้าใจได้ และ **มีประโยชน์เกินค่า;** มีประโยชน์ยิ่งกว่าที่จะเรียกว่าพอคุ้มกัน แต่ว่ามันมีประโยชน์เกินค่า **เพราะถ้าไม่มีสิ่งนี้แล้ว มันก็ไม่มีทางที่จะบรรลุธรรมอะไรได้.**

ผู้ที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ จะต้องมีการบรรลุธรรมเสียก่อน บรรลุอย่างเด็ดขาด หรือบรรลุเพียงบางส่วนบางระดับ; หรือว่าแม้แต่ทำให้มีการบรรลุ หรือถึงธรรมชาติชั่วขณะบางขณะ ก็ยังเป็นการดีที่สุด. คือว่า **มีจิตว่างในบางครั้งบางคราวก็ยังดีที่สุด ดีกว่าที่จะไม่มีจิตว่างเสียเลย.** โดยเฉพาะในกรณีที่อุปสรรค ศัตรูปรปักษ์ อะไรประดังกันเข้ามาในเวลานั้น ถ้ามีจิตว่างได้มันก็ดีที่สุด วิเศษที่สุด ในการที่จะแก้ไขอุปสรรคเหล่านั้น ดังนั้นจึงได้พูดถึงเรื่องนี้ ซ้ำแล้วซ้ำอีก เพื่อเราจะได้รู้จักและเข้าใจ, เพื่อจะทำให้มีจิตว่างได้ตาม

สมควรในการที่จะแก้ปัญหาในขณะที่ทำงาน, และต้องการที่จะทำการงานให้ดีที่สุดด้วยจิตว่าง.

ในวันนี้ที่ต้องการจะชี้ให้เห็นก็คือ **งานที่มีอุปสรรคเต็มไปหมด เนื่องมาจากบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน** โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยปัจจุบันนี้ หรือสมัยต่อไปข้างหน้า มนุษย์จะต้องทำการงาน ชนิดที่ต้องสัมพันธ์กับคนอื่นมากยิ่งขึ้นกว่าที่แล้วมา. เมื่อครั้งโลกยังไม่เจริญตามแบบใหม่ คนทำงานตามลำพังได้เป็นส่วนมาก, ยิ่งสมัยดึกดำบรรพ์ด้วยแล้วก็คล้าย ๆ กับสัตว์; เรื่องงานก็คือการกินเท่านั้นเอง. นี่จะต้องไม่ลืมว่าในสมัยอย่างนั้น งานของเขา คือไปเก็บมากินจากในป่า. ไปเที่ยวในป่ามันก็สนุกเหมือนกับคนเดี๋ยวนี้ไปเที่ยวป่า แล้วก็กิน, เพียงแต่กินเข้าไปในปาก มันจึงไม่มีปัญหามากเหมือนสมัยนี้.

ครั้นเปลี่ยนแปลงมาจนถึงสมัยนี้ ที่เรียกกันว่าความก้าวหน้า ก็ต้องพึ่งพาอาศัย หรือเกี่ยวข้องกับคนอื่นมากขึ้นทุกที. ความเจริญทำให้รวมกันเป็นหมู่บ้าน หมู่บ้านต้องรวมกันเป็นจังหวัด และเป็นประเทศในที่สุด; มีความผูกพันเป็นอันเดียวกัน เหมือนกับจับมามัด เป็นมัดเดียวกัน; มันก็ผิดจากสมัยโน้น ซึ่งต่างคนต่างเป็นอิสระ เหมือนกับนก

หรือสัตว์เดรัจฉาน. เช่นนกอย่างนี้มันไม่มีการงาน, บินไปหากิน มันก็สนุกสนานในการบินไปเหมือนกับเราเที่ยวชมวิว, พอพบลูกไม้เข้าก็กินอย่างสนุกสนาน สบายร้องเพลงไปพลางก็มี; อย่างนี้เรียกว่า อุปสรรคไม่มี เพราะว่าการงานไม่มี มีแต่การเล่นหรือการเที่ยว.

คนสมัยโน้นเหมือนกับสัตว์อยู่มาก มีความเป็นอิสระ แล้วก็เปลี่ยนมาเป็นมีภาระมากเข้า ๆ ๆ เหมือนกับถูกสาป: ซึ่งคัมภีร์ของศาสนาบางศาสนาก็พูดไว้ชัดว่าถูกสาป, มนุษย์ถูกสาปให้มีความทุกข์. ให้มีความลำบากยุ่งยากมากขึ้น เพราะไม่เชื่อฟังคำสั่งของพระเจ้า คือดื้อดึงซึ่งหน้า จะต้อง**มีความทุกข์มากขึ้น : มันก็ไม่มีอะไรนอกจากความมีตัวกู–ของกู.**

มนุษย์มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ จนอยู่ในสภาพปัจจุบันนี้เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว อย่างที่เรียกว่าเห็นแก่ตัวทุกกระเบียดนิ้ว; แต่อาศัยความสุภาพที่ฉาบย้อมเอาไว้ ตามที่สอนกันให้**มีความสุภาพฉาบย้อมเอาไว้ปิดบังกิเลสหยาบ ๆ ไว้.** แต่แล้วก็ครอบงำกิเลสนั้นไม่ได้ มันเพียงแต่ว่าปิดบังไว้กลบเกลื่อนไว้; เราจึงมีจิตใจชนิดที่ฉลาดไกลจากธรรมชาติ

ไกลจากความเป็นธรรมชาติมากขึ้นทุกที จึงมีความทุกข์เต็มไปหมด; เพราะมีความอยากมีความยึดมั่นถือมั่นมากขึ้น ๆ.

ทีนี้ก็มาถึง **ปัญหาที่ว่าจะต้องทำงานด้วยหมู่คณะที่ต่างคนต่างก็มีโรคทางวิญญาณเหมือนกันหมด.**

เดี๋ยวนี้เราก็ทำงานเป็นหมู่ ๆ; เช่นการค้าขายของพวกนายทุน ก็ต้องมีคนเป็นจำนวนมากเข้ามาสัมพันธ์ด้วย มีการบังคับบัญชา มีการปกครอง มีการระมัดระวังอะไรมาก ก็ยังไม่ได้ตามที่ต้องการ, มันก็มีปัญหาเกิดขึ้น มีการทะเลาะวิวาทเป็นต้น. หรือแม้การงานที่ดีกว่านั้น ที่มีอำนาจบังคับบัญชา เช่น การทหาร งานราชการนี้มีระเบียบวินัยบังคับบัญชา ก็ยังทำอย่างสงบไม่ได้; มันมีช่องมีอะไร ที่จะโต้แย้งทัดทานบิดพริ้ว ต่อสู้อยู่ในหมู่คณะนั้น.

เดี๋ยวนี้ก็เป็นที่ปรากฏชัดอยู่แล้วว่า ผู้บังคับบัญชาล้วนแต่ปวดหัวอยู่ตลอดเวลา หน้าเขียวหน้าเซียว หน้าดำอยู่ตลอดเวลา แม้ที่เป็นกำนันผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภออะไรขึ้นไป, ชั้นหัวหน้ากองกระทั่งรัฐมนตรี หรือแม้แต่นายกรัฐมนตรี, ถ้ามองดูกันในแง่นี้ก็จะเห็นว่า แหม ! **เต็มไปด้วย**

อุปสรรคที่เกิดมาจากการบังคับบัญชา, จะต้องระมัดระวัง. แม้แต่ว่ากิจการทหารที่มีอำนาจเฉียบขาดกว่านั้น : คือว่าถ้าใครฝืนละก็ลงโทษอย่างหนักได้เลย หรือประหารชีวิตได้เลย ก็ยังไม่วายที่จะมีการบิดพลิ้ว การต่อต้านอย่างใดอย่างหนึ่ง ใต้ดินบนดินอะไรมันก็ยังมี. นี่เป็นปัญหาหนักของผู้ที่จะทำงานให้ลุล่วงไปด้วยดี; ในโลกนี้มีปัญหาอยู่อย่างนี้เป็นส่วนสำคัญสำหรับประเทศชาติที่ต้องการความเจริญอย่างแผนใหม่.

ที่นี้ก็มีปัญหาว่าทำอย่างไร จึงจะทำงานด้วยกันได้ดีที่สุด เกี่ยวกับการบังคับบัญชา? ถ้าบังคับบัญชาไม่ได้เราจะทำอย่างไร ? เราจะปวดหัว หรือตกนรกทั้งเป็นอยู่อย่างนั้นหรืออย่างไร ?

นี่คือปัญหาเกี่ยวกับการทำงานด้วยจิตว่าง ที่กำลังจะพูดถึงอยู่ในขณะนี้ คือเนื่องด้วยสังคมเนื่องด้วยคนอื่น. ถ้าแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ ดูจะหมดปัญหาในโลกนี้; เพราะแม้ว่าเรื่องที่เป็นปัญหาชั้นระหว่างประเทศ ระหว่างชาติ มันก็เรื่องนี้ทั้งนั้น; **เรื่องพูดกันไม่รู้เรื่อง,** ใช้คำธรรมดาสามัญก็คือ เรื่องพูดกันไม่รู้เรื่อง, เช่นคอมมูนิสต์กับประชาธิป-

ไตยก็พูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะมีตัวกู–ของกูอย่างแรงมากขึ้นไปตามสัดส่วน; **ที่พูดกันไม่รู้เรื่อง ก็เพราะประโยชน์ที่ต้องการไม่ตรงกัน.** ลูกน้องกับผู้บังคับบัญชา หรือลูกจ้างกับนายจ้าง ยิ่งพูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะผลประโยชน์มันไม่ตรงกัน. ถ้าประโยชน์มันตรงกันมันก็พูดกันง่าย พูดกัน ๒–๓ คำแล้วก็ทำงานสนุกสนานไปเลย ไม่เกิดปัญหาอันนี้ขึ้นมา.

เดี๋ยวนี้ประโยชน์มันไม่ใคร่ตรงกันยิ่งขึ้น ๆ เพราะว่าต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ตัวมากขึ้น. ก่อนนี้เคยทำงานกันอย่างพ่อกับลูก; นายจ้างกับลูกจ้าง **สมัยก่อนเขาทำกันอย่างพ่อกับลูก;** หรือแม้แต่ทาสในเรือนเบี้ยกับนายเงิน ก็ยังทำงานเหมือนพ่อกับลูก; มาถึง **สมัยนี้ทำงานกันเหมือนระหว่างศัตรูกับศัตรู :** อย่างพวกทาส ที่ฝรั่งจับไปจากอาฟริกาเอาไปเป็นทาส, ทำกันอย่างทาสเหลือที่จะเรียกว่าทาส, และนายจ้างกับลูกจ้างก็ไม่ทำงานกันอย่างพ่อกับลูกเหมือนสมัยก่อน; เพราะมีความเห็นแก่ตัว จึงพูดกันไม่รู้เรื่อง; เพราะต่างฝ่ายต่างจ้องมองที่จะเอาเปรียบ จ้องหาโอกาสที่จะเอาเปรียบเพื่อประโยชน์ของตัว : มันก็ยิ่งพูดกันไม่รู้เรื่อง.

มาคิดดูคำนวณดู ถ้าทำให้เรียบร้อยไปได้ *จะต้องใช้สติปัญญามากเท่าไร ? ในเมื่อแต่ละคน เต็มไปด้วยความคิดความรู้สึกที่เป็นตัวกู–ของกู,* กลัดกลุ้ม หรือเต็มปรี่อยู่อย่างนั้น. สมมติว่าเราไม่เป็นอย่างนั้น เช่นเราเป็นผู้บังคับบัญชา เราไม่มีจิตใจเป็นอย่างนั้น; แต่ว่าลูกน้องเป็นอย่างนั้นเราจะทำอย่างไร ? มันก็มีปัญหามากจนเหลือวิสัยต้องขอลา ที่เขาเรียกกันว่าต้องไขก๊อก คือลาตัวเองถอนตัวเองออกไปจากการงานนั้น; เพราะสู้ไม่ไหว. ลูกน้องหรือคนใช้หรือลูกจ้างที่มันเหลือประมาณ ถ้ามันเป็นสิ่งที่ลาได้ถอนได้มันก็ดีอยู่. แต่ถ้าเป็นสิ่งที่ลาออกไม่ได้ ถอนไม่ได้ มันก็ต้องต่อสู้ต่อไป; นี่คือปัญหา.

ถ้าเป็นสามีภรรยากันมันเกิดไม่ลงรอยกันจะทำอย่างไร ? หย่ากันก็ไม่ได้ ก็ต้องทนตกนรกทั้งเป็น เพราะพูดกันไม่รู้เรื่อง แม้หย่ากันได้มันก็ยังเป็นอย่างเดียวกันอีก ปัญหาก็ยังคงเดิม. **ดังนั้นมันจึงเป็นความถูกต้องที่จะต้องแก้ปัญหามากกว่าที่จะยอมแพ้;** นี่เราก็มาถึงปัญหาข้อนี้ในลักษณะอย่างนี้. เราจะปฏิบัติงานไปให้ดีที่สุดด้วย

จิตว่าง ในหมู่คนที่จิตวุ่นแวดล้อมอยู่เช่นนี้ได้อย่างไร ? นี่เป็นตัวปัญหา. คำตอบมันก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าที่พูดแล้วอย่างกำปั้นทุบดินไม่มีผิด ว่าต้อง**ทำงานด้วยจิตว่างให้มีจิตว่างจากตัวกู–ของกู ไปตามเดิม** คือ **ไม่โกรธ ไม่หม่นหมอง** ไม่อะไรหมด, หาทางแก้ไขไปตามเดิม.

ปัญหามันก็เขยิบใกล้เข้ามา จะแก้ไขกันอย่างไร ? จะแก้ไขคนที่มีจิตใจวุ่นอย่างนั้นจะแก้ไขได้อย่างไร ? จะดำเนินงานไปได้อย่างไร ? เพราะเขาตั้งตัวเป็นศัตรู หรือเป็นฝ่ายค้านเป็นอะไรอยู่ในใจ; เพราะประโยชน์มันขัดกัน. มันก็มาถึงข้อที่ว่า **ชนะความไม่ดีของผู้อื่นด้วยความดีของเรา**อย่างที่เคยพูดมาแล้ว, ซึ่งเป็นหลักสำคัญที่สุดในพุทธศาสนา.

ปัญหาต่อไปก็มาอยู่ที่ว่า จะทำอย่างไรไหว ? เอาความดีไปชนะความชั่วของคนเหล่านั้นตั้งมากมายนั้นจะทำได้อย่างไร; มันเหลือที่จะทำได้. แต่ถ้าอาศัยหลักพุทธศาสนาก็มีเป็นลำดับ อีกเหมือนกันว่า : **ถ้าดีกว่าเราสูงกว่าเราก็ให้เคารพบูชาเชื่อฟัง, ถ้าเสมอกันก็ให้รักใคร่กลมเกลียวกัน, ถ้าอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าเรา ก็ให้เมตตาสงสาร.**

แต่แล้วมันก็มาโดนปัญหาว่าสงสารไม่ออก สงสารไม่ไหว, มันเลวเกินไป มันเป็นอุปสรรคศัตรู ยิ่งกว่าที่จะเป็นผู้น้อย ผู้อยู่ในบังคับบัญชา. ปัญหามันมีอย่างนี้เรื่อย แต่มันก็ไม่พ้นไปจาก **แก้ปัญหาด้วยการใช้จิตว่างอยู่เรื่อยไป.** มันมีอยู่แต่ว่า จะใช้มันในแง่ไหน, มันมีหลายแง่หรือหลายสิบแง่หลายสิบมุม จะใช้มันในแง่ไหน จะใช้จิตว่างแบบอันธพาล ให้สำเร็จลุล่วงไป อย่างว่าเอาหน้ารอดไปคราวหนึ่ง ๆ มันก็ได้เหมือนกัน ถ้าไม่มีปัญญาอะไรมากกว่านั้น; มันก็ยังดีกว่าไม่แก้เสียเลย แม้มันเป็นปฏิภาณหรือเป็นเฉโกไปเลย.

ถ้าให้ดีที่สุด **เป็นพุทธบริษัทเต็มตัว มันก็ต้องทำด้วยใจจริงด้วยสติปัญญาจริงๆ, สติปัญญาจริง ๆ ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าความว่าง** ชนิดที่เปรียบเหมือนกับไฟกรด หรือตากรด มองอะไรให้มันว่างไปหมดจริง ๆ มีปัญญาสูงกว่าเหนือกว่า จนมองทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของว่างไปได้จริง, *มองงานก็ไม่เป็นงาน* กลายเป็นของเล่นสนุกไป, *มองคน*ก็กลายเป็นไม่มีคน*กลายเป็นธรรมชาติ* เป็นธาตุ เป็นขันธ์ เป็นอายตนะไป. ทีนี้ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีลักษณะเป็นผู้ต่อต้าน

ขึ้นมา มีกิเลสอย่างนี้ ก็ต้องมองอย่างเดียวกันนั้นอีก : คือ **มองให้เห็นไม่เป็นคน** มองไม่เห็นคน, เห็นแต่กิเลส; **มองเห็นกิเลสก็คือเห็นผี.**

เรื่องผีพูดกันในวันก่อนแล้วว่า ผีที่แท้จริงคืออวิชชา, อวิชชาเป็นมารดาบิดาของผี; *เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็คือเกิดผีนานาชนิดขึ้นมา.* ครั้น **เมื่อเราเผชิญหน้ากันอยู่กับคนมุ่งร้ายต่อเรา** หรือคนดื้อดึง คนบิดพลิ้ว หรืออะไรทำนองนี้แล้ว **ก็มองเขาด้วยไฟกรด หรือตาที่มีไฟกรดฉายลงไปที่นั้น ว่าเรากำลังพูดกับผี** ไม่ใช่กำลังพูดกับมนุษย์, **หมายความว่าเราพูดกับกิเลสของเขา ไม่ได้พูดกับคน** คือกำลังพูดกับกิเลส หรือกำลังพูดกับผี.

เมื่อกำลังพูดกับผี เราจะต้องทำอย่างไร ? **เราก็ไม่ควรจะโกรธ;** เพราะมันเป็นผีตามธรรมชาติ ไม่ได้พูดกับคน นาย ก. นาย ข. นายคนนั้นคนนี้, "เรา" คืออะไร ? **เราก็ไม่ใช่คน เราคือสติปัญญา,** เราที่กำลังเป็นคือสติปัญญา ของความมีจิตว่าง; นี่คือ "เรา" ที่กำลังพูดกับผี

หรืออวิชชาหรือโลภะ โทสะ โมหะ ของคนใดคนหนึ่ง ที่เราสมมติว่าเป็นคนใดคนหนึ่ง. **ถ้าเราโกรธขึ้นมา** โมโหขึ้นมา **เราเองก็เป็นผีขึ้นมา ผีพูดกับผี มันก็ได้ทะเลาะกัน, ถ้าผีกับผีมันกัดกัน มันก็จะล้มละลายไปด้วยกัน.** ถ้าเราโกรธขึ้นมา หรือแม้แต่เราหม่นหมองขึ้นมา เราก็กลายเป็นผีพูดกับผี. ลองคิดดูมันจะพูดกันรู้เรื่องได้อย่างไร; มันก็ต้องทะเลาะกัน **แม้ไม่ทะเลาะกันด้วยปาก มันก็ทะเลาะกันด้วยใจ อย่างร้ายแรง.**

เมื่อใดนายจ้างโกรธขึ้นมา; ลูกจ้างเขาโกรธอยู่แล้ว; มันก็คือ **ผีพูดกับผี ทะเลาะกับผี** แล้ว **ใครจะแก้ปัญหาได้, มันเป็นเรื่องผีกัดกัน** ใครจะไปแก้ปัญหาได้. มันเป็นผีไปทั้งสองตัว, แล้วใครจะแก้ปัญหาได้. ถ้าจะแก้ปัญหาให้ได้มันก็ต้องเป็นมนุษย์สักฝ่ายหนึ่ง, เป็นมนุษย์สักข้างหนึ่ง; เป็นมนุษย์พูดกับผี แก้ปัญหากับผี มันอาจจะทำได้ เพราะมนุษย์ต้องเก่งกว่าผี.

เราต้องเป็นมนุษย์ไว้เสมอ. **เป็นมนุษย์ไว้ให้ได้เสมอไป ที่จะทำอะไรกับผี คือบุคคลที่กำลังมีตัวกู–ของ**

กูจัด อยู่ในรูปของความโลภ ความโกรธ ความหลง อย่างที่เรียกกันว่าพูดกันไม่รู้เรื่อง.

ถ้าเรา**จะพูดกันให้รู้เรื่อง เราก็ต้องเป็นมนุษย์ที่ดี** และก็ไม่มีอะไรดีไปกว่ามนุษย์ที่กำลัง**มีจิตว่างจากตัวกู–ของกู จึงจะมีปัญญา**เหนือกว่า, มีอะไรที่เหนือกว่า พูดไปทำไม จัดไปให้มันเข้ารูปเข้าเรื่อง; เพราะ**ถ้าเป็นผีเสียแล้ว มันก็คือความมืดความบอด ความไม่มีแสงสว่างเลย.** ถ้าเป็นมนุษย์มันก็มีแสงสว่าง; เราต้องรักษาความเป็นมนุษย์ ที่มีแสงสว่างไว้เสมอ ก็จะทำไปได้. ถ้าไปโกรธเสียแล้ว **ไปโกรธเสียด้วยกัน ก็ต้องล้มละลายไปทันที** จนกว่าจะตั้งตัวได้ใหม่ คือหายโกรธ. เพราะฉะนั้น **อย่าโกรธ** กลายเป็นคำตอบอย่างกำปั้นทุบดิน ง่าย ๆ อย่างนี้ใคร ๆ ก็ตอบได้ เด็ก ๆ ก็พูดได้.

ขอให้จำไว้สักอย่างหนึ่งว่า คำตอบนั้น ตอบง่ายที่สุด, ปัญหาธรรมะหรือทางธรรมะอย่างลึกซึ้งนั้น **ตอบง่ายที่สุด.** และมันจริงด้วย ถูกด้วย ไม่มีอะไรจริงหรือถูกยิ่งกว่านั้นแล้ว; **แต่มันไปยากที่การปฏิบัติ.**

ขอให้นึกถึงภาพที่เขียนไว้ในที่ผนัง ด้านพวกเซ็น, คือพระภิกษุตอบเทศา ๆ ว่า *"อย่าทำชั่ว ทำดี ทำจิตให้บริสุทธิ์" เทศาฯ ก็ย้อนว่า "โอ๊ย! พูดอย่างนี้เด็ก ๓ ขวบ ก็พูดได้."* พระก็ย้อนว่า **"เด็ก ๓ ขวบพูดได้ แต่แก่หัวหงอกแล้วมันก็ยังปฏิบัติไม่ได้ ;" ลักษณะอย่างนี้จะมีอยู่ทั่วไป** เสมอคือมีอยู่ทั่วไปในหมู่มนุษย์ในตัวเรา: **พูดได้ คิดได้ วางแผนการได้ ; แต่มาติดอยู่ที่ว่า ปฏิบัติไม่ได้, บังคับตัวเองไม่ได้,** มันก็ปฏิบัติไม่ได้ คือไปโกรธเสีย. **สอนว่าอย่าโกรธ ก็เห็นจริง แต่แล้วก็ปฏิบัติไม่ได้เพราะไปโกรธเสีย.**

มีพุทธภาษิตที่น่าประหลาด ที่สรุปการปฏิบัติทั้งหมดไว้อีกแบบหนึ่งในภาษาคนธรรมดาสามัญว่า: *"สจฺจํ ภเณ น กุชฺเฌยฺย*—**พูดจริง แล้วอย่าโกรธ"** ทั้งหมดมีแค่นี้เอง "พูดจริง แล้วก็อย่าโกรธ" เพียงเท่านี้พอ หมดเลย, ไปนิพพานก็ได้. ในที่นี้เราหมายถึงปัญหาในโลก ปัญหาเกี่ยวกับการสังคมในโลกนี้ เช่นเป็นนายจ้างเป็นนายทุน **เพียงแต่พูดจริง และอย่างโกรธเท่านั้น จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้**

หมด. นี้พระพุทธเจ้าว่า ไม่ใช่ผมว่า.

เรื่อง**พูดจริงนี้ยาก**ที่คนเราจะพูดจริง **เพราะตัวเองก็มักจะคดเสมอ.** นอกจากนั้นมันยังมีจริงอีกความหมายหนึ่ง คือเป็นคนจริง พูดจริงทำจริง: ตัวเองก็ทำ แล้วตัวเองก็เป็นคนจริงด้วย ไม่ใช่แต่พูดจริงอย่างเดียว มันก็ต้องทำจริงและเป็นคนจริงด้วย จริงให้เป็นหลักเป็นประธานเป็นอะไรไว้อยู่ด้วยเสมอ.

ขอให้เป็นความจริง คือคนตรงหรือคนจริง นี่เป็นหลักอันใหญ่ที่ ๑, หลักที่๒ คืออย่าโกรธเป็นอันขาด ; เพราะถ้าโกรธแล้วก็จะรักษาความจริง ความอะไรไว้ไม่ได้.

คำว่า **โกรธ**ก็ต้องให้**มีความหมายกว้าง :** ไม่ใช่ถึงขนาดไปด่าเขา เพียงแต่หม่นหมอง เพียงแต่มีจิตกระเพื่อมมี move อะไรอย่างหนึ่งละก็ใช้ไม่ได้แล้ว, เรียกว่าโกรธแล้วและความหวั่นไหว ความตื่นเต้น ที่เรียกว่า excitement ก็เหมือนกัน สงเคราะห์อยู่ในความโกรธนี้.

เมื่อไม่โกรธก็ไม่มี excite ไม่มี move แม้แต่ประการใด ; นี่เรียกว่าไม่โกรธ คือไม่หวั่นไหว. พูดจริงแล้ว

ก็ไม่โกรธ อยู่เป็นประจำเป็น personality เป็นของที่มีอยู่ที่เนื้อที่ตัวแสดงอยู่ที่เนื้อที่ตัวประจำอยู่ตลอดเวลา จนใคร ๆ เห็นก็รู้ยอมรับว่าหมอนี่พูดจริงและไม่โกรธ ; แล้วคุณก็ชนะลูกน้อง, ชนะคนใต้บังคับบัญชา, ชนะอะไรได้อย่างปาฏิหาริย์. เพราะว่า**การพูดจริงและไม่โกรธ มันมีความหมายถึงทำงานด้วยจิตว่าง มีสติปัญญาของความว่างอยู่จึงไม่โกรธ, จะไม่มีอาการผีทะเลาะกับผีต่อไป**, จะมีอาการของมนุษย์ที่มีปัญญาเฉียบแหลม แล้วก็กำจัดผีปราบผี **ฆ่าผีด้วยธรรมะ**อันนี้ ; **ไม่ใช่ไปมัวทะเลาะกับผี.**

มีคนเป็นอันมากมาที่นี่ ในชั้นที่เป็นหัวหน้างานเป็นอะไร มาร้องทุกข์มาพร่ำบ่น ปรับทุกข์เรื่องเข้าใจกันไม่ได้อย่างนี้ ผมสังเกตและเห็นว่า อ้าว ! **มันเป็นผีไปทะเลาะกับผีด้วยกัน แล้วมันจะไม่เพิ่มปัญหาได้อย่างไร ; นี่ก็คือคนขาดธรรมะ** คนไม่มีธรรมะ คนไม่สนใจธรรมะ ; เดือดร้อนขึ้นมาจึงจะมาวัด แล้วใครจะช่วยได้, ไม่เคยสนใจธรรมะ ไม่ประสีประสาต่อธรรมะ จะมาพูดกันชั่วโมงเดียวให้รู้เรื่อง ; ก็ทำไม่ได้, บางคนว่ามีเวลา**ครึ่ง**ชั่วโมง ;

นี่คนบ้า ที่ไม่รู้จักธรรมะ ไม่รู้จักศาสนาจะให้ผมพูด ๑๕ นาที ๒-๓ คำ ให้เขาแก้ปัญหาทั้งหมดเหล่านั้นได้, แล้วเขาจะกลับไปขึ้นรถไฟ ; เขาว่าอย่างนี้. นี่คือคนบ้าที่สุดที่ไม่รู้จักพุทธศาสนา ; **เราพูดกันเป็นวัน ๆ เดือน ๆ ปี ๆ ก็ยังไม่ค่อยจะรู้เรื่อง, รู้แล้วก็ยังทำไม่ได้.**

การแก้ปัญหาใด ๆ ขอให้ให้ความสำคัญแก่พระธรรมให้เพียงพอ.

ถ้าผมพูดตรง ๆ ก็จะพูดว่า : พวกพระ พวกเณรนี่ก็ยังให้ความสำคัญแก่พระธรรมไม่เพียงพอ แก่คุณค่าของพระธรรมไม่เพียงพอ ; มันจึงมีปัญหาเหลืออยู่. ไม่ต้องพูดถึงคนชนิดนั้น ที่วุ่นเห็นแต่สิ่งอื่นเห็นแก่ปากแก่ท้อง ยิ่งกว่าเห็นแก่ความสำคัญของพระธรรม. เพราะไปเห็นแก่ปากแก่ท้องเสียแล้ว ก็คือไม่เห็นแก่พระธรรมนั่นเอง, พระธรรมไม่ต้องการให้เห็นแก่ปากแก่ท้อง ; เมื่อไปเห็นแก่ปากแก่ท้องก็คือไม่เห็นแก่พระธรรม, **ไปเห็นแก่เล่นแก่หัว แก่การยกหูชูหางของตัวกู-ของกู ; นี่ยิ่งไม่เห็นแก่พระธรรมหมดเลย.** ระวังในเรื่องยกหูชูหางแห่งตัวกู-ของกูแล้ว **ไปลุ่ม**

หลงเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติอยู่เป็นประจำ แล้วจะไปแก้ปัญหาอะไรได้ ; เพราะว่าสิ่งเหล่านั้นมันจะทำให้พูดไม่จริง และโกรธจัดทั้งนั้น.

เรื่อง**กิน** เรื่อง**กาม** เรื่อง**เกียรติ** ที่บูชากันนักก็ขอให้ระวังให้ดี มัน**เป็นตัวการที่ทำให้คนพูดไม่จริง,** และ**ไม่เป็นคนจริง** และ**ไม่เป็นคนตรง แล้วเป็นคนโกรธตะพึด,** เพราะความเห็นแก่ตัว. ถ้าเราจะซื่อตรงต่อคำสอนของพระพุทธองค์ว่า: *"สจฺจํ ภเณ น กุชฺเฌยฺย"* ก็ต้องระวังข้อนี้. **คือจะเป็นคนพูดจริงและไม่โกรธอยู่เสมอได้อย่างไร?** ที่บ้านก็เป็นอย่างนั้น, กับครอบครัวก็เป็นอย่างนั้น. ที่ออฟฟิศทำการงานต่อผู้ใต้บังคับบัญชาก็เป็นอย่างนั้น, จะไปที่ไหนก็เป็นอย่างนั้น. สังคมกับคนทุกคนก็เป็นอย่างนั้น. อย่างไรก็ดีคุณจะใช้หลักนั้นได้สำเร็จ ๑๐๐ % คือข้อที่ว่า ; **ถ้าเขาอยู่ในฐานะสูงกว่า ก็บูชาเคารพเชื่อฟัง, ถ้าเสมอกันก็รักใคร่กลมเกลียวกัน, ถ้าอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าก็เมตตาสงสาร ; นี่จะทำได้สำเร็จด้วยอุบายอย่างนี้.**

ลองคิดดู ถ้าเราพูดจริง และไม่โกรธอยู่เสมอ, **ผล**

อะไรมันจะเกิดขึ้น ? มันก็มีแต่ความร่วมมือ, และการให้ความสนับสนุน. ผู้ที่สูงกว่าเรา เหนือกว่าเราเขาก็พยายามจะลากดึงเราขึ้นไปสู่ที่สูง, พวกที่เสมอกันกับเรา ก็จะแวดล้อมเราไว้ให้ปลอดภัย, พวกที่ต่ำกว่าเราที่เราเมตตาสงสารเขา, เขาก็พร้อมที่จะดุนเราขึ้นไปให้สูง ช่วยดันเราขึ้นมาจากข้างล่าง. พวกที่อยู่สูงกว่าก็ดึงเราขึ้นไป พวกที่เสมอกันก็ประคับประคองส่งขึ้นไป มันก็มีแต่ความร่วมมือไม่มีอุปสรรคศัตรูเหมือนอย่างที่ว่า เพราะฉะนั้น **การประกอบการงานในชีวิตประจำวัน มันก็เป็นการเล่นหัวที่สนุก.** การงานที่หนักอึ้ง มันก็ไม่มีความหมายว่าเป็นเรื่องที่หนักอึ้ง ; มันเป็นการพร้อมใจกันทำอะไรสนุก สรวลเสเฮฮาไปได้อย่างคนสมัยโบราณอีกเหมือนกัน. กระทั่งการงานนี้ถูกทำลายให้หมดความหมายว่าเป็นการงานหรือภาระหนักไป, ทำลายงานลงเป็นงานฝีมือสนุก ๆ, ช่วยกันทำอย่างสนุก ๆ ในระหว่างสังคมเท่านั้น.

ลูกจ้างกับนายจ้างก็ดี ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชาก็ดี แม้ในครอบครัวล้วน ๆ ก็สามารถเปลี่ยน

ความยุ่งยาก ให้กลายเป็นความง่ายดาย, ทำของหนักภาระหนักให้กลายเป็นของเบาไปได้, ทำสิ่งทรมานทุกข์ทนให้กลายเป็นของเล่นหัวไปเสีย ; ทำอย่างนี้จะไม่เสียเปรียบนกตัวเล็ก ๆ ที่มากินลูกหมากเม่าทุกวัน ๆ. นกมันบินมาก็ดูมันสนุก. ผมดูเห็นมันสนุกในการบินมาหลาย ๆ ตัว ในเมื่อกินอยู่ก็เห็นมันสนุก กินลูกไม้อยู่มันก็สนุก. เอากล้องส่องดู เห็นมันเหมือนกับเล่นสนุก ; ตกลงมันก็ไม่มีเวลาที่จะเป็นทุกข์, การงานของมันก็มีเท่านั้นไม่เป็นการ งานเลย เป็นความสนุกสบาย ไม่มีเจ็บมีไข้ที่จะต้องเป็นทุกข์, ความตายก็ไม่มีความหมาย. นี่มันเป็นจิตว่างตามธรรมชาติ ไม่ใช่จิตว่างของการอบรมปฏิบัติธรรมอะไร ; ฉะนั้น**ขึ้นชื่อว่าจิตที่ว่างจากตัวกู–ของกูแล้วมันสบายทั้งนั้น.**

การที่เราจะเอาอย่างนกบ้างมันก็น่าจะได้ ไม่เสียเกียรติเสียอะไร ; เพราะเรายังตกนรกทั้งเป็นอยู่โดยมาก. ถ้าไม่อยากเอาอย่างก็เพียงแต่เอาเยี่ยง เหมือนที่เขาพูดว่า "*เอาเยี่ยงกาแต่อย่าเอาอย่างกา*" ส่วนที่ฉลาดของกา เราเอาเยี่ยง, ส่วนคดโกงของมันอย่าเอาอย่าง นี่ธรรมชาติต่าง ๆ เราดูได้ในลักษณะอย่างนี้ คือเราฉลาดแล้วก็ **ใช้ความฉลาด**

ในทางที่ถูกต้อง ก็แก้ปัญหาเหล่านี้ได้ ไม่มีอาการที่เป็นผี; แต่เป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง สะอาด สว่าง สงบได้ ไม่แพ้นกหนูมดแมลง อะไรเหล่านี้ ที่มันมีความว่างความสะอาด สว่าง สงบชนิดตามธรรมชาติที่ "ตัวกู–ของกู" มันยังไม่เจริญ.

มนุษย์นี้ "**ตัวกู–ของกู" มันเจริญ** เกิดปัญหาแปลกออกไป พิเศษออกไป; **เราก็มีหน้าที่ที่จะต้องแก้ปัญหา**ให้กลับไปสู่ภาวะที่สะอาดสว่างสงบตามธรรมชาติ, แต่แล้วคนก็ไม่มีความสงบสุขมากไปกว่าสัตว์ มนุษย์มีสมรรถภาพในการทำอะไร ๆ ได้มากกว่านกหนูเหล่านั้น; แต่ถ้ามาพูดถึงความสงบสุข ไม่มีทางที่จะเอาชนะสัตว์เหล่านี้ได้ เพราะมนุษย์ได้รับบาป, ถูกสาปให้มีปัญหามาก ให้มีความทุกข์มาก.

อย่างคัมภีร์คริสเตียนเขาเขียนไว้อย่างนี้: คนไปกินอะไรเข้า ที่ทำให้มีสติปัญญาชนิดอันธพาล ที่ไปเริ่มรู้จักแบ่งแยกเป็นดีและชั่ว เป็นสุขเป็นทุกข์ แล้วเกลียดข้างหนึ่งรักข้างหนึ่ง นี่แหละความยึดมั่นถือมั่น ทำให้เกิดมีหญิง มีชาย มีดีมีชั่ว มีสุขมีทุกข์ เพราะแอบกินผลไม้ต้นนั้นเข้าไป จึง

เกิดปัญหาอย่างนี้, แล้วปัญหาอย่างนี้, มันไม่ใช่ปัญญา มันเป็นความโง่, คือไปรู้จักชั่วรู้จักดี สำหรับยึดมั่นถือมั่น นั้นเป็นความโง่ แต่ถ้ารู้จักดี รู้จักชั่วสำหรับจะไม่ยึดมั่นถือ มั่นเลยทั้งสองอย่าง นั้นคือปัญญา ปัญญาในพุทธศาสนา เป็นปัญญาอย่างนี้.

ส่วนผลไม้อีกต้นหนึ่งที่ทำให้รู้จักความดีความชั่วนั้น ว่าใช้ไม่ได้, ยึดถือไม่ได้ นี้พระเจ้าไม่ให้กิน มนุษย์ไม่ ได้กิน หวงห้ามเสียสำเร็จ; มีในคัมภีร์ไบเบิ้ล ๒–๓ หน้าแรกเลย เห็นมีอยู่อย่างนี้ นี่แปลว่ามนุษย์ถูกสาปใน ลักษณะอย่างนี้มันจึงมาเผชิญปัญหาใหญ่กว่า *ยิ่งวิ่ง ยิ่งไกล ยิ่งออกกำลังยิ่งลึก ยิ่งจมลึกลงไป,* **ยิ่งมีสติปัญญายิ่งจมลึก ลงไป.** สติปัญญาอย่างมนุษย์ชนิดนี้ยิ่งมีเท่าไร ยิ่งจมลึกลง ไปในกองทุกข์เท่านั้น **เป็นสติปัญญาขุดหลุมฝังตัวเอง.**

ดังนั้นอย่ามีสติปัญญาเพื่อตัวกู–ของกู แต่ให้มี สติปัญญาเพื่อถอนหรือทำลายเสียซึ่งตัวกู–ของกู โดย วิธีง่าย ๆ คืออย่าเป็นผี หรือเป็นอะไรที่ขบกัดฟัดเหวี่ยง กันอยู่เป็นประจำ, แก้ได้ง่ายด้วยคำพูด ๒ คำ **"พูดจริง และไม่โกรธ" แล้วก็ปฏิบัติให้ได้ อย่าให้ทันหัวหงอก**

ก็จะเป็นการดี. นี่โดยหลักใหญ่ ๆ เป็นอย่างนี้เอาไปคิดดูโดยหลักการเสียก่อน; นี้พูดอย่างภาษาการเมือง. เมื่อคุณ "รับหลักการ" คุณก็ไปปฏิบัติ ไปแก้ไข ไปทำอะไรให้มันได้ตามหลักการนั้น ๆ จึงจะเป็นผู้พูดจริงและไม่โกรธ, แล้วก็ไม่ต้องมีปัญญาอะไรอีก: ปัญญาอื่น ๆ มันเหลืออยู่แล้ว ปัญญาฉโก ปัญญาอาชีพ ปัญญาหน้าที่ฝีไม้ลายมือมันเหลืออยู่แล้ว.

แต่**ปัญญาที่จะควบคุมตัวกูยังไม่พอ มันมีน้อยเกินไป** ก็ต้อง**ใช้วิธีที่ว่าจะให้ธรรมชาติช่วย,** เอาสติปัญญาของธรรมชาติของความว่างตามธรรมชาติมาช่วย โดยวิธีล่อดักเอามาด้วยการ**พูดจริงและไม่โกรธอยู่เป็นประจำ;** นี่จะเป็นเหมือนกับอะไรอันหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยั่วหรือ**ล่อปัญญา**ให้วิ่งเข้าไปมาหา เหมือนกับเรามีอะไรที่ใช้ล่อสัตว์ให้มันวิ่งเข้ามาหาเองโดยไม่ต้องลำบาก, ก็ได้ผลมากมาย.

เราต้องการปัญญาของธรรมชาติ อันลึกซึ้งคือ**ว่างจากตัวกูนี้ ก็ต้องเป็นอยู่ด้วยการพูดจริงและไม่โกรธอย่างเดียว** ไม่หวั่นไหว, พูดจริงและเป็นผู้ไม่หวั่นไหว.

รายละเอียดปลีกย่อยค่อยว่ากันก็ได้ หรือคุณอาจจะคิดเอาเองก็ได้. ไปแก้ปัญหาในบ้านในเรือนในครัว ที่ออฟพีศทำงานอาชีพหรือราชการอะไรทุก ๆ หนทุก ๆ แห่งให้มันอยู่ในสภาพอย่างนี้ ; นี่เรียกว่าเราแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ในเมื่อต้องการจะ**ทำงานด้วยจิตว่าง** เพื่อรักษาหลักเกณฑ์ที่ว่าทำงานด้วยจิตว่าง ไว้ให้ได้ แล้วก็เจริญก้าวหน้าต่อไป.

นี่เวลาก็หมด.

โลกนี้ คืออะไรแน่?

โลกเขานี้ ที่แท้ คือโรงละคร
ไม่ต้องสอน แสดงถูก ทุกท่าที
ออกโรงกัน ครึ่งครั้ง ทั้งตาปี
ตามท่วงที อวิชชา จะลากจูง;
โลกนี้คือ กรงโง่ เขาใส่ไว้
จะหนีไป แล่เนื้อ ไม่เหลือหลอ
จิกกันเอง ในกรง ได้ลงคอ
เฝ้าตั้งข้อ รบกัน ฉันฟักกลัว — เอยฯ.

ความสุขในการงาน

เรื่อง

การยกผลงานให้แก่ความว่าง

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมบรรยาย ณ สวนโมกขพลาราม

๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๒

ในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า "**การยกผลงานให้แก่ความว่าง**". *ในวันที่แล้วมาได้กล่าวถึงการทำงานด้วยจิตว่าง, ในวันนี้จะว่าด้วย "การยกผลงานที่ทำนั้นให้แก่ความว่าง" เป็นการกล่าวต่อกันไป ตามหัวข้อที่เรารู้กันดีอยู่แล้วว่า* "**ทำงานทุกชนิด ด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง ทุกอย่างสิ้น กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัว แต่หัวที**".

การที่สรุปไว้เป็นคำกลอนอย่างนี้ เพื่อช่วยความจำ ให้ความสะดวกในการที่จะคิด จะพิจารณา รวมทั้งจะปฏิบัติ คือมีสติอยู่เสมอ. สำหรับคำกลอนนั้น มันก็ต้องมีข้อยกเว้นบางอย่าง คือให้อภัยกันบ้าง ในการที่ว่าคำกลอนมันก็ต้องเป็นไปตามระเบียบของกลอน ; ถ้ามันมีอะไรที่จะต้องทำความเข้าใจให้สมบูรณ์ มันก็ต้องทำ. และยิ่งไปกว่านั้นอีกก็คือว่าคำพูดนี้ต้องการพูดไว้เป็นกลาง ๆ. ส่วนการปฏิบัติของผู้ปฏิบัตินั้น มันก็มีได้หลายแง่หลายมุม คือผู้ที่ยังมีกิเลสก็ต้องพยายามปฏิบัติ ; นี้มันก็อย่างหนึ่ง.

คำสอนนี้มันก็ต้องมีเหมือนกับว่า **มีคำบางคำประกอบอยู่ด้วยการขอร้องบ้างด้วยการบังคับบ้าง** ; เช่นคำว่า "**จงยก ผลงานให้แก่ความว่าง**" นี่สำหรับผู้ที่ยังปฏิบัติอยู่ก็สอนให้ปฏิบัติอยู่ด้วยการขอร้อง หรือการบังคับ ; แต่ถ้าเป็นผู้ที่ปฏิบัติเสร็จแล้ว หรือไม่มีกิเลส มันก็เป็นการ "*ยกผลงานให้แก่ความว่าง*" อยู่ในตัว โดยไม่ต้องขอร้อง หรือไม่ต้องบังคับอะไรกัน, มันเป็นอยู่แล้วในตัว. แล้วยิ่งกว่านั้นอีก ก็คือถ้าผู้นั้นเป็นผู้ที่ทำงานด้วยจิตว่างได้จริง ๆ ; มันก็เป็นการ*ยกผลงานให้ความว่าง*อยู่แล้วในตัวเหมือนกัน;เพราะ

มันทำด้วยความว่าง ไม่ใช่ตัวกูทำ ; ผลงานมันก็ไม่เป็นของกู อยู่ในตัวโดยอัตโนมัติ. หลังจากนั้น ถ้าจิตมันไม่ว่างไปตลอด มันก็วกไปหาความวุ่น ; ผลงานนั้นจะมาเป็นของกูเสียอีกก็ได้ ; ฉะนั้นจึงต้องมีการสำรวมระวังต่อไปอีก. ในการที่จะไม่รับเอาผลงาน ที่ยกให้แก่ความว่างแล้ว กลับคืนมาเป็นของตัวกูอีก. นี่มันมีความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ต่าง ๆ กัน ในคำพูดเหล่านี้ โดยเฉพาะที่เป็นคำกลอน.

ทีนี้เราจะได้พูดกันถึงคนที่ยังต้องปฏิบัติ ที่ยังไม่หมดความยึดมั่นถือมั่น.

ผู้ที่ยังต้องปฏิบัติเพื่อทำลายความยึดมั่นถือมั่นอยู่ ยังกำลังเผชิญปัญหาต่าง ๆ อยู่เป็นประจำวันนี้ ยังมีความยึดมั่นถือมั่นอยู่ ; ฉะนั้น**ในการที่จะมีจิตว่างและทำงานด้วยจิตว่าง** ก็เพื่อจะไม่เป็นทุกข์, การงานจะไม่เป็นทุกข์การงานจะกลายเป็นของสนุก ; **เขาก็จำเป็นต้องระวัง ที่จะไม่ย้อนเอาผลของงานมาเป็นของตัว** ให้มันคงสนุกต่อไปเป็นสุขต่อไป.

วิธีที่จะทำงานด้วยจิตว่าง มีอยู่อย่างไร ? มันก็ต้องเอาวิธีนั้นมาใช้กันโดยเฉพาะ ที่จะ **ไม่ไปยึดเอาผลงานมา**

เป็นของตัว, ให้มันสมกับการทำงานด้วยจิตว่าง. ทำงานด้วยจิตที่เป็นธรรมชาติ บริสุทธิ์ไม่เจืออยู่ด้วยตัวกู–ของกู; ผลได้มากก็ต้องยกให้ธรรมชาติทั้งนั้น, คือให้เลย ไม่ใช่เพียงแต่ฝากไว้แล้วทำอย่างไรมันจึงจะมีส่วนนำมาใช้สอยผลงานนั้นเลี้ยงชีวิต? ถ้าพูดอย่างตัวกู–ของกู, มีตัวกู–ของกู มันก็มีปัญหาอย่างนั้น; แต่**ถ้าโดยจิตใจ ที่ไม่มีตัวกู–ของกู**มันก็ไม่มีปัญหาอย่างนั้น, คือ**จะไม่มีผู้กินผู้ใช้ต่อไปด้วย.** มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ, มีปฏิกิริยาเกิดขึ้น แล้วก็มีอะไรที่จะต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาตินั้น โดยที่ไม่เกิดตัวกู–ของกู ในความรู้สึกคิดนึกนั้นขึ้นมา.

แต่เดี๋ยวนี้เนื่องจากว่า จิตนี้มันเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ หรือกลับกลอกได้แล้วแต่เหตุปัจจัยที่ปรุงแต่ง; และยังอยู่ใต้อำนาจของเหตุปัจจัยที่มาปรุงแต่ง มันก็ต้องระวังกันอยู่เรื่อย. อันนี้ก็เลยต้องมีบทเรียนต่อ ๆ ไป เพื่อกำกับกันไว้รอบด้านหรือตลอดเวลา เพื่อไม่ให้มันล้มเหลว หรือเป็นผลร้ายขึ้นมาในภายหลัง. สำหรับคำว่า *ยกผลงานให้ความ-*

ว่าง" มันก็ยังเหลือแต่ที่ **ระวังอย่าให้ย้อนกลับไป มีตัวกู–ของกู แย่งเอา ผลงานนั้นจากธรรมชาติมาเป็นของกู.**

ทีนี้คำว่า "**ผลงาน**" มันไม่ใช่ผลเฉพาะขณะนั้น มันหมาย**ถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ยังคงมีอยู่ต่อไปด้วย** เช่นทรัพย์สมบัติหรืออะไรที่เขาถือว่าเป็นทรัพย์ของบุคคลนั้น. ภาษาธรรมะนี้ บุตร ภรรยา สามี ก็ถือว่าเป็นทรัพย์สมบัติ; มันก็ไม่มีอะไรที่จะไม่เรียกว่าทรัพย์สมบัติในบรรดาสิ่งที่มันเกี่ยวข้อง กันอยู่กับบุคคลผู้นั้น. คำว่า "**ยกผลงานให้แก่ความว่าง**" มันก็กินความมาถึงการที่จะไม่ถือ ว่าทรัพย์สมบัติใด ๆ เป็นของเรา, เรามีอยู่, มีทรัพย์สมบัติเหล่านั้นอยู่; ซึ่งล้วนแต่เป็นผลงานทั้งสิ้นนั้นต้องถือว่าได้ยกให้แก่ความว่างเสียแล้ว, มันจึงจะเป็นการยกผลงานให้แก่ความว่างโดยสมบูรณ์; นี้มันแยกออกไปนิดเดียว คือส่วนที่เป็นผลเกิดขึ้น.

ที่จริงชีวิตแท้ ๆ มันไม่ใช่ตัวกูไม่ ใช่ของกู และมันก็ไม่ ใช่ชีวิตของกู.

ถ้าชีวิตมันไม่ใช่ของกู อื่น ๆ มันก็ต้องพลอยสลายไปโดยอัตโนมัติ. โดยหลักที่ว่า**เมื่อตัวกูไม่มีแล้ว ของกูมันจะมีมาแต่ไหน.** เมื่อตัวเราไม่มีแล้ว บุตร ภรรยา สามี ทรัพย์

สมบัติอะไรของเราจะมีมาแต่ไหน. ถ้ามองเห็นความจริงข้อนี้อยู่มันก็ง่ายในการที่จะยกผลงานทั้งหมดให้ความว่าง, หรือว่ามันเป็นการยกให้แล้วอยู่ในตัวโดยอัตโนมัติ ไม่ต้องไปยกอะไรอีก. อย่างนี้หมายถึง**ปุถุชน**ที่ขี้ลืม ขี้สะเพร่าที่**มักปล่อยไปตามอารมณ์ ตามเหตุตามปัจจัย; คอยแต่จะปรุงแต่งกลับมาเป็นตัวกู–ของกูใหม่** ย้อนหลังไปยึดครอง เอานั่นเอานี่ : การกระทำก็ดี ผลของการกระทำก็ดี; เรียก ว่ามันลืมไป.

ที่เรียกว่ามีสติอันหลงลืม คือมันสูญเสียสติ; ถ้าไม่มีสติมันก็เรียกว่ามีสติอันหลงลืมเสียแล้ว; เพราะฉะนั้น**ความสำคัญของการปฏิบัตินี้มันก็อยู่ที่ไม่ลืมสติไม่เผลอสติ,** สำหรับผู้ยังต้องปฏิบัติอยู่ก็คือไม่เผลอสติ, สำหรับผู้ปฏิบัติเสร็จแล้วมันมีสติสมบูรณ์ตลอดเวลา ปัญหามันก็ไม่มีที่จะเผลอสติ.

ทีนี้สำหรับคำอธิบายข้อนี้ น่าจะนึกถึงคำพูดของฝ่ายคริสเตียน ที่มีคนสรุปคำสอนของพระเยซูทั้งหมดไว้ให้ชาวบ้านปฏิบัติได้โดยง่ายๆ. กรณีอย่างนี้ศาสนาไหนก็เหมือนกันแม้แต่ศาสนาพุทธก็มีชาวบ้านบางพวกที่ล้าหลัง บางพวกที่มี

การศึกษาน้อย แต่มีสติปัญญาโดยธรรมชาติเฉียบแหลม; เพราะฉะนั้นการสอนคนจึงต่าง ๆ กัน หรือจะสรุปอะไรให้ก็สรุปให้ต่าง ๆ กัน :-

ในพุทธศาสนานี้ *มีเรื่องเกี่ยวกับมหาสติปัฏฐานสูตร* ซึ่งเป็นสูตรที่สำคัญ, *เป็นสูตรกล่าวด้วยเรื่องสติ*, การกำหนดสติ, สูตรใหญ่ มีคำอธิบายเขียนไว้ในอรรถกถาว่าเป็นบทที่ตรัสเฉพาะชาวบ้านตำบลกุรุ คือในแคว้นกุรุ; เพราะว่าเขาเป็นพวกที่ฉลาดเป็นพิเศษ. ชาวบ้านกลุ่มนั้นสนใจธรรมะเป็นพิเศษอยู่เป็นพื้นฐาน จึงได้ตรัสสูตรพิเศษ ชื่อว่ามหาสติปัฏฐานสูตร อย่างนี้เป็นต้น. เรียกว่ามันมีอะไรที่จัดขึ้นโดยเฉพาะเพื่อให้เหมาะแก่ฝาแก่ตัว หรือถูกฝาถูกตัว.

ในคำสอนของพระเยซู มีผู้สรุปให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง คือชาวบ้านโกรินเธียนเผอิญมาตรงกับเรื่องที่เรากำลังพูด คือ **ยกอะไร ๆ ให้ความว่าง,** หรือถ้าเรียกโดยภาษาคน เป็นบุคคลาธิษฐานก็ว่า "พระเจ้า" และเขาก็ได้พูดถึงพระเจ้าหรือว่าพูดถึงความว่างโดยตรง ด้วยคำพูดนั้น ๆ; แต่ความหมายมันก็เป็นอย่างนั้น. ข้อที่ควรยกมาคือที่เขาพูดว่า : "*มีภรรยาจงเป็นเหมือนกับไม่มีภรรยา มีทรัพย์สมบัติก็จง*

เป็นเหมือนกับไม่มีทรัพย์สมบัติ มีความสุขก็จงเป็นเหมือนกับไม่มีความสุข มีความทุกข์ก็จงเป็นเหมือนกับไม่มีความทุกข์ ซื้อของที่ตลาด ก็อย่าได้เอาอะไรมา", นี่จัดเป็นคำพูดที่สละสลวย มีความหมายมากเต็มที่ถึงที่สุดที่จะใช้กับเรื่องที่เรากำลังพูดว่า **"ยกผลงานให้ความว่างทุกอย่างสิ้น"**.

ผลของการงานของชาวบ้านชาวโลกตามธรรมดามันก็คือ ทรัพย์สมบัติ บุตร ภรรยา สามี หรือลูกหลาน การงาน ความสุข ความทุกข์. ทรัพย์สมบัติทางวิญญาณ คือความสุขหรือความทุกข์; ทรัพย์สมบัติทางวัตถุคือที่ดิน เงินทอง เรือกสวนไร่นา, บุตร ภรรยา สามี เป็นทรัพย์สินทางฝ่ายวัตถุ. เขาสรุปเป็นทรัพย์ทางฝ่ายวิญญาณคือความสุข ความทุกข์ แล้วแต่ว่าตนได้ประกอบการงานอะไรขึ้นมา; ก็เลยปฏิเสธหมดทั้งทรัพย์อย่างวัตถุ และทรัพย์อย่างจิตใจ; **ความรู้สึกของจิตใจ ว่ามีก็เท่ากับไม่มี:** มันก็คือว่าง คือไม่มีที่เราพูดกันเป็นสำนวนว่า *"ยกผลงานให้ความว่าง"*.

ถ้าสำนวณศาสนาที่ถือพระเจ้า มีพระเจ้า เช่นศาสนาคริสเตียนนี้เขาก็มุ่งหมายว่าเป็นของพระเจ้าอยู่โดยธรรมชาติ

อยู่โดยกำเนิด ตลอดเวลามันเป็นของพระเจ้า, ไม่ใช่ของเรา. อย่าได้คิดว่าทรัพย์สมบัติของเรา บุตร ภรรยาของเรา; อะไร ๆ ของเรา, ความสุขความทุกข์ของเรามันเป็นของพระ-เจ้า มันอยู่ในอำนาจของพระเจ้าเป็นวิสัยของพระเจ้า เป็นความประสงค์ของพระเจ้า; นี่ก็แปลว่าไม่มีอะไรเป็นของเรา. นี่พูดอย่างภาษาคน ชนิดบุคคลาธิษฐาน เป็นของพระเจ้าไป. ถ้าพูดอย่างภาษาธรรมเป็นธรรมาธิษฐาน ก็ว่ามันเป็นของธรรมชาติไม่มีส่วนที่จะเป็นของเรา เพราะว่าแม้เรียกว่าตัวเรา มันก็ไม่ใช่ของเรา; มันเป็นของธรรมชาติหรือว่าเป็นของพระเจ้า. นี่ต้องสลัดออกไปให้เกลี้ยงเกลา ถึงขนาดนี้, สลัดออกไปให้สิ้นเชิงถึงขนาดนี้ จึงจะเรียกว่ายกอะไร ๆ ให้ความว่างไปจนหมดสิ้น.

โดยหลักทางจิตใจที่มันเกี่ยวข้องกัน นี้คือการที่จะต้องป้องกันล่วงหน้า, ป้องกันในปัจจุบันให้สมบูรณ์; หรือจะย้อนไปถึงอดีตด้วยก็ได้ คือ**ให้มันปราศจากตัวกู–ของกูอยู่ทั้งอดีต ปัจจุบันและอนาคต.** ที่ว่าป้องกันได้ทั้ง ๓ ระยะเวลา ก็โดยทำให้มันเกี่ยวเนื่องกัน: **ให้มีความรู้ว่าผลงานที่จะเกิดขึ้นมันเป็นของเราไม่ได้**; ให้รู้อยู่อย่างนี้.

การทำงานนั้นทำไปโดยที่ไม่ให้เพื่อเห็นแก่เรา; นี่

มันจะช่วยให้การทำงานทำด้วยจิตว่างง่ายขึ้นเหมือนกัน ถ้ารู้ว่างานนี้มันจะเอาผลมาเป็นของเราไม่ได้. นั่นก็คืออุบาย, เรียกว่าอุบาย ที่จะทำจิตให้มันบริสุทธิ์สะอาด ปราศจากความเห็นแก่ตัว. ไม่ได้ทำงานเพื่อตัว; ทำงานเพื่องาน, ทำงานเพื่อธรรมะ, มันเลยง่ายขึ้น; มันประคับประคองทั้งข้างหน้าข้างหลัง ตรงกลาง; ที่ทำอยู่อย่างนี้เรียกว่า มีสติสมบูรณ์มาก. ลองคำนวณดู **ถ้าสติมันติดต่อกันทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคตอย่างนี้ มันก็เป็นเครื่องสกัดกั้นที่ดีที่สุด ที่จะไม่ให้เกิดเป็นตัวกู–ของกูขึ้นมา.**

ในภาษาธรรมะชั้นลึกชั้นสูง เราเรียกสติว่าเป็นเครื่องกั้นแห่งกระแส.

กระแสนี้คือกระแสของจิตที่ไหลเรื่อยเปื่อยเหมือนน้ำไหล; **ถ้าไม่กั้นก็ไปในทางตัวตนทั้งนั้นเลย** มันจึงต้องกั้นไม่ให้มันเกิดกระแสชนิดนั้น. เมื่อเรา "มีสติระลึกถูกต้อง" อยู่อย่างนี้ทั้งอดีต ทั้งปัจจุบัน และทั้งอนาคต; มันเป็นการกั้นที่ดีที่จะไม่เกิดความคิดปรุงแต่งเป็นตัวกู–ของกูตลอดเวลา. นั่นคือความสบายที่สุด, เป็นสุขที่สุด มันปลอดภัยทุกอย่างทุกประการ.

ทีนี้ย้อนมา**มองดูตัวเรา** มันล็อกแล็ก ๆ อย่างไร, **มันเหลวไหลอย่างไร, มันโลเลอย่างไร,** อย่างที่เรียกว่าชักหน้าไม่ถึงหลัง; **ไม่มีสติสมบูรณ์ได้เสมอต้นเสมอปลาย,** มีสติวอบแวบ ๆ ไม่ติดต่อกัน คือปล่อยไปตามอารมณ์; **เพราะว่ามันหัวเราะเรื่อย มันอวดดีเรื่อย ประมาทเรื่อย ทะนงตัวเรื่อย ความคิดที่มันจะยกหัวชูหางมันมีเสียเรื่อยไป.** เพราะฉะนั้นมันก็เลยสับสน มีสติไม่ติดต่อกัน; **มีสติแล้วก็ไม่มีสติ,** มีสตินิดหนึ่งแล้วก็ไม่มีสติ, ใช้อะไรไม่ได้. นี่ปัญหามันอยู่ที่นี่. **ปัญหาประจำวันของผู้ปฏิบัติมันอยู่ที่นี่.**

คำว่า "ผู้ปฏิบัติ" นี้ไม่ใช่พวกปฏิบัติที่อยู่ในป่าอย่างเดียว.

คนที่อยู่ที่บ้านที่เรือนที่การที่งาน อยู่กับหน้าที่ภาระรับผิดชอบอะไรก็ตาม ก็เรียกผู้ปฏิบัติทั้งนั้น คือปฏิบัติธรรม. พอไม่ปฏิบัติธรรม หรือปราศจากธรรม มันก็ฉิบหายหมด : คือเป็นนรก เป็นอบายขึ้นมาทันที, มีความทุกข์ร้อนเป็นไฟในใจขึ้นมาทันที; แล้วการงานมันก็จะล้มเหลว, มันก็จะต้องมีความทุกข์มากขึ้นไปอีก; เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้มันต้อง**การอุบายวิธีที่ดี.**

ผู้ที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังก็ฟังเสีย หรือรู้เสียว่า ภาษาบาลี เขาใช้คำว่า "**อุบาย**", การกระทำอย่างนี้เขาใช้คำว่า "**อุบาย**". ในภาษาไทยเรา "อุบาย" มองไปแง่ที่ไม่ค่อยซื่อ หรือเล่นไม่ซื่อ, เป็นลูกไม้ เป็นของไม่บริสุทธิ์ ที่ใช้หลอกลวงกันมากกว่า, แต่ในภาษาบาลีเขา**ใช้คำ ๆ นี้ในการปฏิบัติเพื่อจะหลอกลวงฆ่าเสียซึ่งกิเลส**, ใช้มาแต่เดิม. กิเลสเป็นผีเหมือนได้พูดมาแล้วว่า**กิเลสนั้นคือผี, อวิชชานั้นคือผี, ลูกน้องของมันก็คือบริวารของผี; ที่นี้มันต้องมี "อุบาย" หลอกฆ่าผี**เหล่านี้ให้ได้ เหมาะแล้วที่จะใช้คำว่า "อุบาย" เพราะมันเป็นผี.

การทำงานด้วยจิตว่าง หรือการยกผลงานให้ความว่าง นี้เป็นอุบายที่ผมอยากจะเรียกว่าเป็นยอดจุดสุดยอดของอุบาย, คือเป็น**อุบายชั้นดีเลิศ,** ไม่มีอุบายอันไหนที่จะดีเลิศเหมือนอุบายอันนี้ **สำหรับมนุษย์ที่จะใช้เล่นงานกิเลสต่อสู้กิเลส หรือหลอกฆ่ากิเลสเสียให้มันตายไป** โดยวิธีง่าย ๆ. **ถ้าเป็นอยู่ด้วยจิตว่างเสมอไปแล้วไม่ต้องสงสัยกิเลสไม่อาจจะเกิด** นี่อย่างหนึ่ง; คือว่าเชื้อหรือความเคยชินของกิเลสไม่ได้รับการหล่อเลี้ยงนี้อย่างหนึ่ง. เขาเรียกว่า

กิเลสไม่ได้กินอาหาร มันก็ร่อยหรอไป, ความเคยชินมันก็ร่อยหรอไป; เพราะกิเลสชั้นละเอียดที่มันจะเป็นเชื้อมันร่อยหรอไป ๆ ไม่เท่าไรมันก็หมด คือตาย.

เราไม่ยอมให้มีโอกาสที่กิเลสจะได้กินอาหาร; พูดกันโดยคำพูดสมมติทั้งนั้น. อุปมาอย่างที่เรียกว่าภาพพจน์ ว่าเป็นตัวตนสัตว์บุคคลอะไรขึ้นมา, กระทำแก่กิเลสเหมือนกระทำกับสัตว์ร้าย ไม่ให้มันได้กินอาหารจนมันตายเอง. หลักการอันนี้ก็พูดแล้วพูดอีก ๆ เพราะมันเป็นเรื่องที่สำคัญ ที่พระพุทธเจ้าท่านทรงกำชับไว้. เหมือนอย่างกับว่า ประทับตราไม่ให้มันเลือนไปได้: *อุบายที่จะทำงาน, อุบายที่จะยกผลงานให้ความว่าง,* แล้วต่อไปโดยมี*อุบายที่จะกินอาหารจากคลังพัสดุของความว่าง.*

สำหรับวันนี้ เราจะพูดกันแต่ข้อที่ว่า "*ยกผลงานให้ความว่าง*" โดยแยกความหมายออกมาเป็นพิเศษส่วนหนึ่ง ซึ่งที่แท้มันก็เป็นส่วนประกอบของการทำงานด้วยจิตว่าง **ถ้าทำงานด้วยจิตว่างได้ มันก็เป็นการยกผลงานให้ความว่างไปด้วยในตัว;** แต่จะพูดให้มันชัด จึงเอามาพูดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อย้ำน้ำหนักของหัวข้อแรกหรือขยายให้มันเห็นชัดออกไป

ว่า การทำงานด้วยจิตว่างนั้น รวมความถึงการที่ไม่ยอมรับผลงานมาเป็นของเราด้วย, เพราะว่า ผลงานมันเหมือนอยู่เป็นทรัพย์สมบัติเกียรติยศ ชื่อเสียง หรืออะไร ๆ ที่เป็นที่ต้องใจเป็นที่หลงใหล มันต้องไม่อยู่กับสิ่งเหล่านี้.

ถ้าไม่ยกผลงานให้ความว่าง จิตมันก็จะพอกพูนเพิ่มพูนที่มีอะไรเป็นของตัวกู-ของกูมากขึ้น ขยายออกไปไม่มีที่สิ้นสุด จนกระทั่งอยากจะเป็นเจ้าโลก ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่สุดในปัจจุบันนี้, เพราะมีคนอยากจะเป็นเจ้าโลก, หรือว่าไม่ถึงขนาดที่อยากจะเป็นเจ้าโลก มันก็ต้องการจะทำความปลอดภัยให้แก่ตัวจากทุกมุมโลก ที่ดีที่สุด, แล้วระแวง และกลัวภัยจากทุก ๆ มุมโลก มันก็ต้องการจะกำจัดภัยทุกมุมโลก จึงทำอาการเหมือนกับว่า จะยึดครองโลกนี้ไว้ในอำนาจ จึงจะปลอดภัยแก่เราทุกมุมโลก. เพราะฉะนั้นในการที่อยากจะเป็นเจ้าโลกครองโลกทั้งโลกนี้มันเป็นอันเดียวกัน.

อยากจะเป็นเจ้าโลก โลกเป็นของเรานี้ก็อย่างหนึ่ง, อยากจะให้โลกทั้งหมดนั้นมันอยู่ในความควบคุมของเราให้ปลอดภัยแก่เรานี้มันก็อย่างหนึ่ง; แต่ที่แท้แล้วมันก็เป็น

เรื่องเดียวกัน. การกระทำที่จะเป็นเจ้าโลก มันใหญ่โตถึงขนาดนั้น มันก็มาจากเรื่องนิด ๆ เล็ก ๆ นิดเดียวมันก็ไม้ขีดก้านเดียว ขีดเป็นไฟขึ้นมาก็เล็กนิดเดียว; ก็ลองให้มันได้เชื้อซิ มันขยายออกไป แล้วมันก็ไหม้โลกทั้งโลกก็ได้. ฉะนั้นอย่าทำเล่นกับ**เรื่องตัวกู-ของกู ที่มันลุกเป็นไฟออกมานิดเดียวนี่ มันจะใหญ่เต็มโลกได้เหมือนกัน.** นี่เราตัดหมด**ตัดหนทางทุกอย่างไม่ให้เชื้อเพลิงนี้ลุกเป็นไฟขึ้นมา ให้หยุดเสียได้ด้วยอุบายวิธีอันฉลาดนี้ โดยการที่มีการปักใจลงไปว่าไม่มีอะไรเป็นของเรา,** ไม่ยึดครองอะไรว่าเป็นของเรา, หรือจะเลือกยึดหลักนี้ไว้ล่วงหน้าก็พอ.

การทำงานก็ทำด้วยจิตว่าง มันประกอบกันอยู่อย่างนี้; **เราไม่ได้หวังทำอะไรเพื่อตัวเรา มันก็เป็นการทำงานด้วยจิตว่าง**นั่นเอง. **เดี๋ยวนี้มันเป็นเรื่องตัวกู-ของกูไปเสียหมด มันก็เลยเกิดผลเสียหายร้ายแรง ทำให้งานนั้นร้อนเป็นไฟและพร้อมที่จะทุจริตเสมอ.** งานการกุศลก็เป็นงานสกปรกไปหมด; อย่างที่ว่ามีองค์การกุศลจัดตั้งขึ้นเป็นสมาคมเป็นอะไรก็เพื่อผู้อื่นทั้งนั้น; แต่แล้วมันก็ปฏิบัติไม่ได้สมบูรณ์มีการโกงกันในเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการกุศล. นี่เป็นปัญหาทั่วโลก

มีการโกงในงานการกุศลคิดดูเถิดว่ามันมากน้อยเท่าไร.

อย่าว่าแต่ยกผลงานให้ความว่างเลย; กลับไปขโมยของความว่าง **ไปแย่งชิงไปปล้นเอาทรัพย์สมบัติของความว่าง** ของการกุศลสาธารณะมาเป็นของตัวเสียอีก, เรียกว่ามีจิตใจเป็นอันธพาล ใจดำอำมหิตอย่างยิ่ง ซึ่ง**ก็มีอยู่ทั่วไปและก็มีมากขึ้น ๆ** ตามความเจริญของโลกซึ่งเพิ่มความเห็นแก่ตัว. จึงพูดว่าให้สังเกตให้ดี, ให้ระวังจิตใจให้ดี, พิจารณาดูให้ดี; มนุษย์อย่าไปคว้าโลกพระจันทร์มาเป็นของกูเข้าไปอีก มันจะไปเอาให้ได้มากไม่มีที่สิ้นสุด มันก็เป็นเรื่องเพิ่มความโง่ความหลง เพิ่มต้นเหตุของความทุกข์เพิ่มอะไรทำนองนั้น. **ต้องพร้อมอยู่เสมอที่จะสลัดออกไป ๆ จากความเป็นของกู** ให้มันยิ่งขึ้นทุกที.

เมื่อก่อนบวช คุณมีอะไรเป็นของกูมากเท่าไร เดี๋ยวนี้การบวชหรือเจตนารมณ์ของการบวช ก็ต้องการฝึกจิตให้สลัดสิ่งที่เป็นของกูนั้น ออกไปตามความหมายของการบวช, ต้องสลัดแม้แต่บิดามารดา. ฟังดูคล้ายกับโหดร้ายทารุณที่สุด แต่เจตนารมณ์เป็นอย่างนั้น; สลัดแม้แต่บิดามารดา, เป็นผู้ไม่มีทรัพย์สมบัติ, ไม่มีอะไรที่เป็นของตน. นี่ก็ต้อง

มา**ฝึกความไม่มีอะไรเป็นของตน ถ้าฝึกได้จริง**ในระยะที่บวชนี้ ก็คงมีผลมากในข้อที่จะกล่าวต่อไปนี้: จะมีอะไรเป็นของตนน้อยลงมาก และ**จะก้าวหน้าไปในทางที่จะไม่มีอะไรเป็นของตน.**

นี่ต้องระวังให้ดี; ในระหว่างบวชนี่ ให้มันมีบทเรียนอันนี้ว่ากำลังทำอยู่จริง ๆ. อย่าประมาทอย่างเดียว **อย่าประมาท อย่าเพ้อเจ้อ** อย่าอวดดี ตลอดเวลานี้จะต้องพิจารณาให้เห็นอยู่ว่า ไม่ได้ทำอะไรเพื่อตน หรือเพื่อของตน; บิดา มารดา บุตร ภรรยา สามี อะไรจะได้หมดไปตามความรู้สึกขณะนี้; **ให้คงเป็นแต่ของธรรมชาติ** ของพระธรรม หรือของพระเจ้าอะไรไปตามนั้น, เป็นเรื่องของธรรมชาติ, นี่เรียกว่า**บวชคือไปหมดเว้นหมด จากอะไรที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวกู–ของกู,** มันก็มีความหมายอย่างเดียวว่ายกผลงานให้ความว่างทุกอย่างสิ้น. **การบวชก็เป็นการหัดทำบทเรียนนี้: ทำงานด้วยจิตว่าง** ยกผลงานให้ความว่าง.

นี่ก็แยกแยะดู ไปจารไนดูเป็นอย่าง ๆ ด้วยความไม่ประมาท ว่าแต่ละอย่าง ๆ **เราได้ระมัดระวัง ให้มีสติเต็มที่หรือเปล่า,** และก็ระวัง ๆ ให้มากถึงสิ่งที่เขาเรียกว่า

"เกียรติ" ตลอดถึงสิ่งที่เขาเรียกกันว่า *"บุญ"* ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผมถูกด่ามากที่สุด สิ่งที่เรียกว่าบุญ หรือ**เกียรติก็ตามบุญก็ตาม มันจะมาครอบงำจิตใจ ของผู้ต้องการเพื่อตัวกู–ของกู.**

ผมก็เห็นว่าพวกเราทุกคนนี้ไม่ได้ทำเพื่อเงินแน่ ๆ; เพราะไม่มีใครให้เงิน ไม่มีใครให้รางวัลอะไร; แต่มันก็เหลือความรู้สึกอยู่ว่า *เป็นเกียรติ*, หรือความรู้สึกว่า *เป็นความดีของกู*, รู้สึกว่า*เป็นบุญของกูที่ได้ทำอย่างนี้*, ได้ให้ทานได้ช่วยเหลือผู้อื่นหรืออะไรอย่างนี้; อย่างนี้มันไม่ผิด, ไม่ผิดสำหรับคนทั่วไป **ไม่ได้ผิดสำหรับหลักทั่วไป; แต่มันผิดตามหลักที่จะเข้าถึงหัวใจของพุทธศาสนาคือความหลุดพ้นหรือวิมุตติ ที่เป็นจุดหมายปลายทางของพรหมจรรย์.**

ที่ผมพูดว่า **ระวังสิ่งที่เรียกว่าบุญ** เขาก็มองกันในแง่ที่หาว่าผมเป็นบ้าที่เขาสอนให้คนทำบุญ แต่ผมกลับรู้สึกว่า เขาทำกันจนเพ้อจนกลายเป็นเมาบุญไปแล้ว. มาดูกันเสียใหม่ แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าบุญ ก็อย่าได้ถือว่าเป็นของกู; *โอปธิกํ ปุญฺญํ พระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้* เป็นพุทธภาษิต

ว่า **บุญนี้ก็เป็นอุปธิ เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือว่าตัวกู-ของกู,** และบุญก็เป็นของหนักที่จะกดคนลงไปสู่เบื้องต่ำเหมือนกับ อุปธิอย่างนั้น.

คน ลำบากเดือดร้อนด้วยความดีเพราะบุญนี้ ก็มีอยู่มาก; **เราต้องไปเกี่ยวข้องกับความดีหรือบุญนี้ ในลักษณะที่ไม่ต้องเดือดร้อน.** ถ้าไม่เช่นนั้นมันจะกลายเป็นคนโง่ที่สุด คือกลับไปเดือดร้อนหรือเป็นทุกข์ เพราะบุญหรือเพราะความดีนี่เอง.

ถ้าอยากดีอยากเด่น ไม่ได้ดีไม่ได้เด่น มันก็เป็นบ้าขึ้นมา เป็นอันธพาลขึ้นมา มันจึงทะเลาะวิวาทกันในหมู่นักกีฬาหรือในหมู่คนที่จะสร้างความดี. เมื่อไม่ได้ดีตามที่ต้องการขึ้นมา, ไม่ได้เด่นตามที่ต้องการขึ้นมา มันก็ทะเลาะวิวาทกัน ทำอันตรายกันในขณะที่เรียกว่าทำความดีนั่นเอง. **เรื่องบุญนี้**ก็เหมือนกัน **ทรมานจิตใจคนจนเป็นโรคเส้นประสาทไปก็มากมาย;** เพราะเขาถือเอาบุญผิดทาง. คนทำบุญนั้นหน้าเซียวเหี่ยวแห้งอยู่ตลอดเวลา กลายเป็นหิวกระหาย เป็นเปรตอยู่ตลอดเวลาอย่างนี้ก็มี ; เพราะทำเพ้อ ๆ ไปโดยไม่รู้ว่าบุญคืออะไร.

คนหลงบุญก็หลงไปในทำนองที่ว่าบุญนี้คือของวิเศษ

สารพัดนึก : จะให้กูได้อะไรตามต้องการในทางรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส หรือทุก ๆ อย่างที่ต้องการนั้น, ถึงขนาดเมาบุญเหมือนเมาเหล้าก็มี; ขายบ้านขายเรือน เรือกสวนไร่นา อาจจะขายลูกหลานก็ได้, ถ้าทำได้ ก็ต้องการเพื่อทำบุญ. นี่เป็นเรื่องที่ผิดความมุ่งหมาย; ยิ่งไปยึดถือว่าความดีของกู, บุญของกูไปตลอดกาล; ไม่มีเวลาสลัดออก มันก็กลายเป็นไม่ดี ไม่เป็นบุญ. การทำอย่างนั้น การทำดีและบุญตามความหมายของคนๆ นั้นมันก็กลายเป็นบาป หรือกลายเป็นไฟเป็นความร้อนเผาคนนั้นขึ้นมา.

จิตว่าง ไม่ใช่จิตบาป หรือใจบาป และมันไม่ใช่จิตที่ไปหลงบุญเรียกว่า *ปาปปุญฺญ ปหีนสฺส นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต – สลัดบุญและบาปเสียได้ก็เป็นคนดับ เย็นสนิทไม่มีขี้เถ้าร้อน. ปาปปุญฺญ ปหีนสฺส* –ละบุญบาปเสียได้. *ปรินิพฺพุโต*–ดับเย็น, *นิจฺฉาโต* – ไม่มีขี้เถ้าร้อน. มองดูชีวิตที่มันเต็มไปด้วยขี้เถ้าร้อน ก็หมายถึงไฟที่ร้อนจัดที่สุด คือไฟที่ไม่แสดงเปลวอย่างที่เรียกว่า *นิจฺฉาโต.* ถ้าเป็น *นิจฺฉาโต* ก็ไม่มีไฟถ่านที่หมกอยู่ใต้ขี้เถ้า มันจึงจะ

ดับเย็น. นี่ระบุว่า อยู่เหนือบุญเหนือบาป.

ถ้าไปข้องเกี่ยวผูกพันอยู่กับบุญก็ตาม บาปก็ตาม มันก็ร้อน เพราะความยึดมั่นนั่นเอง. มันไม่ได้ร้อนเพราะบุญ ไม่ได้ร้อนเพราะบาป; แต่มันร้อนเพราะความยึดมั่นถือมั่นในบุญและบาป. พอสลัดออกไปได้ มันก็ไม่มีอะไรร้อน: เป็นผู้ว่างจากทรัพย์สมบัติ ทั้งที่เป็นบุญและบาป, เป็นผู้ไม่มีทั้งบุญและทั้งบาป ไม่มีทรัพย์สมบัติอะไรเลย, ยกให้แก่ความว่างทุกอย่างสิ้นไปหมดทั้งบุญและบาป.

พิจารณาดูตัวอย่างที่ประจักษ์อยู่แก่ใจ ได้ทุกเวลาทุกโอกาส: ขณะใดเวลาใด นาทีใดก็ตามใจ; **ขณะที่เราไม่รู้สึกว่าเราเป็นคนดีหรือคนชั่ว นั่นแหละเป็นเวลาที่สบายที่สุด;** ไม่ใช่เป็นเรื่องพูดเล่นๆ เป็นเรื่องที่จริงที่สุด ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส. เราก็ไปสังเกตดูจิตใจเวลาใดใจคอของเราไม่รู้สึกว่ามีทั้งบุญหรือบาปนี่เป็นอย่างไร; เวลานั้นเราสบายที่สุด พอรู้สึกว่ามีบาปเราก็เศร้า หรือกระสับกระส่ายเพราะกลัวบาป. พอรู้สึกว่ามีบุญ เราก็ตื่นเต้นเป็น excite แก่จิต กลายเป็นนั่งไม่ลง, แล้วมันก็จะนำมาซึ่ง

ความเป็นห่วง ว่าบุญนี่มันจะหมดไป, หรือว่ามันจะไม่มีมากขึ้นไปอีก.

ถ้าตะกละบุญ มันก็ล้วนแต่ทำความกระวนกระวายเหมือนกัน; บาปก็ทำความกระวนกระวายอย่างหนึ่ง, บุญก็ทำความกระวนกระวายอย่างหนึ่ง, ครั้นเวลาใดที่จิตใจเราว่าง ไม่รู้สึกว่ามีบุญหรือมีบาป มันก็สบายที่สุดในเวลานั้น. ดังนั้นจึงเรียกว่าผู้มีบุญตามแบบของพระอริยเจ้า, บุญตามแบบภาษาธรรมหรือพระอริยเจ้าต้องเป็นอย่างนี้ : ที่กำลังอยู่เหนือบาปเหนือบุญของคนธรรมดาสามัญ.

ที่ว่าดีตามแบบของพระอริยเจ้า มันก็ต้องดี อย่างนี้ : คือ **ดีอย่างชนิดที่อยู่เหนือดีเหนือชั่ว** อย่างของคนธรรมดาสามัญ; ฉะนั้นผลงานของคนธรรมดาสามัญชนิดใดก็ตามต้องถูกตัดทิ้งออกไป. ผลงานนี้มีทั้งดีทั้งชั่วและทั้งผิดทั้งถูก; **เมื่อทำงานผิดพลาดผลงานก็คือความเดือดร้อนเป็นทุกข์.**

ผลงานนี้ก็ต้องยกให้ความว่าง. ถ้าทำงานถูกตามวิธีของงาน **ได้ผลดีมีกำไร.** ผลงานนี้ก็ต้องสลัดออกไปให้เป็นของความว่างด้วยกันทั้งคู่, มีจิตใจอยู่เหนือทั้งคู่ จึงจะได้ผลงานทางวิญญาณ : คือการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา

มีผลเป็นวิมุตติหลุดพ้นออกไปได้ตามความมุ่งหมาย.

ที่เรามาบวชนี้ เพื่อประพฤติพรหมจรรย์ บวช ๓ วัน หรือบวช ๓ เดือน ก็เรียกว่าประพฤติพรหมจรรย์ ไม่มีคำอื่นเรียก; **เพราะผลงานมันก็คือเข้าถึงความว่าง** นี่เรียกว่าเป็นผู้ยกผลงานทุกชนิด ตั้งแต่อย่างเลวที่สุดถึงอย่างสูงสุดให้แก่ความว่าง; มันจึงมีผลเกิดผลเป็นภาวะที่พึงปรารถนา. ถ้าเป็นความปรารถนาก็ไม่มีอะไรน่าปรารถนายิ่งไปกว่านี้ คือ **ปรารถนาความหมดความปรารถนา,** ปรารถนาความหมดอยาก หมดความต้องการ หมดความมีอะไรเป็นตัวกู–ของกู; นี่คือสิ่งน่าปรารถนา. ส่วน**ที่ชาวโลกชาวบ้านปรารถนากันอยู่นั้น เป็นเรื่องร้อนทั้งนั้น,** ทั้งดี ทั้งชั่ว ทั้งบุญ ทั้งบาป ทั้งสุข ทั้งทุกข์.

ว่างที่สุดคือนิพพาน, เรียกโดยสมมติว่า เป็นสุขอย่างยิ่ง; **ยกผลงานให้ความว่างก็คือยกให้แก่นิพพาน.**

ทำเพื่อนิพพาน คือการดับสนิทแห่งความทุกข์ ความร้อน ไม่มีขี้เถ้า. *นิจฉาต เรียกว่าขี้เถ้า* สิ่งที่เป็นไฟแดง ส่วนที่อยู่ใต้ขี้เถ้าดูเหมือนว่าไม่มีฤทธิ์มีเดชอะไร ไม่น่ากลัวอะไร; แต่พอไปเหยียบเข้ามันร้อนที่สุดเลย. ทำให้สิ่งร้อนเหล่านี้

หมดไปมันก็หมดเรื่องที่จะต้องทำอีกต่อไป; สำเร็จได้ด้วยการสลัดอะไรออกไปไม่เหลืออยู่เป็นตัวกู–ของกู. ตัวกูก็ไม่ทำงานเพื่อตัวกู, ของกูก็ไม่ได้มีเหลืออยู่ สำหรับตัวกู; ก็ยกให้ความว่างหมด.

นี่เป็นคำอธิบายโดยย่อ โดยสรุปหรือ **พอเป็นแนวสำหรับการที่จะ "ยกผลงานให้แก่ความว่างทุกอย่างสิ้น" ซึ่งมันมีความกำกวมเข้าใจผิดได้ โดยคนที่มักจะเข้าใจอะไรผิดเพราะความสะเพร่าของตัว,** นี้จึงพูดพอให้เป็นหนทางที่จะไม่ให้เข้าใจผิด.

เวลาของเราก็หมด.

อะไรที่ไหน

อันความงาม มีอยู่ตาม หมู่ซากผี
อันความดี อยู่ที่ละ สละยิ่ง
ความเป็นพระ อยู่ที่เพียร บวชเรียนจริง
นิพพานสิ่ง อยู่ที่ตาย ก่อนตาย เอย ฯ

ความสุขในการงาน

เรื่อง

กินอาหารของความว่าง

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมบรรยาย ณ สวนโมกขพลาราม

๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๒

ในวันนี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อถัดไปว่า **กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน** *ต่อจากที่ได้กล่าวมาแล้วในวันก่อน จะต้องมีการทบทวนถึงเรื่องที่กล่าวมาแล้วในวันก่อนตามลำดับ : นับตั้งแต่ทำงานด้วยจิตว่าง, ยกผลงานให้ความว่าง, ให้กินอาหารของความว่าง.*

เรื่อง "กินอาหารของความว่าง" ปัญหาที่เกี่ยว

กับเรื่องนี้ก็ดูจะอยู่ที่พึ่งไม่ชัด อยู่มากเหมือนกัน คือเป็นปัญหาในอีกแง่หนึ่ง ที่คนมักสงสัยว่า ถ้าทำงานให้ความว่าง แล้วคนจะกินอะไร ?

ปัญหาอันนี้เกิด ก็เพราะว่าคนมีความคิดแต่ในทางที่จะมีตัวกู–ของกูอยู่เสมอ ปัญหาจึงออกมาในรูปนี้เสมอเหมือนกันว่า : จะทำได้อย่างไร ? หรือว่าจะเอาอะไรกิน ? แล้วก็ **เป็นปัญหาที่ทำให้ไม่อยากจะสนใจเรื่องนี้** เรื่องความว่างนี้.

ทีนี้ เราจะ**ดูกันให้ดี**ต่อไปอีก อย่าลืมข้อที่ได้พูดมาแล้ว หลาย ๆ ครั้ง หลาย ๆ หน; เพราะการที่เราเป็นผู้ที่ยังต้องปฏิบัติ ไม่ใช่เป็นผู้ที่ปฏิบัติเสร็จแล้ว; ถ้าปฏิบัติเสร็จแล้วมันก็เป็นไปโดยตัวเองของมันเอง ไม่ต้องมีปัญหา. พระอรหันต์ทำงานด้วยจิตว่าง ผลงานก็ตกเป็นของความว่าง ท่านฉันก็ฉันอาหารอย่างเป็นความว่าง.

นี่เหมือนกับ**มีหัวข้อน่าคิดอีกหน่อยว่า : ความว่าง** หรือ **จิตว่าง กินอาหารของความว่าง** ซึ่งเป็นวิธีที่พระกินวิธีที่พระฉัน. **ให้นึกถึงบทปัจจเวกขณ์** นั้นอยู่เสมอไปว่า: **สิ่งที่กินก็ดี สิ่งที่ถูกกินก็ดีก็เป็นความว่าง เป็นของว่าง. ตัว**

ผู้ที่กินนั้นก็เป็นของว่าง; เพราะไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล. สิ่งที่ถูกกินก็เป็นของว่างหรือเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ; การกินก็เลยกลายเป็นความว่าง เพราะไม่มีตัวที่กินและตัวที่ถูกกิน.

คำว่า **"กินอย่างพระกิน"** มันแสดงชัดอยู่แล้วว่า ฆราวาสหรือคนทั่วไป **เอาอย่างพระ,** หรือว่า**เป็นเหมือนกับพระ** หรือเป็นพระไปเสียเลย. **ถ้ายังรู้สึกตัวเป็นฆราวาสอยู่มาก ๆ ก็พยายามกินอย่างพระ;** ถ้าไม่ถือตัวว่าเป็นพระหรือฆราวาส ต้องกินตามวิธีที่พระกิน : **คือมีความว่างอยู่ตลอดเวลา.**

มาถึงตรงนี้อยากจะขอแทรกเป็นคำเตือนอยู่เสมอครั้งหนึ่งว่า **การปฏิบัติในพระพุทธศาสนานี้ ที่ถูกก็ไม่ต้องมีพระหรือฆราวาสคือทำเหมือนกันหมด; พระก็ทำอย่างนี้ ฆราวาสก็ทำอย่างนี้.** นี่เป็นความจริงหรือเป็นข้อเท็จจริง; แต่ในความรู้สึกของคนทั่วไปไม่เป็นอย่างนั้น; เขาแยกเป็นพระเป็นฆราวาส, และมิหนำซ้ำแยกห่างออกจากกันจนจะให้กลายเป็นเดินคนละทาง ทำคนละอย่าง.

เหมือนดังที่พูดกันอยู่เดี๋ยวนี้ในกรุงเทพ ฯ ที่เจริญด้วยการศึกษา เขาว่าให้พระทำอย่างหนึ่ง ให้ฆราวาสทำอย่างหนึ่ง

โดยถือว่า ฆราวาสจะต้องเป็นผู้อยู่ในโลกทำอย่างโลก ๆ, มีอะไรอย่างที่เรียกว่าโลก ๆ เป็นโลกิยะ. ส่วนพระก็จะให้ทำอย่างที่อยู่ในป่า เป็นไปเพื่อเหนือโลก หรือที่เรียกว่านิพพาน; แล้วก็แสดงการคัดค้านไม่ให้ชาวบ้านทำอย่างพระ; คนที่ไม่รู้ก็ไม่รู้ว่าจะเชื่ออย่างไร จะทำอย่างไร.

ที่จริงจะเป็นใครก็ตาม พระหรือฆราวาสก็ตามต้องทำอย่างเดียวกัน, โดยหลักเกณฑ์อันเดียวกัน หัวข้ออย่างเดียวกัน; เพียงแต่ว่าทำมากกว่ากันทำน้อยกว่ากันทำสูงกว่ากัน ไม่ได้ทำอย่างแยกหรือตรงกันข้าม. **การที่จะให้พระฉันด้วยความว่าง ฆราวาสจะต้องกิน ด้วยความยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวกู–ของกูอย่างนี้มันเป็นเรื่องผิด;** ทำให้มีผลเสียหายมีความทุกข์.

ฆราวาสก็ต้องกินตามท่านองพระกิน : คือทำนองด้วยความว่างด้วยจิตว่าง **ด้วยความรู้สึกที่ว่าง** เช่นเดียวกับที่พูดมาแล้วเมื่อวานนี้. "แม้เป็นฆราวาสมีภรรยาก็เหมือนไม่มีภรรยา, มีทรัพย์สมบัติก็เหมือนไม่มีทรัพย์สมบัติ, มีสุขมีทุกข์ก็เหมือนกับไม่มีสุขมีทุกข์, ซื้อของที่ตลาดก็อย่าเอาอะไร ๆ มา." คำสอนนี้สอนฆราวาสแท้ ๆ, มันเป็นเรื่อง

เดียวกัน เป็นเรื่องสูงสุดอย่างเดียวกัน ไม่ว่า**จะเป็นพระหรือฆราวาสก็ต้องปฏิบัติอย่างนี้ : อย่ายึดถือในการมีการเป็น.**

ทีนี้ก็มาถึงปัญหาเรื่อง**การกิน ก็คือการบริโภคสิ่งที่หาได้** หรือมีอยู่เก็บไว้ ซึ่งจะต้องทำด้วยจิตว่างอย่างเดียวกันอีก. **ทำงานก็ทำด้วยจิตว่าง กินผลงานก็กินด้วยจิตว่าง** ซึ่งเรียกว่า *กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน.* เมื่อถามว่า กินของใคร ? กินของความว่าง ที่เก็บไว้โดยบุคคลสะสมไว้โดยบุคคลนั้น. ถ้าเขาทำถูกมาแล้ว ก็หมายความว่า **สะสมด้วยจิตว่าง คือสะสมไว้ในฐานะที่ไม่ได้เป็นของกู,** แต่เป็นการทำหน้าที่อะไรอย่างหนึ่ง, ทำหน้าที่ด้วยจิตที่ไม่ได้ยึดถือสำคัญว่าเป็นตัวกูหรือของกู ก็เลยเหลืออยู่เป็น stock ใหญ่ของความว่าง เป็นคลังใหญ่ที่สะสมของความว่าง; แล้วกินจากนั้น. นี่พูดอย่างสมมติภาษาคน; คนทั่วไปก็ฟังไม่ถูกอยู่ดี.

ที่จริงมันยิ่งกว่านั้น คือถ้ากินด้วยจิตว่างแล้ว มันก็คือกินของความว่าง; เพราะฉะนั้นเมื่อเวลากินก็ทำจิตอย่างเดียวกับพระ : คือ**มีความรู้สึกสำนึกสติสัมปชัญญะว่า ของที่กินนี้เป็นของว่างจากตัวตน** คือ**เป็นธาตุตามธรรมชาติ**

คือกินแล้วว่างจากตัวตน คือธาตุตามธรรมชาติ; พูดอย่างนี้เลย. เกิดมีคำที่พวกคนไม่เข้าใจเป็นนักล้อ หรืออยากล้อ; เมื่อไม่เข้าใจก็ไปล้อด้วยความโง่ของเขาเองว่า *ธาตุกินธาตุ;* พูดว่าธาตุนี้ไม่ใช่ทาสข้าทาส. ธาตุกินธาตุ หมายความว่า *ธาตุที่เป็นบุคคล กินธาตุที่เป็นอาหาร;* สำหรับผู้ที่มีความรู้มีสติปัญญาจะเข้าใจได้ หรือเป็นพระอรหันต์ในที่สุด; มีความรู้สึกอย่างนั้นว่า ธาตุกินธาตุ ก็กลายเป็นความถูกต้อง เป็นคำพูดที่ถูกต้อง และเป็นความจริง.

ทีนี้สำหรับคนอันธพาล นักล้อ เขาก็ถือแง่ล้อสำหรับคำว่าธาตุ, ธา–ตุ. หมายความไม่ยอมเชื่อว่าจะเป็นไปได้ แล้วก็เอามาล้อ ก็เลยล้อต่อไปตามแบบของอันธพาล : ธาตุกินธาตุ หรือธาตุกระทบกับธาตุ ในเมื่อคนทะเลาะกัน, หรือว่าธาตุแต่งงานกับธาตุ หรือการกระทำอะไรต่าง ๆ ในการเสวยอารมณ์ในการสืบพันธุ์อะไรก็ตาม เรียกว่าธาตุกระทบกับธาตุ; มันก็เลยเป็นเรื่องน่าหัวที่คำพูดนี้มีความหมายได้ทั้ง ๒ อย่าง : คือเป็นความถูกต้อง **เป็นความจริงสำหรับผู้ที่รู้แล้ว, และเป็นสิ่งที่มองเห็นไม่ได้** ไม่ยอมเชื่อ; กลายเป็นเรื่องพูดเล่น พูดล้อ **สำหรับคนโง่**หรือคนอันธพาล; ก็ต้องระวังให้ดี.

เรื่องธาตุนี้เป็นคำสำหรับล้อ โดยเฉพาะในสมัยผมแรกบวช ยังมีการพูดล้อทำนองนี้กันหนาหูเหมือนกัน; มาเดี๋ยวนี้ก็ยังมีอยู่ หรือจะยิ่งมากขึ้น ในเมื่อคนหมุนไปทางวัตถุนิยมจัดมากขึ้น. คนต้องการจะทำอะไร ด้วยกิเลสตัณหาด้วยตัวกู–ของกู; จะทำด้วยความว่างจิตว่างไม่ได้ก็เลยถือเอาเป็นของล้อ, ล้อคนที่จะทำอะไรด้วยความว่างหรือด้วยจิตว่าง, หรือตามแบบตามหลักเกณฑ์ของพระพุทธ-ศาสนา, หรือพูดให้มันเตลิดเปิดเปิงไป; กลาย **เป็นมิจฉาทิฏฐิว่า :** *ธาตุตีธาตุ พ่นฆ่าธาตุ ก็เลยไม่บาป, หรือว่าธาตุเอาธาตุไปทำบุญกับธาตุ มันก็ไม่ได้บุญเพราะสักแต่ว่าเป็นธาตุ.* **อย่างนี้เป็นมิจฉาทิฏฐิเป็นความว่างอย่างที่เคยมีมาแล้วในครั้งพุทธกาล.** ดังนี้ก็จะต้องมีสำหรับเป็นข้อแก้ตัว หรือ**เป็นข้อล้อของคนที่ไม่อยากปฏิบัติอย่างนี้หรือปฏิบัติไม่ได้ ก็แก้ตัวให้ตัวเอง.** โลกมันจึงเป็นไปในลักษณะของอันธพาล เป็นโลกของอันธพาล ไม่ใช่โลกของสัตบุรุษ, เป็นโลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์.

ทีนี้ เมื่อพูดถึงกิเลส ก็มีลักษณะสำคัญอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งคุณจะต้องรู้ไว้เสมอ.

ขอให้รู้ไว้อย่างยิ่งว่า : **ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้วมันต้องแก้ตัวให้ตัวมันเองเสมอ แล้วก็แก้ได้เสมอ, มันจะแก้ตัวเสมอ,** เพราะฉะนั้น **จึงต้องนึกถึงตัวเองในเมื่อบิดพลิ้ว** พยายามบิดพลิ้ว, พยายามแก้ตัวให้แก่ตัวเอง.

ต้องสอนตัวเองว่า **ในเวลานั้นมันเป็นผีไปแล้ว** มันไม่ใช่คน มันเป็นผีอวิชชาไป; มันก็พยายามหาทางแก้ตัวให้ตัวเองจนได้; แล้วมันจะลำบากอะไร, เพราะมันนึกเองคิดเอง ว่าเอง อะไรเองอยู่คนเดียว; ไม่ต้องไปแก้ตัวแก่ใครก็ได้ ไม่ต้องไปแก้ตัวกับศาลตุลาการหรือที่ไหน. แต่ทีนี้ **ผลร้ายมันยิ่งไปกว่าการไปแก้ตัวที่ศาลที่ตุลาการ;** คือการที่ตัวมันเข้าข้างตัว แล้วมันว่าอะไรไปได้ตามความรู้สึกนึกคิดของตัว; แก้ตัวจนเป็นเรื่อง ทำบาปไม่บาป ทำอะไรไม่มีอะไร, หรือแม้แต่ปลอบตัวเองหลอกตัวเอง ด้วยการปลอบให้หายกลัวหายอะไรไป; มันก็อยู่ในพวกนี้.

ที่ถูกก็คือความไม่ซื่อตรงต่อตัวเอง, ความไม่ซื่อตรงต่อตัวเอง **หลอกตัวเองกบฏต่อตัวเอง เรียกว่าข้อแก้ตัว.** ถ้าไม่รู้เรื่องนี้ไม่ระวังเรื่องนี้ เรื่องอื่นก็จะต้องล้มละลายเพราะมีทางหรือโอกาสที่จะแก้ตัวเสมอไป. เราเรียกกันว่า

ความเหลวไหลหรือความอะไร; ยิ่งเฉพาะสมัยนี้แล้วก็ยิ่งเป็นได้มาก; เพราะว่าคนเรียนเก่งมากในการที่จะใช้เหตุผลตามหลักนั้น ตามหลักนี้ ตามหลักโน้น. แต่ในที่สุดมันก็ลงในหลักของภูตผีปีศาจ **ที่มีความเห็นแก่ตัว เป็นอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เกิดผลขึ้นมาอย่างสาสมกัน.**

พูดหยาบๆ คือ**สมน้ำหน้า** ของการที่เป็นคนเจ้าปัญญาเจ้าความรู้ความคิดเพื่อการแก้ตัว; มันเหมือนกับหมอความหรือทนายความที่จะแก้ตัวให้จำเลย. นั่นมันเรื่องวัตถุเรื่องข้างนอก เรื่องความหลอกลวง; แต่พอมาถึงเรื่องจริงของธรรมชาติ มันไม่เข้าใครออกใคร มันก็จะตบหน้าให้อย่างสาสมกัน แล้วก็โดยไม่รู้สึก : คือมันมีความทุกข์อย่างร้ายอยู่มีความทนทรมานอยู่ด้วยโรคจิต โรคประสาท โรคอะไรต่าง ๆ นานาแล้วก็ไม่รู้ว่ามาจากไหน ? ต้นเหตุมาจากไหน ? จะแก้ไขได้อย่างไร ? ก็ล้วนแต่ไม่รู้. **มันมีอาการคล้ายกับตกนรกทั้งเป็นตลอดเวลา ในเมื่อมันมีนิสัยเคยชินไปในการแก้ตัว คือตามใจกิเลสที่เป็นตัวกูเป็นของกู;** นี่มันยากสำหรับคนธรรมดาสามัญ ที่จะมีธรรมะ.

คุณ**ต้องมอง**ในข้อนี้**ให้เห็น**ด้วยว่า มันยากแก่คนธรรมดาสามัญ ที่ปล่อยไปตามเรื่องของคนธรรมดาสามัญ,

แล้วจะมีธรรมะได้อย่างไร; เพราะว่าตลอดเวลานั้น ตลอดเวลาที่เกิดมาจนบัดนี้ เขา**ไม่สนใจเรื่องธรรมะ,** สนใจแต่เรื่องปากเรื่องท้อง เรื่องตัวกู–ของกู, มีความหมายมั่นปั้นมืออยู่ตลอดเวลา; **ไม่มีธรรมะ พอถึงจุดสูงสุดเข้า** มันก็มีผลเป็น**ความทุกข์สูงสุด, เป็นความทรมานใจที่สุด.** ทีนี้จะทำอย่างไร ? เป็นบ้าไปก็มี ตายไปก็มี; ที่ยังไม่เป็นบ้าที่ยังไม่ตายก็ทนทรมานเหมือนกับตกนรกทั้งเป็น มีปัญหาเต็มไปหมด.

แม้ในเรื่องการทำการงาน ถ้าไม่มีธรรมะก็เรียกว่ามีความทุกข์ทรมานทั้งสิ้น; ทั้งที่มีเงินมาก มีชื่อเสียงมาก มีอะไรมาก จนกระทั่งมีความป่วยในทางประสาท ซึ่งมันทำให้สูญเสียความรู้สึก เสียการดำรงตัวอยู่ในความสงบ ความเยือกเย็นไปจนหมดสิ้นเลย. ถ้าเชื่อโชคก็ไปแก้ปัญหา ทางโชค, ถ้าเชื่อผีสางเทวดาก็ไปแก้ปัญหาทางผีสางเทวดาไป, หรือแม้ที่สุดที่ทำอย่างดีที่สุดแล้วที่จะไปหาหมอขอยากิน อย่างนี้ก็แก้ไม่ได้; เพราะว่ายานั้นก็ระงับได้ประเดี๋ยวประด๋าว. ส่วนต้นเหตุที่แท้จริงมันไม่ถูกตัดไม่ถูกถอน, กินยาเข้าไประงับประเดี๋ยวประด๋าว หนักเข้าก็ไม่ได้ผลอะไร; เพราะต้นเหตุ

หรือสมุฏฐานของโรคมันไม่ถูกทำลาย จึงถอนไม่ได้; เพราะไม่มีธรรมะพอ ไม่สนใจมาก่อนเลย.

ผมเคยบอกเสมอ ๆ ทุกคนว่า **ธรรมะนี้มันเหมือนกับอาวุธที่วิเศษ แต่ก็เหมือนกับอาวุธธรรมดาคือต้องเป็นของคู่มือ.**

ธรรมะเป็นของคู่มือ หมายถึงว่า เราจับฉวยใช้สอยมันอยู่อย่างคล่องมือ. **อาวุธนี้ต้องฝึกการใช้ ฝึกเพลงอาวุธอยู่เสมอ ให้คล่องแคล่ว; พอถึงเวลามันจึงจะใช้ได้.** จะมีปืน มีดาบ มีหอกอะไรก็ตาม มันต้องฝึกการใช้จนคล่องแคล่ว; พอถึงเวลามันจึงจะใช้ได้. เดี๋ยวนี้ไม่มีการฝึกเลย มันก็ใช้ไม่ได้ ใช้ไม่สำเร็จประโยชน์. มีอาวุธมีเสียเปล่า มีปืน มีดาบ มันก็มีเสียเปล่า; ใช้ไม่ถูกวิธีก็ไม่มีประโยชน์.

พอมาถึงเรื่อง**ธรรมะของคนโง่** มันยิ่งไปกว่านั้นอีก : คือมันถึงกับไม่มีอาวุธ คือธรรมะนั้น, ในเมื่ออาวุธคือธรรมะนั้นต้องมีอยู่กับเนื้อกับตัว คล่องแคล่วอยู่กับเนื้อกับตัวต้องรู้ต้องศึกษาให้รู้ และปฏิบัติมาจนคล่องแคล่วอยู่กับเนื้อกับตัว; พอกิเลสมีอะไรเกิดขึ้นจึงใช้ฆ่ากิเลสได้. เรื่องกิเลสนี้ก็เป็นเรื่องเงินของกู ทองของกู ลูกของกู เมียของกู;

จนลิงด่าด้วยการล้างหูใส่หน้าอยู่ทุกวันๆ;[๑] มันก็ไม่มีอะไรมาช่วยได้ : คือ**ไม่มีธรรมะที่เป็นอาวุธนั้นเลย** แล้วไม่มีการฝึกการใช้เลย และ**เมื่ออาวุธก็ไม่มี แล้วจะฝึกได้อย่างไร.**

ถ้าตามประเพณีเขาว่า**ธรรมะหรือศาสนานี้ดับทุกข์ได้** คนเหล่านั้นก็คิดว่าคงจะดับได้ตามเขาว่า, แล้วก็มาวัด มาหาธรรมะ มาหาศาสนา; ส่วนใหญ่ก็มารดน้ำมนต์เสียมากกว่า; หรือถึงมาเพื่อจะศึกษาธรรมะนั้น ก็ทำไม่ทันเวลา. ในขณะที่หัวของเขาทนทรมานอยู่ด้วยโรคประสาท ด้วยอะไรเป็นต้น, เป็นอย่างนี้พึ่งธรรมะไม่รู้เรื่องหรอก; แล้วจะช่วยได้อย่างไร. นี่ภาวะปัจจุบันมันเป็นอย่างนี้.

ที่เราพูดว่า โอ ! *กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน* นี้ก็ได้ยินกันไปในทางเป็นคำพูดที่บ้า ๆ บอ ๆ, ทั้งที่คำพูดนี้มันถูกต้องที่สุด; คนแบบนี้ก็พึ่งเป็นเรื่องของคนบ้าพูด. นี่อานิสงส์ของการที่ไม่เคยยุ่งกับธรรมะ, ไม่เคยมีธรรมะ; ทำบุญให้ทานสิ้นเงินไปเป็นแสนเป็นล้านก็แล้ว; **ไม่เคยมีธรรมะเพราะไม่เคยให้ทาน; เคยแต่ลงทุนค้าเพื่อเอากำไรหลายเท่าเสมอไป.**

---

๑ หาอ่านได้จากนิทานเรื่องลิงล้างหู ซึ่งมีภาพเขียนที่โรงมหรสพทางวิญญาณ สวนโมกข์ ฯ

ที่**ทำบุญให้ทาน**เป็นแสน เป็นล้าน มันไม่ใช่บริจาคตัวกู–ของกูออกไป แต่เป็นการลงทุนฝากไว้ชาติหน้าก็มี, เขาเรียกว่าฝากธนาคารของพระพุทธเจ้าไว้. นี่เขาว่าเอาเอง, ฝากธนาคารไว้ในสวรรค์ เพื่อตายแล้วจะได้ไปเก็บเกี่ยวผลหลายสิบเท่าในสวรรค์. อย่างนี้มันลงทุนค้า เพื่อตัวกู–ของกูที่มากออกไป; มันไม่ใช่ธรรมะ **ถ้าเป็นธรรมะต้องบดขยี้ตัวกู–ของกู ทำลายตัวกู–ของกู.** ฉะนั้นคนที่ทำบุญให้ทานเป็นแสนเป็นล้าน แล้วก็ไม่ช่วยอะไรได้ในการที่จะเป็นโรคเส้นประสาท, มันมีแต่เพื่อตัวกูเข้ามาเรื่อย.

เรื่องทำบุญให้ทานนี้เป็นเรื่องทำให้ผมถูกด่าอยู่ตลอด-เวลา; เพราะไปว่าเขาอย่างนี้. ถ้าจะลองทำเสียใหม่ คือ **มีความรู้ความเข้าใจทางธรรมะ แล้วบริจาคเงินเป็นแสนเป็นล้านโดยวิธีที่ถูกต้อง ตามความคิดนึก หรือจิตที่ถูกต้อง นั่นแหละจึงจะมีบุญจริง ๆ,** แล้วจะมีธรรมะจริง ๆ ที่จะทำลายอุปสรรคศัตรูทางวิญญาณให้หมดไปได้. เรียกว่าเขาทำบุญจริง ๆ ทำบุญถูกวิธีจริง ๆ, เรียกว่าทำบุญชนิดที่มีความหมายเป็นการล้างบาป.

บุญนี้แปลว่าล้างบาปก็ได้; แต่เขาไม่ทำบุญเพื่อล้างบาป เขาทำบุญเพื่ออิ่มใจ สบายใจ ฟูใจ ซึ่ง**คำว่าบุญ**

ก็แปลอย่างนั้นได้เหมือนกัน : เครื่องฟูใจ เครื่องอิ่มใจ. เขาหวังว่าชาติหน้าจะได้รวยกว่านี้หลายสิบเท่า เขาก็อิ่มใจฟูใจ; เป็นบุญประเภทนั้นไปเสียหมด ไม่ใช่บุญประเภทขัดล้างออกไป หรือขัดสีให้สะอาด.

ถ้าว่าเป็นคนมีธรรมะจริงก็ต้องมีความรู้สึกเป็นธรรมะอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา; ในการหาเงินก็ดี ในการมีเงินก็ดี ในการสามารถใช้เงินก็ดี *ต้องใช้หลักทำงานด้วยจิตว่างทั้งนั้นยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารของความว่าง;* ทำอยู่ได้ทำไปได้. ทางภายนอกก็มีทรัพย์ มีบุตรภรรยา สามีเกียรติยศชื่อเสียงอะไรได้เหมือนกัน, ในภายนอกมันก็มีไปตามเรื่องของภายนอกตามเรื่องสมมติ ตามเรื่องของวัตถุเพื่อความสะดวกแก่การเป็นอยู่อย่างนี้. ส่วนภายในใจนั้น ไม่ได้ยึดถือเรื่องตัวกู–ของกู, หรือมีภรรยาก็เหมือนกับไม่มี; เป็นผู้ที่ร่วมงานกันเท่านั้นเอง. แม้จะทำการงาน หรือบริโภคผลของการงาน หรือจะบริโภคผลทางเพศ ทางอะไรก็ตามใจมันก็เป็นเรื่องของการประพฤติธรรมไปหมด; ถ้าหากว่าทำไปด้วยความรู้สึกที่ไม่เป็นตัวกู–ของกู.

ขอให้พยายาม**ทำไปตามหน้าที่ตามธรรมชาติจะต้องทำ; ถ้าว่าทำไปด้วยตัวกู–ของกู แล้วมันก็ต้องมีความ**

ทุกข์. ส่วนเรายังไม่เป็นพระอรหันต์ แต่จะทำตามรอยพระอรหันต์; ถ้าใครปฏิเสธก็ไม่ต้องพูดกันเรื่องนี้. ถ้าใครยอมรับว่าเรายังไม่เป็นพระอรหันต์ แต่เราพยายามเดินตามรอยพระอรหันต์ให้มากเท่าที่จะมากได้ มันก็เป็นเรื่องที่จะพูดกันให้รู้เรื่องได้.

ที่นี้เขาทำไปในทำนองที่ว่า "กู" กับพระอรหันต์ต้องแยกทางกันเดิน *"กู" เอาตามเรื่องของ "กู"*; อย่างนี้เขาจึงขอร้องว่า อย่าเอาเรื่องว่าง เรื่องอนัตตามาสอนชาวบ้าน : คือห้ามไม่ให้เอาเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนามาสอนชาวบ้าน. แต่ผมบอกว่าไม่มีเรื่องอื่น มันมีเรื่องเดียว **มันต้องเอามาสอนในลักษณะที่พอเหมาะสม พอสมควรกัน คือเดินตามรอยพระอรหันต์ในลักษณะที่พอสมควรกัน เท่าที่จะทำได้.** จะเป็นชาวบ้านชนิดไหนก็ตามใจ จะต้องมุ่งตรงไปแนวเดียวกับพระอรหันต์, **เดินตามหลังพระอรหันต์ให้มากกว่าที่เราเดินตามก้นฝรั่ง มันก็จะปลอดภัย.**

ที่การเดินตามก้นฝรั่ง เดินตามกิเลสตัณหาละก็เดินกันอย่างหมดเนื้อหมดตัว. ต่อสู้เพื่อให้ได้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ เช่นอย่างที่ต่อสู้กันให้พวกผู้หญิงคงนุ่งกระโปรงสั้นได้ต่อไปอีก ซึ่งกำลังต่อสู้กันในกรุงเทพฯ ในระหว่างผู้ที่มีปัญญา

มีอำนาจ เพื่อให้ได้ทำตามนั้น. นี่ที่จะเดินตามก้นฝรั่งนั้น เดินกันเต็มที่, ส่วนที่จะเดินตามก้นพระอรหันต์ หลับหู หลับตา ปิดหู พากันปิดตาเสียทีเดียว.

ครั้นเรามาพูดเรื่อง*ทำงานด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารของความว่าง* มันก็เลยเป็นเรื่องบ้าที่สุดตามความรู้สึกของคนเหล่านั้น. แต่แล้วก็ขอให้ย้อนไปดู**ความทุกข์ทรมานเหมือนตกนรกทั้งเป็น ที่ทับถมมากขึ้น ๆ,** ทั้งส่วนตัวบุคคลและสังคม. ดูให้ดีก็จะเห็นว่า **มันมีมูลมาจากเรื่องนี้ : คือมีมูลมาจากความไม่ยอมตามหลังพระอรหันต์เสียเลย; แม้ในสัดส่วนที่พอเหมาะสมกับตนเอง; ไม่เท่าไรก็จะเต็มไปด้วยคนที่มีจิตใจเหมือนตกนรกทั้งเป็น, เป็นการตกนรกทั้งเป็นมากขึ้นทั้งโลก** กำลังเป็นกันอย่างนั้น.

คุณไปดูเถอะ; ที่บ้านนอกคอกนา ความเจริญอย่างใหม่ยังมาไม่ถึงยังเป็นกันน้อย, ในบ้านในเมืองที่ความเจริญแผนใหม่มาถึง มันก็เพิ่มความตกนรกทั้งเป็นอยู่ในใจมากขึ้น ๆ ๆ ทั้งส่วนตัวบุคคลและส่วนรวมเป็นสังคม; ไม่ยอมกินอาหารด้วยความว่าง จากความว่าง ของความว่าง เพื่อ

ความว่าง อย่างพระกิน, **จะกินเพื่อตัวกู–ของกู และละโมบโลภลาภ เหมือนภูตผีปีศาจทางเนื้อหนัง.**

ขอให้ทุกคนพอใจที่จะตัดกิเลส ที่จะพิจารณาปัจจเวกขณ์บท "ยถาปัจจยัง" และให้เคร่งครัดยิ่งขึ้นไปอีก.

ในการที่จะกินอาหารประจำวัน ในการที่จะนุ่งห่มจีวร ในการที่จะใช้สอยเครื่องใช้ไม้สอย; แม้ที่สุดแต่จะใช้ยารักษาโรค อย่าให้เป็นไปทางสำอางค์เพื่อตัวกู–ของกู, หรือว่าอย่าเลยไปถึงว่า : เพราะว่ามันกลัวตาย เพราะกูจะตาย กูจึงจะกินยา นี้มันมากไปแล้ว. กูนี้ก็ต้องตายแน่ อย่าอวดดีไปเลย, ไม่วันใดก็วันหนึ่ง กูต้องตายแน่. นี่อย่าบ้ามากไป ว่ากินยาแก้ตาย. กินยารักษาโรคแก้ตาย. ที่แท้การกินยาหรือใช้ยานั้นเพียงเพื่อบำบัดความทุกข์ยากลำบาก ที่มันกำลังเป็นอุปสรรคในระหว่างที่ยังไม่ตาย, เพื่อให้ทำงานไปได้เพื่อให้มีชีวิตพอเหมาะสม, ทำการงานหน้าที่ที่มีประโยชน์ไปได้ก็แล้วกัน. นี่แม้แต่จะกินยาก็ยังจะต้องเพื่อเพียงเท่านี้. อย่าเพื่อตัวกู–ของกู มันไม่รู้จักหายหรอก; **ถ้ามันมีโรคตัวกู–ของกูจัด กินยาอะไรเข้าไปก็ไม่รู้จักหาย,** มันก็ยังมีผลอันสะเพร่า มีวิตกกังวลอะไรไปของมัน ซึ่งจะต้องมีความเจ็บป่วยอยู่เสมอ.

นี่คนที่ **มีตัวกู–ของกูจัด** อย่างนี้ แม้แต่การกินยามันก็เพื่ออย่างนี้, ไม่ต้องพูดถึงเรื่องกินอาหาร, นุ่งห่ม, เครื่องใช้สอย. แม้จะกินยาเราก็ต้องรู้สถานประมาณที่พอเหมาะ พอดี. เรื่องตัดหัวใจเปลี่ยนใหม่ มันเป็นเรื่องบ้าบอที่สุดพอ ๆ กันกับไปโลกพระจันทร์; มันไม่เป็นเรื่องที่ควรทำหรือต้องทำ. มันเป็นเรื่องเกินไป; ทางศาสนาถือว่าเป็นเรื่องโง่ เรื่องบาป เรื่องไม่ถูกศีลธรรม ในการที่จะทำอะไรผินกฎธรรมชาติมากเกินไป.

เมื่อสมควรตาย มันก็ต้องตาย; ทำเกินนั้น มันลำบากเปล่า ๆ, มีผลไม่คุ้มกับที่จะได้ หรือจะลำบากมากขึ้นเปล่าๆ; เอาเวลาไปทำอะไร หรือทำอื่นเสียดีกว่า. คนที่ควรจะตายก็ตายไป ไม่ไปเสียเวลาลงทุนมหาศาลเพื่อความเป็นอยู่ชนิดที่ใช้อะไรไม่ได้.

ผมไม่ยอมเปลี่ยนหัวใจหรืออะไรทำนองนี้ แม้ใครจะทำให้ฟรี ๆ ไม่ต้องเสียเงิน. นี่จึงถือว่ามันเป็นเรื่องเกินไป, มันเป็นเรื่องบ้าบอเหมือนไปโลกพระจันทร์, ไม่จำเป็นจะต้องไป. ทำอะไร ๆ ในโลกนี้ให้มีความสงบสุขดีกว่า. **เหยียบตัวกู–ของกูให้แหลกละเอียดไปเสียก่อน** ถึงจะไปเหยียบดวงจันทร์จะดีกว่า; เรื่องนี้มันจำเป็นกว่า. นี่จึงมาขอ

ร้อง อ้อนวอน สั่งสอนว่า : *ทำงานด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารของความว่าง ;* ขอให้ทำเป็นประจำวันทุกชั่วโมงทุกนาทีจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ รวมทั้งที่จะเป็นโรคหัวใจจนต้องเปลี่ยน มันก็อยู่สบายไป ได้สบายจนถึงอายุขัยของมัน.

ทีนี้ไปทำผิดวิธีเป็นของแสลงจนทำให้เป็นโรคหัวใจเป็นโรคความดันเป็นโรคอะไรต่าง ๆ เพิ่มความยุ่งยากขึ้นหลายร้อยหลายพันเท่าโดยไม่มีความจำเป็น; **ไม่มีธรรมะทั้งธรรมะมาแต่เกิดจนกระทั่งบัดนี้ จึงเป็นโรคอย่างนี้;** แล้วก็เสียเวลาเยียวยารักษากัน, คนเจ็บก็เสียเวลามากเสียเงินมาก. เพื่อนมนุษย์ที่เป็นหมอก็พลอยยุ่งยากลำบาก เสียเวลามาก. ถ้าอย่าเป็นโรคนี้มันก็ได้พักผ่อนสบายกันทั้งคนเจ็บทั้งหมอ. เดี๋ยวนี้กำลังเป็นไปในลักษณะที่จะทำให้เสียเวลา **มีความทุกข์ทรมานยุ่งยากกันทั้งคนเจ็บและทั้งหมอ** ก็คือทั้งโลก; **เพราะไม่เดินตามหลังพระอรหันต์ ไปเดินตามก้นฝรั่งอย่างหลับหูหลับตา อย่างสุดชีวิตจิตใจ;** ขอใช้คำอย่างนี้.

ให้เราเดินตามหลังพระอรหันต์กัน ตามความสามารถที่เราจะทำได้ : เป็นอยู่ด้วยจิตว่าง ทำงานด้วย

จิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารของความว่าง. ผมก็พูดพร่ำเพรื่อซ้ำ ๆ ซาก ๆ เรื่องนี้ โดยหวังว่าคงจะเข้าใจกันสักวันหนึ่ง; แม้ไม่เข้าใจทั้งหมด ก็เข้าใจพอจะเดินตามหลังพระอรหันต์ได้บ้างในระยะห่าง ๆ ก็ยังดี. อย่าให้กลายเป็นคำล้อ เหมือนกับที่เขาเอาไปล้อเรื่องจิตว่าง, ใช้คำว่าจิตว่างเป็นคำสำหรับล้อ, นั่นคือเป็นวิสัยของอันธพาลที่ไม่รู้จักหัวใจของพระพุทธศาสนา, ไปให้ความหมายว่า "จิตว่าง" แล้วก็ไม่รู้ไม่ชี้อะไร ไม่รับผิดชอบอะไร.

ที่จริง **จิตว่าง** นี่จะรู้จะชี้จะรับผิดชอบทุกสิ่ง และก็**จะแก้ปัญหาทั้งหมดได้ไม่มีอะไรเหลือ.** ส่วนจิตว่างที่ไม่รู้ไม่ชี้อะไรเป็นจิตว่างแบบอันธพาลเหมือนจิตใจของผู้พูด; ซึ่งรู้จักแต่ความว่างอันธพาล มันก็ใช้แต่ความหมายนั้นไปเรื่อย ถ้าเรารู้ความหมายที่ถูกต้องของพุทธศาสนาก็ใช้อีกอย่างหนึ่ง ในทางที่จะทำให้มนุษย์ทั้งโลกมีความสงบสุข, ป้องกันวิกฤตกาลที่จะเกิดขึ้น แม้แต่บุคคลที่จะเป็นโรคเส้นประสาทก็ไม่ต้องมีไม่ต้องเป็น.

สรุปความสำหรับวันนี้มันก็มีว่า *แม้ในขณะที่เปิบข้าวเข้าปาก เราก็ยังต้องทำไปด้วยจิตว่าง, ทำงานก็ทำ*

ด้วยจิตว่าง, ทำไร่ไถนาทำอะไรก็ตามก็ให้ถูกต้องตามวิธีของพุทธศาสนา. แม้จะเอาเงินเอาข้าวเปลือกมาเก็บไว้ ก็เก็บไว้ให้ถูกต้องตามวิธีของพุทธศาสนา ที่เรียกว่า "ยกให้ความว่าง ใส่ไว้ในคลังของความว่าง". พอถึงวิธีที่จะมาหุงมาต้มมาแกง มากิน มาเปิบเข้าปากมันก็ต้องทำไปด้วยจิตว่าง ที่เรียกว่า "กินอาหารจากความว่าง".

คุณจงเอาไปคิดไปนึก : **จะอยู่เป็นพระ** ก็ตาม **จะสึกออกไป** ก็ตาม มีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน; เดินตามหลังกันออกไปเป็นแถว ไปทิศทางเดียวกัน. อย่าไปหันหลังกลับแยกทางกันเดิน ก็ต้องไปถึงจุดสูงสุดที่มนุษย์ควรจะไปถึงหรือถึงสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ.

จงพยายามทำไปทุกวันทุกชั่วโมงทุกเวลานาทีที่จะเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง. รวมความในคำเดียวกันว่า **เป็นอยู่ด้วยจิตว่าง.** ถ้าแยกออกไปเป็นส่วน ๆ ก็*ทำงานด้วยจิตว่าง, ยกผลงานให้ความว่าง, กินอาหารของความว่าง;* แยกออกไปเป็นอย่าง ๆ. แต่รวมกันหมดแล้วก็คือ **มีชีวิตเป็นอยู่ทุกลมหายใจเข้าออกด้วยจิตว่างด้วยความว่าง เป็นยารักษา**

โรคที่ดี สำหรับผู้ที่เป็นโรคอยู่แล้ว; แล้วมันจะป้องกันโรคสำหรับผู้ที่ยังไม่เป็น.

จิตว่างจะเป็นอาวุธที่ดี ที่มีอยู่เป็นคู่มือประจำวัน ที่ใช้ได้คล่องแคล่ว จะฟาดฟันศัตรูได้ฉับไว ทันควัน ในเมื่อมันเกิดขึ้นมา. การฝึกฝนอยู่อย่างนี้เหมือนกับฝึกเพลงอาวุธไว้คล่องมืออยู่ตลอดเวลา; ด้วยการ **กินอาหารด้วยความว่างอย่างพระกินอยู่เสมอไป.** อย่าได้เผลอเป็นความตะกละตัวกูกิน ภูตผีปีศาจกิน จนเป็นโรคทางจิต ทางวิญญาณเต็มไปหมด เพราะการกิน.

เวลาหนึ่งชั่วโมงของเราก็หมดลงแล้ว.

รัก<u>สง</u>บ

รักสงบ ลงลืม ซึ่ง "ตัวกู"
และลืมทั้ง "ตัวสู" อย่างเต็มที่;
มีสติ ปัญญา และปราณ
หน้าที่โดย ทำให้ดี, เท่านี้เอย ฯ

ความสุขในการงาน

เรื่อง

ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมบรรยาย ณ สวนโมกขพลาราม

๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๒

ในวันนี้จะได้กล่าวในหัวข้อว่า "**ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที**" *ซึ่งเป็นการกล่าวต่อเนื่องกันมาจากวันก่อน ๆ.* *หัวข้อที่ ๑ ว่า* **ทำงานด้วยจิตว่าง** *หัวข้อที่ ๒ ว่า* **ยกผลงานให้ความว่าง** *หัวข้อที่ ๓ ว่า* **กินอาหารของความว่าง** *หัวข้อที่ ๔ นี้ว่า* **ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที.**

คำว่า "*ตาย*" นี้เป็นคำที่มีความหมาย หรือวิธีพูดที่

กำกวม **ที่อาจจะเกิดสับสนแก่คนที่ยังไม่คุ้นเคยกับการพูดด้วยโวหารเช่นนี้;** โดยทั่วไปคนเราก็ได้ยินได้ฟังอยู่ว่า **การปฏิบัติธรรมะนี้ปฏิบัติเพื่อความไม่ตาย,** ไม่ตายตลอดกาลเรียกว่าอมตะ. **ทำไมบัดนี้จึงมาบอกให้ปฏิบัติเพื่อตาย** แล้วก็ตายเสร็จสิ้นตั้งแต่หัวทีอีกด้วย, ซึ่งก็หมายความว่าตายตลอดกาลเหมือนกัน. ไม่ตายตลอดกาล กับตายตลอดกาลมันจะเป็นเรื่องเดียวกันอย่างไรได้; คงจะเกิดความสับสนฉงนแก่ผู้ที่ไม่เคยฟัง.

ในชั้นแรกจะ**ต้องเข้าใจเสียก่อนว่า**มันเป็นสำนวนพูด **เป็นโวหารพูดทางศาสนาทางธรรมะชั้นสูง** แล้วแต่ว่าจะเล็งในแง่ไหน. ที่พูดว่า "ไม่ตาย" นั้นเป็นภาษาคนมากกว่าถ้า "ฉันอยู่" เหลืออยู่ แล้วก็ไม่รู้จักตายอีกต่อไป; อย่างนี้เป็นภาษาคนที่พูดชนิดที่เข้าใจง่าย, และคนก็รู้จักนึกคิดอย่างนี้มาก่อนตั้งแต่ทีแรกว่าต้องการจะไม่ตาย, ต้องการจะมีชีวิตอยู่อย่างไม่รู้จักตาย นี่เป็นภาษาธรรมดากว่าที่จะพูดว่าตายเสร็จสิ้นไปเลย ไม่มีอะไรเหลืออยู่.

เราจะต้องรู้จักเปรียบเทียบ "ตาย" กับคำว่า "นิพพาน"

เพราะนิพพานแปลว่าดับไม่เหลือ, ดับไม่เหลือแห่งความทุกข์ ความร้อน ก็คือเย็นสนิท.

"ดับไม่เหลือ" มีความหมายไปในทางตายมากกว่าที่จะไม่ตาย; แต่แล้วก็เข้าใจผิด ว่าตายนี้เราไม่ชอบ เราก็ไม่อยากตาย. ฉะนั้นคำว่า**ตายในที่นี้หมายถึงตายอีกชนิดหนึ่ง คือตายโดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย,** ชีวิตยังไม่แตกดับแต่ก็ตาย : หมายถึงตายอีกชนิดหนึ่ง, คือตายโดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย. **ชีวิตยังไม่แตกดับ แต่ก็ตายหมายถึงตัวกู–ของกูตายหมด.**

ในคำโบราณที่พูดไว้ว่า **: นิพพานนั้นคือตายเสียก่อนตาย,** หรือตายเสียก่อนแต่ร่างกายตาย **นี่อะไรตาย ? ก็คือกิเลสที่เป็นเหตุให้รู้สึกว่ามีตัวกู–ของกู นั่นแหละตาย.** กิเลสนี้ต้องตายเสร็จก่อนร่างกายตาย จึงจะเรียกว่านิพพาน. นี่เป็นสิ่งที่ควรจดจำไว้ด้วยว่า *"ดีอยู่ที่ละ พระอยู่ที่จริง นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย;"* เพียงเท่านี้จะทำให้เห็นว่ามีคำพูดที่สับสน. คราวหนึ่งคนหนึ่งสอนว่า ให้ตายเสียก่อนตาย, คราวหนึ่งนี้ มีผู้สอน ว่าจงทำให้ไม่รู้จักตาย. ที่แท้มันเป็นคำพูดที่ถูกด้วยกันทั้งนั้น เพราะมีความหมายมุ่ง

ไปอย่างหนึ่ง ๆ; รวมความแล้วคือ **ดับตัวกู–ของกูเสียได้ ไม่มีความยึดมั่นตัวกู–ของกูเหลืออยู่ นั่นแหละคือใจความของการปฏิบัติ.**

ดับตัวกูเสียได้คือตาย ฆ่าตัวกู ทำลายตัวกู ให้หมดเสีย; อย่างนี้เรียกว่าทำให้มันตายไปเสีย.

ทีนี้ไม่ตายก็หมายความว่าตัวกู–ของกูไม่มีแล้ว ก็เหลืออยู่แต่ธรรมะที่บริสุทธิ์. ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ที่ไม่รู้จักตายคือนิพพาน, คือธรรมชาติที่ไม่รู้จักตาย; เข้าใจเสียให้ดีจะได้ไม่มีอะไรกีดขวางกัน. **พูดว่าจงตายเสียให้เสร็จสิ้นในตัวเสียแต่ทีแรก,** ก็หมายความว่า : อย่ามีความรู้สึกว่าตัวกู–ของกูมาเสียแต่ทีแรก ให้ตลอดเวลาไปเลย. **นี้เรียกว่าตัวกู–ของกูมันตาย** ไม่มีส่วนเหลือตั้งแต่ทีแรก หรือตลอดเวลา.

ถ้าตัวกู–ของกูมันตายเสียแล้วตั้งแต่ทีแรก ก็เหลืออยู่แต่ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ปรากฏออกมาแต่ความรู้สึกเป็นธรรมชาติที่ไม่รู้จักตาย; เพราะมันไม่มีตัวกู–ของกู มันจึงไม่รู้จักเกิด ไม่รู้จักแก่ ไม่รู้จักเจ็บ ไม่รู้จักตาย; เพราะว่าความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย อะไรเหล่านี้

มันอยู่ที่ตัวกู–ของกูทั้งนั้น. พอเข้าไปยึดมั่นถือมั่นสังขารว่าตัวกู มันก็มีตัวกูที่เกิด แก่ เจ็บ ตาย; ที่นี้ถ้าเราไม่ยึดถือสังขารว่าเป็นตัวกู–ของกู มันก็เป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ, ไม่เรียกว่าเกิด แก่ เจ็บ ตาย; เพราะว่าเอาความหมายคำว่าตัวกู–ของกูออกไปเสียแล้ว ไม่มีเหลืออยู่. ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็สูญเสียความหมายไปด้วย, เรียกว่าไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย. นี่มันผลัดกันพูดคนละทีหรือคนละแนวอย่างนี้.

ระวังอย่าให้สับสนสำหรับคำพูดเพียงคำเดียวว่า "ตาย" กับคำว่า "ไม่ตาย"

ขอให้รู้ไว้โดยประวัติว่า คนแสวงหาความไม่ตายกันมาตั้งแต่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด. **พระพุทธเจ้าก็ออกแสวงหาความไม่ตายเหมือนกันคือออกบวช.** คนพูดถึงความไม่ตายไม่รู้จักตาย มาตั้งแต่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด, แล้วก็มีความรู้สึกเอาเองตามความสำนึก เพราะว่าเบื่อความตาย เกลียดความตาย; ยิ่งรู้ว่าตายแล้วตายอีก ๆ เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสารอย่างนี้ มันก็ยิ่งเกลียดความตาย. นี่ก็เลยต้องการจะมีความไม่ตาย, จะทำอย่างไรหนอจึงจะไม่ตาย ? เที่ยวหาเที่ยว

ค้นกันอยู่อย่างนี้ตั้งแต่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น, นานอยู่เหมือนกัน, คงจะหลายร้อยปีเหมือนกันโดยเฉพาะประเทศอินเดียซึ่งเป็นเจ้าของคำ ๆ นี้.

อีกอย่างหนึ่ง ก็มีเรื่องทางโลก ๆ เขาว่า มียาที่กินเข้าไปแล้วไม่รู้จักตาย, หรือว่าพวกเทวดามีน้ำดื่มชนิดหนึ่ง ที่ดื่มเข้าไปแล้วไม่รู้จักตาย; นี่มันก็แว่วอยู่ในหู. คนก็อยากจะไม่ตายทำนองนั้น : ที่เป็นเรื่องโลกจัดก็คือว่า ต้องการจะให้ใครฆ่าไม่ตายใคร ๆ ก็หาวิธีที่ไม่รู้จักตายแบบนี้; **ที่เป็นธรรมะ ก็ต้องการจะไม่เกิดไม่ตายต่อ ๆ ไป** ซึ่งก็เรียกว่าต้องการความไม่ตายด้วยกันทั้งนั้น; ก็ค้นพบสิ่งที่เชื่อกันว่าไม่ตายนี้มาตามลำดับ ๆ, แต่แล้วมันก็ไม่ถูกไม่จริงจนถึงที่สุด จนกระทั่งพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ออกสำรวจค้นหาความไม่ตายกับเขาด้วยเหมือนกัน แล้วก็พบความไม่ตายในลักษณะอย่างนี้.

ทีนี้ อะไรที่เป็นความตาย ก็ให้ตายไปหมด, อย่าให้มีอะไรเหลือที่มนุษย์ เรียกมันว่าความตาย ก็ให้เพิกถอนให้หมดไม่มีเหลือ ก็จะเหลืออยู่แต่สิ่งที่ไม่รู้จักตาย. ฉะนั้นอะไรที่เป็นความตายที่กลัวกันนัก ก็จะต้องถูกเพิกถอนไป ให้

เหลือแต่สิ่งที่ตรงกันข้าม. **คนเรา ไม่อยากตาย ก็เพราะว่ามีความหวัง** มีที่หวัง ที่กำลังพอใจสิ่งที่เอร็ดอร่อยเป็นที่หวัง; ไม่อยากตาย เพราะกลัวว่าจะต้องพลัดพรากจากสิ่งเหล่านั้น; มันเป็นความเห็นแก่ตัวอยู่อย่างนี้. **ถ้าถอนความเห็นแก่ตัวนี้ออกไปเสียได้ ก็หมดปัญหา**ในเรื่องนี้เหมือนกัน; มันจึงไม่รู้จะอยู่ไปทำไม จึงเฉยได้ คือไม่รู้ไม่ชี้ทั้งนั้น; แต่ถ้ายังมีความหวังในอะไรอยู่ มันก็ไม่อยากตาย.

การที่จะไม่ตายก็ต้องทำลายความหวัง ตัณหา หรืออิสสา. มันมีวิธีเรียกมาก สำหรับกิเลสที่เป็นความหวังมีชื่อหลายสิบเชื่อ แต่ใจความของมันก็คือหวัง, หรืออยาก. ฉะนั้น **การที่จะไปสู่นิพพาน หรือบรรลุถึงนิพพานหรือความไม่ตาย นี้ต้องทำลายความอยากความหวังเหล่านี้เสียจนไม่มีอะไรเป็นที่หวัง** หรือเป็นที่อยาก; คือนิพพาน**เป็นความตายแห่งตัวกู แต่เป็นความไม่ตาย หรือไม่รู้จักตาย ของธรรมชาติอันบริสุทธิ์.** จิตนี้ต้องสลัดธรรมชาติแห่งความโง่หลง คือ อวิชชา ตัณหาอุปาทานนี้; ที่มีความรู้สึกว่าตายนี้ สลัดออกไปเสียให้หมด จึงจะพบกับธรรมชาติอันบริสุทธิ์ที่ไม่รู้จักตาย.

ที่สอนว่าให้รู้จัก **"ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที" นี้เป็นข้อความที่เนื่องกันมาจากคำพูดข้อแรกว่า ทำงานด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง. กินอาหารของความว่าง** ถ้าทำได้อย่างนี้ มันเป็นการตายเสร็จแล้วในตัวตั้งแต่หัวที. คำว่า *"ตายเสร็จแล้วในตัว"* นี้หมายความว่ามันตายอยู่เองโดยอัตโนมัติ ในการกระทำเช่นนั้น ที่นี้ **การกระทำให้มีความรู้สึกแต่ความว่างนั้น มันเป็นการตายของตัวกูอยู่ในตัวมันเองตั้งแต่หัวที.**

อยากจะขอบอกอีกหน่อยว่า ภาษามันดิ้นได้ หรือกำกวม และพูดเป็นคำกลอนด้วยภาษามันบังคับ. ที่ว่า **"ตายเสร็จแล้วในตัว" นี้หมายถึงว่าตายโดยอัตโนมัติ** ตายได้เองในตัวมันเอง หมายถึงตาย โดยอัตโนมัติ; ไม่ใช่ตายอยู่ในร่างกายนี้. คำแปลฉบับภาษาอังกฤษแปลผิดที่ตรงนี้กลายเป็นตายในร่างกาย. แปลอย่างนั้นไม่รู้ว่า ตายแล้วในตัวมันตายได้โดยอัตโนมัติ; **เพราะการปฏิบัติเพื่อมีจิตว่างหรือทำงานเพื่อความว่างมันตายอยู่ในตัวแต่หัวที.** คือตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที.

เราพูดกันเรื่อง **ความตายอยู่ในตัวมันเอง** ตั้งแต่หัวที; ความตายนี้ก็เลยกลาย **เป็นความตายที่น่ารักน่าปรารถนา: ไม่เหมือนกับความตายที่เป็นความทุกข์,** มีแต่ความตายที่เป็นตัวกู ที่กลัวตาย, ถ้ายังมีตัวกูแล้วก็กลัวตาย. ความตายอย่างนั้นมันไม่น่ารักไม่น่าปรารถนา เป็นสิ่งที่น่ากลัวแก่คนทุกคน. นี่แปลว่าตัวกูนี้มันหมดไปไม่มีตัวกูเหลือ, กลายเป็นของน่ารัก น่าปรารถนาสำหรับคนทุกคน, แม้ชีวิตมีอยู่มันก็ไม่มีทางที่จะทำผิดทำชั่ว ไม่มีทางที่จะมีความทุกข์; เป็นความตายที่น่ารัก น่าปรารถนา. นี่คือความหมายของคำว่า "ตาย", ตาย นี้ระวังให้ดี มันสับสนปนเปกันอย่างนี้.

ที่ว่า **ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวทีนี้** ชาวบ้านที่เป็นคนธรรมดาสามัญจนเกินไป **ที่ไม่เคยได้ยินก็กลัว,** พวกที่เข้าใจเรื่องจิตว่างแบบอันธพาล **เขาไม่เข้าใจเขาก็กลัว,** กลัวความตายไปทุกสิ่งทุกอย่าง. ไม่เข้าใจว่าความตายชนิดนี้หมายความว่าอย่างไร; คือความตายชนิดนี้มันช่วยแก้ปัญหาความตายชนิดโน้น. **ความตายที่เป็นทุกข์หมายถึง ความ**

ตายของจิตที่ยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวกู–ของกู; ส่วนความตายของตัวกู–ของกู มันกลายเป็นสิ่งที่ดับทุกข์ แล้วก็ไม่มีความทุกข์อีกต่อไป; **ความตายชนิดนี้ควรจะศึกษาให้เข้าใจกันไว้.**

จะพูดไว้ง่าย ๆ เพื่อกันลืมบ้างว่า **ถ้ายังมีกิเลสตัณหาอุปาทานว่าตัวกู–ของกูอยู่แล้ว มันเป็นความตายที่เป็นทุกข์ทั้งนั้น,** แล้วการตายนั้นก็**เป็นการตายโหงด้วย.** นี่เราจะแยกกันได้อย่างนี้ ว่าการตายของคนธรรมดาสามัญทุกคนนั้นเป็นการตายโหงในภาษาของพระอริยเจ้า.

ภาษาของคนธรรมดานั้น ตายโหงหมายถึงตกต้นไม้ตาย ควายขวิดตาย อะไรตาย เขาเรียกว่าตายโหง; ตายโหงอย่างนั้นมันเป็นตายโหงของคนธรรมดา : มีใจความสำคัญอยู่ที่ว่า มันไม่อยากตายอยู่ตลอดเวลา. ไม่อยากตายแล้วมีอะไรมาตัดชีวิต ถูกตัดออกไปให้มันตาย, ตายไม่ทันตั้งตัวนี้คือตายโหง. ถ้าตายมีความรู้สึกตั้งตัว ต่อสู้สุดความสามารถแล้วจึงตาย; ชาวบ้านเรียกว่าไม่ตายโหง. นี่มันก็ถูกอย่างภาษาชาวบ้าน, หรือภาษาคนธรรมดาสามัญพูด. แต่แล้วเราก็ลองไปใคร่ครวญดูว่า ความหมายของคำ

ว่าตายโหงชนิดของชาวบ้านนั้น มีความหมาย *สำคัญอยู่ที่ว่า ไม่อยากตาย, แต่มีอะไรมาตัดชีวิตของคนที่ไม่อยากตายโดยปุบปั๊บ.*

ถ้าเป็นภาษาหนังสือที่สูงและลึก ภาษาทางวิญญาณ ภาษาทางธรรม ภาษาพระอริยเจ้านี้ก็เล็งเหมือนกันหมด ว่าถ้ามันตายโดยไม่อยากตาย มันก็ควรจะเรียกว่าตายโหง **ถ้าตายโดยที่มีการเตรียมพร้อมสำหรับจะตาย จึงจะไม่ตายโหง.** ข้อนี้อธิบายให้ชัดลงไปได้อีกว่า คนธรรมดาไม่อยากตาย ไม่ยอมตาย; ฉะนั้นเมื่อจะต้องตายก็กระวน-กระวายเดือดร้อนเป็นทุกข์.

เหมือนกับที่พูดมาแล้วบ่อย ๆ ว่าตายไม่เป็น, **ตายไม่เป็นคือไม่รู้จักตายอย่างไรให้ดีที่สุด,** ตายไม่เป็นอย่างนี้ตายโหงทั้งนั้น. จะเป็นตายโหงตามภาษาพิเศษ หรือภาษาที่เรียกว่าภาษาธรรมะ ภาษาพระอริยเจ้า, หรือตายอย่างทุลักทุเล; เรียกหมอให้ช่วยอย่างนั้นช่วยอย่างนี้ ช่วยอย่างนู้น จนไม่มีสติสะตังอะไร นอนตาปริบ ๆ อยู่จนกระทั่งดับไปก็มี; มันก็อยู่ในพวกที่ตายโหงของคนที่ไม่อยากตาย, ของคนที่พยายามที่จะดึงไว้ให้ไม่ตาย; เสร็จแล้วมันก็ตาย.

นี่มีความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างคนธรรมดาสามัญกับพระอริยเจ้า.

ข้อนี้ ผมนึกถึงเรื่องราวตอนใกล้ปรินิพพาน ที่เรียกกันว่าปลงอายุสังขาร ; พระพุทธองค์เสด็จอยู่ที่ปาวาลเจดีย์ ตรัสว่า : สามเดือนต่อนี้จะปรินิพพาน เรียกว่าปลงอายุสังขาร. พญามาร มาทูลขอให้ปรินิพพาน, พระพุทธเจ้าตกลงด้วย; นี่เป็นเรื่องพูดภาษาสมมุติ.

ภาษาจริง ๆ ก็คือว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงตัดสินพระทัยที่จะให้สังขารร่างกายนี้แตกดับไปในเวลาประมาณ ๓ เดือนข้างหน้า, นับจากวันนี้; เรียกว่า **ปลงอายุสังขาร คือกำหนดอายุความตาย ชนิดที่เป็นความแตกดับของสังขาร.**

ส่วน**ตายในภาษาธรรมะนั้น พระพุทธเจ้าตายเสร็จสิ้นแล้วตั้งแต่วันตรัสรู้ที่โคนต้นโพธิ์** คือพอตรัสรู้ ตัวกู–ของกู ของท่านตายฉิบ เสร็จแล้ว ตั้งแต่วันนั้น, นี่**ภาษาคนก็พูดว่าตรัสรู้, ภาษาธรรมะพิเศษอย่างนี้ก็คือว่า "ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที"** ตั้งแต่วันตรัสรู้, และอยู่มาอีก ๔๕ ปี เพื่อสอนศาสนา และแผ่ศาสนา; จนถึงปีสุด

ท้ายอีก ๓ เดือนจะตายทางร่างกาย ท่านจึงปลงอายุสังขาร ให้สังขารนี้สิ้นสุดไปแตกดับไป นับ ๓ เดือน แต่วันนี้. แล้วก็มีการปรินิพพานทางร่างกายจริงตามกำหนดนั้น.

ใจความสำคัญที่ต้องนึกกันบ้างก็คือว่า คนเราต้องรู้จักตายให้เป็น. รู้จักตายให้เป็น คือให้ร่างกายมันแตกดับไป ในลักษณะที่เหมาะสม ; แม้ยังไม่เป็นพระพุทธเจ้า หรือยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ทำตามอย่างท่านได้, เท่าที่จะทำได้. เราจึงเห็นได้ว่าเรื่องตายนั้น เมื่อควรตายก็ให้มันตายอย่างที่เรียกว่าปลงสังขาร ปลงอายุสังขาร, จะต้องไปดิ้นรนต่อสู้ให้ยุ่งยากลำบากไปทำไม. เรื่องผ่าตัดเอาหัวใจใส่ใหม่นี้ ผมถือว่าเป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ ของคนที่ไม่รู้จักตาย. ตายไม่เป็นก็ต้องตายโหงอยู่ดี คือตายด้วยจิตใจที่ไม่อยากตาย เรียกว่าตายโหงหมด; ผมถือว่าอย่างนี้. ภาษาธรรมะหรือภาษาอริยเจ้าท่านก็มีความหมายอย่างนี้ : **ตายด้วยความไม่อยากตาย, นี่คือตายทางร่างกายต้องเป็นการตายโหง** ตายด้วยความเศร้าด้วยความเอ็นดูอนาถใจไม่อยากตายมันก็ต้องตาย, ตายไปด้วยความเศร้า ด้วยความทุกข์;

อย่างนี้เรียกว่าตายโหงก็ถูกดีแล้ว เป็นการตายโหงภาษาที่สูงขึ้นไป, ไม่ใช่ตายโหงอย่างตกต้นไม้ตาย ควายขวิดตาย; นั่นเป็นภาษาโลก ภาษาคน.

ระวังให้ดีพุทธบริษัท ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา **อย่าตายโหงตายด้วยจิตที่ดิ้นรน เสียดายไม่ยอมตาย**, เสียดายนั่นเสียดายนี่ กระวนกระวายอยู่; แล้วมันก็ต้องจำใจตาย; ก็เรียกว่าตายโหง. ถึงจะช่วยกันให้อยู่ไปได้โดยมีความรู้สึกว่าตายไปเมื่อไรไม่รู้ ก็เรียกว่าตายโหงอยู่ดี; เพราะมันเป็นการตายของคนที่ไม่ยอมตาย ไม่อยากตาย ไม่รู้จักตาย.

ที่นี้ที่เรียกว่าการศึกษาธรรมะ หรือรู้ธรรมะกันจริง ๆ เขาต้องการให้รู้ในข้อนี้ : ข้อที่ไม่ต้องตายโหง, คือว่าอย่าต้อง**ตายโดยที่ไม่อยากตาย; อย่าเป็นคนโง่เป็นคนไม่รู้ธรรมชาติมันต้องเป็นไปอย่างนั้น.** เพราะฉะนั้นอย่าให้มันยุ่งยากมากนักเมื่อควรตาย; เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าทรงปลงอายุสังขาร เป็นเรื่องตัวอย่าง : ว่าสามเดือนจากวันนี้จักปรินิพพาน หมายความว่าให้ร่างกายแตกดับไปตาม

ธรรมชาติ ; ส่วนนิพพานของกิเลส นิพพานเสร็จแล้วตั้งแต่วันตรัสรู้. เมื่อเรามีธรรมะในเรื่องนี้พอ มันก็ไม่มีการตายโหง.

ถ้าทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารของความว่างอยู่เสมออย่างนี้ มันเป็นการตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที; เป็นการป้องกันการตายโหงอย่างสิ้นเชิง ไม่มีทางที่จะวี่แววมาได้. ฉะนั้นผู้ใดไม่อยากตายโหงก็จงปฏิบัติตามนี้ คือตายเสร็จไปแล้ว ด้วยความแน่ใจ, มันตายเสร็จไปแล้ว. ถึงแม้เรายังเป็นคนมีกิเลส ยังไม่หมดกิเลส ก็จงพยายามที่จะตายอย่างนี้ : **พยายามที่จะตายด้วยความสลัดออกไปได้ ปล่อยวางออกไปได้ ไม่ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อจะไม่ตาย;** แล้วจำใจตาย แล้วจะต้องตาย. แม้คนที่ยังมีกิเลสยังไม่หมดกิเลสก็จงพยายามที่จะตายอย่างนี้.

วิธีบรมโบราณที่สอนกันไว้จนเป็นธรรมเนียม **เป็นประเพณีของพุทธบริษัท**อย่างนี้ก็มี : หมายความว่าแม้เป็นชาวบ้านถ้ามีภูมิธรรมสูง, ได้รับการศึกษาอบรมทางพุทธศาสนามาดี เขาสอนให้พยายามตายอย่างนี้, แม้จะมีตัวกู-

ของกูเหลืออยู่ในจิตใจ ก็พยายามที่จะตายอย่างไม่ยึดถือเป็นตัวกู–ของกู คือ **สมัครตายโดยเรียบร้อยด้วยสติปัญญาด้วยสติสัมปชัญญะ** คือถือว่ามันเป็นการแตกดับไปของมันเอง; ก็มีโอกาสที่จะเป็นพระอรหันต์ หรือสิ้นกิเลสได้ในขณะที่ดับจิตนั้นก็ได้. เรื่องมันง่ายกว่ากันมาก; มันไม่มีปัญหาเรื่องความทุกข์รบกวน.

ขอให้**เข้าใจคำว่า "ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวทีให้ดี ๆ มันจะช่วยได้มาก เพื่อป้องกันการตายโหงตลอดกาลนั้นได้**และแล้วก็จะเป็นการช่วยให้ดับกิเลสตัณหาอุปาทานได้เดี๋ยวนี้, หรือว่าวินาทีสุดท้ายที่ร่างกายจะแตกดับ **เมื่อถึงวินาทีสุดท้ายที่ร่างกายจะแตกดับ ก็สมัครดับไม่เหลือ ๆ, มีสติสัมปชัญญะระลึกนึกถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ** ที่จะพินิจพิจารณามาแต่ก่อนจนเห็นแจ้งแล้ว **ว่าไม่มีอะไรที่จะยึดมั่นถือมั่น,** ไม่มีอะไรที่ไหนที่ควรจะเอา ไม่มีภาวะอะไรชนิดไหนที่ควรจะเป็น. ฉะนั้นเรา**สมัครจะไม่เอาไม่เป็น** คือว่า : อย่ามีตัณหาอุปาทานในการเอาการเป็นใด ๆ แต่อย่างใด. **จิตนั้นก็บริสุทธิ์,** เป็นจิตที่บริสุทธิ์ กลายเป็นเบญจขันธ์ที่

บริสุทธิ์; ร่างกายกับจิตใจบริสุทธิ์อยู่ตลอดไป คือตลอดเวลาที่มีความรู้ข้อนี้ เบญจขันธ์นี้ก็เป็นเบญจขันธ์บริสุทธิ์; แล้วมันก็ดับไปด้วยอาการอย่างนี้, **ก็เรียกว่า หมดกิเลสได้พร้อมกับร่างกายแตกทำลายลงไป.** มันก็ได้ผลได้กำไร และก็ไม่ยากไม่ลำบาก.

ถ้ามันยังไม่ตาย มันยังไม่หมดกิเลสก็มีหลักว่า : **เมื่อใดไม่มีกิเลส** กิเลสไม่ได้เกิดขึ้น **เบญจขันธ์นี้ก็บริสุทธิ์เหมือนกัน,** คือบริสุทธิ์ชั่วคราว หรือนิพพานชั่วคราวอย่างที่เรียกกันว่า ตทังคนิพพาน. เบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์ชั่วคราว จิตเป็นประภัสสร ก็ยังดีกว่าที่จะไม่รู้จักความเป็นอย่างนี้เสียเลย. ขณะใดเผลอสติไปมีกิเลสปรุงขึ้นมาในใจอีก; เบญจ-ขันธ์นี้ก็สกปรกไปชั่วคราวอีก เป็นเบญจขันธ์ที่มีกิเลสมีตัวกู–ของกูหนาแน่นอยู่, เป็นเบญจขันธ์สกปรก. ทีนี้ความไม่เที่ยงของสังขาร ของเหตุของปัจจัยมันเปลี่ยนไป; เดี๋ยวมันก็สิ้นไป ปัจจัยมันก็ดับไป ตัวกู–ของกูดับลงไป; เบญจ-ขันธ์ก็กลายเป็นสะอาดหรือบริสุทธิ์ชั่วขณะ ๆ อีก สลับกันอยู่อย่างนี้.

ที่นี้ก็**พยายามที่จะให้มีระยะกาลที่มันสะอาดนี้ยาวออกไป ๆ,** ให้ระยะกาลที่มันจะสกปรกนี้นั้นสั้นเข้า ๆ น้อยเข้าจนไม่มีเผลอ จนมันไม่อาจจะเกิดก็พอแล้ว, **ปฏิบัติเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว** และใช้ได้ทั่วไปสำหรับทุกคน.

อย่าพูดว่านี้มันเหมาะแก่ผู้ที่จะไปเป็นพระอรหันต์อยู่ในดงในป่า, อย่าเข้าใจอย่างนั้น. ให้เข้าใจเสียให้ถูกว่าสำหรับทุกคน จะต้องปฏิบัติตามหลักนี้ ตามแนวนี้ ตามมากตามน้อย ตามที่จะทำได้; ไม่มีหนทาง สองสาย สามสาย สำหรับเลือกสำหรับเดิน; มันมีแต่สายเดียวที่เรียกว่าเป็น *เอกายนมรรค* มีแต่สายเดียว ต้องเดินทางสายนี้แต่สายเดียว; แต่จะเดินอยู่ตรงไหน อย่างไร เท่าไร มันแล้วแต่สติปัญญาความสามารถ.

ถ้าถามขึ้นมาว่าปฏิบัติอย่างไรจึงจะตายเสียก่อนตาย ? ถ้ามีความรู้ถูกต้อง ก็ตอบว่า **ปฏิบัติด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่น เพื่อทำลายตัวกู–ของกู** ด้วยกันทั้งนั้น. แม้จะสอนให้เด็ก ๆ ปฏิบัติ มันก็**ทำลายตัวกู–ของกูไปตามระดับ**ของเด็ก ๆ เพื่อจะไม่ยึดมั่นถือมั่นเหมือนกัน หรือยึดมั่นถือมั่น

แต่น้อย. มันมีส่วนที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นอยู่มาก คือความไม่ยึดมั่นสำหรับเด็ก ๆ, มิฉะนั้นแล้วเด็ก ๆ จะร้องไห้ไม่หยุด หรือเด็ก ๆ จะกินยาตาย ในการที่จะป้องกันเรื่องที่เลวร้ายถึงขนาดนั้นจึงต้องสอนในเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น เพื่อไม่ต้องร้องไห้ไม่ต้องกินยาตาย **ไม่ต้องมาเสียใจระทมทุกข์อยู่;** หากทำผิดก็ทำเสียให้ถูกก็มีเท่านี้. **อย่าไปยึดมั่นถือมั่นเรื่องผิดเรื่องถูกจนคิดว่าไม่มีทางที่จะเปลี่ยนแปลง.**

เพราะฉะนั้น จึงพูดได้ว่า ไม่ว่าคนชนิดไหนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ จะต้องพยายามปฏิบัติในลักษณะที่เรียกว่า "*ตายเสร็จสิ้น แล้วในตัว แต่หัวที*" ด้วยกันทั้งนั้น; ต่างกันเพียงในความหมาย ที่ตื้นลึกกว่ากัน, พยายาม *ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที* ด้วยกันทั้งนั้น ตามมากตามน้อย ตามความสามารถของตนๆ.

แม้ว่าเราจะสอนให้เด็ก ๆ ไม่รู้จักกลัวตาย กล้าเผชิญกับความตาย มันก็เป็นการถูกต้อง. อย่าเข้าใจผิดไปว่าถ้าไม่รู้จักกลัวตาย ไม่รู้จักตายแล้ว มันจะบ้าบิ่น, หรือจะไม่ทำอะไรที่เป็นของดีมีประโยชน์. ส่วนที่อยากมีชีวิตอยู่นี้มัน

เป็นต้นทุนเป็นทุนเดิม, มันมีอยู่จนเหลือเฟือแล้ว เพราะได้อบรมกันมาแต่อย่างนั้น.

ทีนี้ **เมื่อจะต้องวิบัติพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจอย่างนี้ก็ไม่ควรจะมีความทุกข์มาก; เพราะว่ารู้จักเรื่องความตายว่าเป็นของธรรมชาติ** เป็นของต้องมีเท่าที่จะรู้ได้. ทีนี้มันไปคิดกันเสียว่า โอ ! เดี๋ยวเด็กจะไม่รู้จักรักพ่อแม่ พ่อแม่ตายก็ไม่ร้องไห้; ก็ตามใจ, เมื่อต้องการอย่างนั้นก็ตามใจ. เรื่องกลัวว่าพ่อแม่ตายเด็ก ๆ จะไม่ร้องไห้ ไม่ต้องกลัว มันก็จะร้องไห้อยู่แล้ว; มันมีอยู่แต่ว่าจะแก้ไขให้ไม่ต้องร้องไห้มาก หรือไม่ร้องเลย. เพราะเรื่องร้องไห้มันเป็นเรื่องของความคิดประเภทยึดมั่นถือมั่น.

เราเคยได้ยินได้ฟังมาว่า พระจักรพรรดิจีนจะตายต้องมีคนร้องไห้, บรรดาคนรักคนใคร่ บรรดาสนมกำนัลของจักรพรรดิต้องมานั่งร้องไห้; มันคงจะเนื่องมาจากพระจักรพรรดิต้องการจะเห็นความจงรักภักดี เพื่อจะได้ตายอย่างสบายใจ ได้ชื่อว่าตายแล้วยังมีคนร้องไห้. มันก็เกิดเป็นธรรมเนียมประเพณีขึ้นมาจนต้องจ้างคนมาร้องไห้ เมื่อมีคน

ตาย, มันก็เลยไปกันใหญ่จนถึงขนาดนี้; จะเป็นความโง่หรือเป็นความฉลาดก็ลองคิดดูก็แล้วกัน. ร้องไห้ตามธรรมดาไม่พอ ต้องไปจ้างคนมาช่วยร้องไห้อีก; เป็นความยึดมั่นถือมั่นเท่าไร; คำนวณดูก็ได้.

ทีนี้ **ที่จะต้องร้องไห้ตามธรรมดา** ไปลองคิดว่า **ควรจะมี หรือไม่ควรจะมี ?** ถ้าไม่มีใครร้องไห้ก็คงจะคิดว่าคนนี้มันเลว จนไม่มีใครร้องไห้; เขาคงคิดกันไปในรูปนี้. นึกแต่ว่าเด็ก ๆ ไม่รักพ่อแม่ ไม่ร้องไห้ นี่เป็นเรื่องน่าหัว; จะเอากันรูปไหน ก็ไปคิดดูเองก็แล้วกัน.

คนประเภทที่ยังต้องตายโหงก็ต้องการให้คนอื่นร้องไห้เมื่อตัวจะตาย; หมายความว่าตัวเองมีความยึดมั่นถือมั่นมากไม่อยากตาย. คนนั้นก็จะต้องการให้คนอื่นพลอยร้องไห้เมื่อตัวจะตาย, จะได้มีความอิ่มใจว่าเรามีคนรักมีคนอาลัย; จะตายทั้งทีก็ต้องมีคนรักมีคนอาลัย; นี่มันเป็นเอามากถึงอย่างนี้. ถ้ามันมากถึงอย่างนี้แล้วมันก็ไม่เหมาะสมที่จะเรียกว่าพุทธบริษัทคือหมู่คณะของผู้มีสติปัญญามีความรู้ ผู้มีปัญญาหรือมีความรู้; **หมายความว่ารู้จักทำไม่ให้มันเป็นทุกข์.**

ถ้าเป็นหมู่เป็นคณะเราเรียกว่ารู้จักทำกันทั้งหมด เพื่อจะให้มันไม่เป็นทุกข์, หรือเป็นทุกข์น้อยลง ๆ จนไม่เป็นทุกข์. ทำไมจะต้องไปขยายออกไปให้มัน**มีความทุกข์มากเกินกว่าความจำเป็น; นั้นมันคืออวิชชา หรือความหลง** ซึ่งไม่ใช่ความเป็นพุทธบริษัท.

ระวังให้ดี ๆ **เป็นพระเป็นเณร นี้อย่ากลัวตายชนิดขี้ขลาดตาขาว** แสดงให้เขาเห็น, มันเสียศักดิ์ศรีของผ้าเหลือง; สุนัขจะไม่กิน. พูดกันให้เด็ดขาดก็ต้องว่าอย่างนี้, คือไม่มีอะไรดีในตัว จนสุนัขจะกินได้. อะไรนิดก็กลัวตายสะดุ้งโหยงเหยงโวยวายไปหมด เหมือนกับชาวบ้านที่กลัวไส้เดือน จิ้งจก ตุ๊กแก กลัวงูเงี้ยว, เพียงแต่งูตัวเล็ก ๆ ที่ไม่มีพิษสงอะไรเลื้อยมาข้างเท้าก็สะดุ้งกระโดดโหยงเหยงโวยวายไปหมด; เป็นพระเป็นเณรแล้วก็ยังมี; **นี้เรียกว่าดิบเท่าไร**. มันยังเป็นของดิบคือไม่สุกมากเท่าไร, คือไม่มีคุณธรรมอย่างพระอย่างเณรเลย. ผมเคยเห็นอยู่บ่อย ๆ ผมพูดอย่างนี้ก็ไม่ใช่อวดดี แต่พยายามที่จะทำที่จะไม่ให้มันเป็นอย่างนั้น. ฉะนั้นก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเอะอะ

โวยวาย กระโดดโลดเต้นโหยง ๆ เหยง ๆ, มันจะได้เป็นการทดสอบดู. ถ้างูมันจะเลื้อยไปบนหลังเท้าบ้าง ก็ลองดูจะดีกว่าที่จะไปกระโดดโลดเต้นโหยง ๆ เหยง ๆ เป็นคนดิบร้อยเปอร์เซ็นต์ ทั้งที่เป็นพระเป็นเณรแล้ว.

นี่ยกตัวอย่างเรื่องอย่างนี้ มาเป็นตัวอย่าง เพราะง่ายดี มันเห็น ๆ กันอยู่, แล้วมันก็ยังมีอีกมากมายหลายสิบเรื่อง ที่จะ**เป็นเรื่องทดสอบ** เรื่องกลัวตายก็มี, เรื่องรักเรื่องกำหนัดก็มี เรื่องความโลภก็มี เรื่องความโกรธบันดาลโทสะก็มี เรื่องความอิจฉาริษยามากมายหลายอย่าง มีทางที่จะทดสอบได้. แต่ถ้า**เป็นเรื่องในใจล้วน ๆ มันมองไม่เห็น ของใครก็ของใคร,** อะไรเป็นของใคร ๆ มองไม่เห็น. แต่ถ้าเป็นเรื่องที่แสดงออกมาทางกาย นี้มันแสดงออกมามองเห็นว่าดิบสักเท่าไร, ว่ายังเป็นคนดิบอยู่สักเท่าไร. การบวชการเรียนนี้ยังไม่มีผลเลย ยังไม่ได้บ่มให้สุกเลย แต่สุนัขมันรู้ ถึงจะนอนตายอยู่แล้ว สุนัขมันก็รู้ว่านี่เป็นซากศพของคนที่ไม่มีอะไรดีที่จะกินได้เลย.

อย่าทำเล่นกับความจริง : ธรรมหรือความจริงนี่ ไม่เข้าใครออกใคร, มีอะไรเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น. มนุษย์

เล่นตลกหลอกกันได้ แต่**ธรรมะหรือธรรมชาติ มันไม่มีทางเล่นตลกได้.** เขาเอามาเปรียบด้วยเรื่องเป็นสุนัขที่มันรู้ว่ามนุษย์นี้เป็นอะไร; หรือจะเรียกว่าเทวดาผีสางก็ได้ แล้วแต่จะเรียก; ว่ามันมีอะไรอยู่อันหนึ่ง ซึ่งหลอกใครไม่ได้. ผมเรียกว่า**ธรรมะหรือพระธรรม ไม่มีทางที่ใครจะหลอกเล่นได้ มันตรงเผงไปตามกฎตามเกณฑ์ของพระธรรม**: มีความทุกข์ก็ต้องมีความทุกข์, ไม่มีทุกข์ก็ต้องไม่มีทุกข์.

จงเลือกเอาข้างที่ไม่มีทุกข์ พยายามที่จะทำตามอย่างพระอริยเจ้าพระอรหันต์ คือตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที หรือว่านิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย, พยายามที่จะกำจัดความรู้สึกที่ยึดมั่นถือมั่นให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ **ไม่ต้องกลัวตายมาก***เหมือนคนธรรมดา*, **ไม่ต้องโลภมาก**เหมือนคนธรรมดา, **ไม่ต้องมีโทสะกลุ้มกลัดขัดเคืองมาก**เหมือนคนธรรมดา, **ไม่ห่วง ไม่หวัง ไม่อิจฉาริษยา ไม่ทะเยอทะยาน**อะไรมากเหมือนคนธรรมดา. นี่เป็นวิธีที่ถูก เป็นแนวเดียว สายเดียว เส้นเดียว ตรงไปยังนิพพาน.

พยายามทำให้เป็นแม้แต่เด็กเล็ก ๆ ก็ให้มีความเข้าใจ

ในการ ที่จะบรรเทาความยึดมั่นถือมั่น ปฏิบัติเพื่อความไม่ยึดมั่นถือมั่น. *อย่าไปมีความคิดเห็นเป็นอันธพาลแบ่งแยกที่ว่า: จะอยู่ในโลกนั้น เอามันเข้าไป, สกปรกลามกอนาจารอย่างไร ก็หาทางจนได้* เพราะเรามันอยากอยู่ในโลกอันสกปรก; เขาสอนกันอย่างนี้ก็มี ส่วนที่พูดว่าอยากจะพ้นโลก เหนือโลก โลกุตตระจึงปฏิบัติอย่างโน้น; สอนกันอยู่อย่างนี้. โดยเขาคิดไปว่า เพื่อให้คนเหล่านั้นมีกิเลสตัณหา มีมานะทิฏฐิถือพวกถือพ้องแล้วก็จะได้รักพวกรักพ้องรักประเทศชาติ ทำลายข้าศึกศัตรู. คิดอย่างนี้มันชวนกันตกนรกหมกไหม้ทั้งโขยง, เป็นคนตายโหงทั้งโขยง, อย่าได้ไปคิดอย่างนั้นเลย.

ให้ฝึกคิดว่า: **ไม่มีตัวกู–ของกูไว้เรื่อย ให้เหลือแต่ธรรมไว้เรื่อยไป.** ถ้าจะไปรบกับข้าศึกจะได้มีจิตใจบริสุทธิ์เห็นแก่ธรรมะรบเพื่อธรรมะ เพื่อรักษาธรรมะเอาไว้; ไม่ใช่เพื่อตัวกู–ของกู, ไม่ใช่เพื่อรักษาชีวิตของกู.

การรบราฆ่าฟันกันนี้มันมี ๒ ความหมาย อย่างนี้: ถ้ารบเพื่อตัวกู–ของกู มันก็ตายโหง มันก็บาปกรรมและตายโหง; ถ้ารบด้วยสติสัมปชัญญะ ด้วยเบญจขันธ์ที่ชำระให้บริสุทธิ์

แล้วไม่มีตัวกู–ของกู ยิ่งปีนออกไปเพื่อรักษาความเป็นธรรม ผดุงความเป็นธรรมของโลก, ไม่ใช่เพื่อตัวกู-ของกู อย่างนี้ไม่บาปและไม่ตายโหง. แม้จะอยู่ในโลก ต้องรบราฆ่าฟันกันอยู่ ก็ยังต้องศึกษาอย่างนี้ ยังต้องปฏิบัติอย่างนี้ ยังต้องยึดหลักอย่างนี้ มันจึงจะไม่มีบาปไม่มีกรรม ไม่มีการตายโหง. มันก็เรื่อง *"ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที"* หมายความว่า **สะอาดบริสุทธิ์อยู่ในเบญจขันธ์นั้นเรื่อยไป** คือ**มีธรรมะเป็นตัวตนเรื่อยไป.**

อย่ามีตัวกู–ของกูเป็นตัวตน, อย่ามีกิเลสตัณหาอันธพาลอย่างนั้นที่มีความคิดเป็นตัวตน;พวกจิตว่างอันธพาลมีความคิดอย่างนั้นทั้งนั้น ก็มีตัวตนอย่างอันธพาลนั้น. พวกที่มีจิตว่างตามแบบของพระพุทธเจ้าแล้ว มันก็ไม่มีความเป็นอันธพาล, ทำมาหากินก็ได้รักษาทรัพย์สมบัติก็ได้ แม้แต่จะต้องไปรบพุ่งทำสงครามก็ทำได้ ด้วยจิตที่ไม่มีตัวกู; มีแต่ธรรม เห็นแก่ธรรมะ เพื่อธรรมะ ให้เนื้อให้ตัวมันเป็นธรรมะเสียแล้ว มันก็ไม่มีบาปไม่มีกรรม; ก็ไม่ต้องตายโหง นี่มันโยงถึงกันหมด ว่า**ทำงานด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารของความว่าง ตายเสร็จแล้วในตัวตลอดเวลา; เป็นศิลปหรือว่าเป็นเคล็ดที่สำคัญอันหนึ่ง**

ซึ่งกลั่นกรองออกมาจากพุทธศาสนาทั้งหมด มาเป็นหัวใจของพุทธศาสน, ที่จะเป็นสิ่งที่ดีที่สุด **เป็นน้ำอมฤตสำหรับทุกคนจะต้องดื่มต้องกิน เพื่อจะไม่มีความทุกข์ ไม่มีตายอีกต่อไป.**

ตายเสร็จแล้ว แล้วจะได้ไม่ต้องตายอีกต่อไป, พวกกิเลสตัณหา **พวกที่มีความยึดมั่นถือมั่นตายไปหมดแล้ว, แล้วไม่เหลืออะไรที่จะต้องตายอีกต่อไป. มันแฝดกันได้อย่างนี้ ในความตายชนิดนี้มีความไม่ตายตลอดกาล.**

นี่ขอให้พยายามศึกษาให้เข้าใจจนปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าใครจะเป็นอะไร; จะเป็นฆราวาสที่จะไปรบราฆ่าฟันในสนามรบ หรือว่าเป็นลูกเล็กเด็กแดงออกมาลืมตาขึ้นมาในโลก มันก็ต้องถือหลักอย่างนี้ คือ **อย่าเห็นแก่ตัว, อย่ายึดมั่นถือมั่นแต่ฝ่ายข้างตัวมันจะพอกพูนกิเลสมากเข้ามันก็ตกนรกทั้งเป็น.**

เราควร**สอนให้เด็ก ๆ มีความเข้าใจในเรื่องความเป็นสุภาพบุรุษ เป็นเด็กดีเป็นคนดี.** ถ้าสอนถูกก็ต้องสอนอย่างนี้ **: สอนอย่าให้เห็นแก่ตัว;** ถ้าสอนในทางให้เห็นแก่

ตัวก็ต้องเกิดเรื่องแน่, ในอนาคตมันจะถูกหลอกถูกหลอนไปด้วยปีศาจของกิเลส เหมือนที่เห็นๆ กันอยู่ ที่เขาดึงไปสู่ความต่ำของจิตใจ. มีเรื่องกระโปรงสั้นเป็นตัวอย่างสำหรับผู้หญิง, มีเรื่องสำมะเลเทเมาสำหรับผู้ชายมีมากขึ้นๆ; เป็นเรื่องไม่รู้จักตายเป็นเรื่องไม่ยอมตาย, เป็นเรื่องพอกพูนตัวกู–ของกู พอกพูนชีวิตของกิเลสหรือความเป็นอันธพาล ; มันตรงกันข้ามกับที่เรากำลังพูด.

ตายเสร็จสิ้นแล้วในแต่ตัวหัวที มันเป็นเรื่องลดลงไปสู่ความสงบราบคาบ เรียบร้อยเย็นสนิท.

ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที" นี้มีความหมายว่าเป็นอยู่ด้วยชีวิตที่เย็นสนิท. ถ้าตรงกันข้ามจากนี้ มันก็คือความร้อน, ร้อนเป็นไฟเผาอยู่ตลอดเวลา, เป็นการทำบาปอยู่ตลอดเวลา ในตัวมันเอง; มันเป็นเรื่องที่น่ากลัวยิ่งกว่าสิ่งใดหมด. เป็นการทำบาปอยู่ตลอดเวลาในตัวมันเอง น่ากลัวหรือไม่น่ากลัว. ไปลองคิดดู; เป็นบาปร้อยเปอร์เซ็นต์อยู่ในตัวตลอดเวลา. ที่เป็นอยู่ด้วยกิเลสตัณหานั้น เป็นอยู่อย่างนี้ ; แต่ถ้าว่ามันขจัดออกไปเสียได้ ให้มีกายในใจที่

บริสุทธิ์อยู่เท่าที่เราจะทำได้ มันก็ตรงกันข้าม, มีความเย็นอยู่ตลอดเวลา; เอาไปเปรียบดูก็แล้วกัน.

เราคนเดียวกันนี้บางโอกาสมันก็ร้อนเป็นไฟ บางโอกาสมันก็เย็นเป็นน้ำ; ทีนี้ก็เลือกเอาสภาพที่มันเย็นเป็นน้ำ, ให้มันยังคงอยู่ตลอดไป ๆ จนมันเกิดความตายตัวลงไปในการที่จะเย็นอยู่ตลอดเวลา **อย่าให้ร้อนแม้ด้วยกรณีใด ๆ;** และ**ร้อนที่น่ากลัวที่สุดนั้นคือด้วยความโง่ ร้อนด้วยราคะ** ความกำหนัดทางเพศ, ทางอะไรก็ยังไม่ร้อนเท่าความโง่ แต่คนก็ไม่รู้จัก; คิดว่าร้อนราคะมันร้อนเหลือเกิน, **ร้อนด้วยโทสะ** ความโกรธ ร้อนเหลือเกิน; เพราะไปดูอย่างผิวเผิน คือเท่าที่มันปรากฏแก่คนโง่ คนธรรมดา. ถ้าคน**มีสติปัญญาแล้วจะรู้ว่าโมหะที่ไม่แสดงอะไรออกมา นั่นมันร้อนกว่า ร้อนลึก.**

การรักษาโรค หมอแผนโบราณ ก็มีคำว่า "ร้อนในร้อนนอก"; ไปคลำที่ตัวร้อน เขาว่าไม่เท่าไร ถ้าข้างในมันไม่ร้อน, แล้วต้องสังเกตดู ถ้าข้างในมันร้อนละก็น่ากลัวหรือมีอันตราย หรือคนไข้จะตาย ที่เรียกว่า "ร้อนใน" แบบของหมอแผนโบราณ. คนธรรมดาไม่รู้สึกว่าร้อน, คลำ

ตัวก็ไม่ร้อน. ต้องมีความรู้ชนิดหนึ่ง จึงจะรู้ว่ามันร้อนอย่างยิ่ง, ร้อนข้างใน แล้วมันก็ตายทั้งที่ตัวมันไม่ร้อน. นี่วิธีของหมอแผนโบราณเป็นอย่างนี้. กิเลสนี้ก็เหมือนกัน **กิเลสที่เผาข้างใน มันร้ายกาจกว่ากิเลสที่แสดงออกมาข้างนอก.** ราคะแสดงออกมาข้างนอก โทสะแสดงออกมาข้างนอก: แต่**โมหะมันร้อนลึกอยู่ข้างใน,** แล้วมันจะเป็นเชื้อราคะ ส่งโทสะออกมาไม่รู้จักสิ้นสุดเรื่อย; เพราะฉะนั้นมันน่ากลัวกว่าน่าอันตรายกว่า.

ไฟที่เปียกเย็นนั่นแหละระวังให้ดี มันร้อนลึกกว่าไฟที่ลุกโพลงๆอยู่. ตัวกู–ของกูนั่นแหละคือไฟที่เปียกที่ลึกอยู่ข้างใน, ร้อนใน. ต้องขจัดออกไปให้มันตาย, หรือทำให้มันตายอยู่เสมอ ทุกวันทุกคืนทุกชั่วโมง. **ทำงานด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารของความว่าง ให้ถูกต้องให้ถูกวิธีอยู่เสมอ มันจะแก้ร้อนใน; แล้วร้อนนอกมันก็จะหายไปได้เอง.**

ที่เราพูดกันถึงเรื่องตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที มันดีอย่างนี้;มันแก้การตายโหง มันแก้อาการร้อนในแก้อะไรสารพัด

อย่าง ที่ไม่พึงปรารถนา. จึงขอให้คุณเอาไปคิดดูให้ดี ๆ ให้เข้าใจกันจนได้, แล้วปฏิบัติให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในฐานะที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา เป็นอมตธรรมในพระพุทธศาสนา.

เวลาของเรา ๑ ชั่วโมงก็หมดไป.

บ้าดี

ยิ่งทำดี จะยิ่งมี นรกมาก
ถ้าใจอยาก ดีเด่น เป็นเจ้าขรัว
ให้ผู้คน ทั้งผอง ต้องยอมกลัว
คือยอมตัว อยู่ใต้ ปัญญ ยัง ;
ไม่ต้องการ มรรคผล ดลนิพพาน
คงต้องการ แต่ให้ เขาช่วยสั่ง
ให้ลอยลม ล่องไป จมไม่ลง
ต้องประสงค์ แต่เท่านี้ : "บ้าดี" เอย ฯ

คำขอบพระคุณ

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ ผู้เป็นองค์บรรยายหลักธรรมคำสอนเล่มนี้เป็นอย่างสูง ซึ่งเปรียบเสมือนดวงประทีปส่องทางชีวิตให้ก้าวไปสู่ความถูกต้อง เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลส และเป็นปัจจัยนำไปสู่พระนิพพานแก่ชาวโลก

กราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช แห่งธรรมทานมูลนิธิ มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ และองค์การฟื้นฟูพระศาสนา คณะทำงานและผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ มูลนิธิ กองทุน วัด หน่วยราชการ โรงเรียน ห้องสมุด ศูนย์หนังสือและร้านหนังสือทั่วราชอาณาจักร ที่ได้กรุณาช่วยเผยแพร่หนังสือเล่มนี้เป็นอย่างสูง

บันทึกการจัดพิมพ์

ธรรมสภา ขอกราบนมัสการขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์พุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม องค์บรรยายหนังสือ ชุด ๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิธรรมทาน ที่อนุญาตและสนับสนุนการจัดพิมพ์ ขอกราบขอบพระคุณ มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ผู้จัดพิมพ์หนังสือในครั้งแรก และขอกราบขอบพระคุณ ท่านอาจารย์โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์ แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร จิตรกรผู้วาดภาพปกหนังสือชุดนี้ เป็นอย่างสูง

หนังสือชุด ๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม

ท่านที่ประสงค์มีไว้เพื่อศึกษาหรือจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่...

ธรรมทานมูลนิธิ ๖๘/๑ หมู่ ๖ ต. เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐
โทร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๕๖-๗, ๔๓๖๖๑-๒ โทรสาร. ๔๓๑๕๕๗
ธรรมสภา ๓๕/๒๗๐ จรัญสนิทวงศ์ ๖๒ บางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทร. (๐๒) ๔๓๔๔๒๖๗, ๔๓๔๓๕๖๖, ๘๘๘๗๙๔๐ โทรสาร. ๔๒๔๐๓๗๕

ความสุขในการงาน

พุทธทาสภิกขุ

ISBN : 974 - 497 - 264 - 5

จำนวนพิมพ์ : ๕,๐๐๐ เล่ม

จำนวนพิมพ์ : ๕,๐๐๐ เล่ม

ปีที่จัดพิมพ์ : พระพุทธศักราช ๒๕๔๔

จัดพิมพ์โดย : ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม

โดยการสนับสนุนของธรรมทานมูลนิธิ สวนโมกขพลาราม

เนื่องในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พระพุทธศักราช ๒๕๔๘

หนังสือเล่มนี้

ผลิตด้วยวัสดุอย่างดี

เข้าเล่มด้วยการเย็บกี่ที่อยู่ได้นาน

เพิ่มสีสันและจัดรูปเล่มให้สวยงามยิ่งขึ้น

ด้วยหวังว่าจะให้ช่วยกันรักษาไว้ไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ปี

เพื่อในกาลต่อไป ไม่มีใครพิมพ์หนังสือเช่นนี้ออกเผยแพร่

ลูกหลานของเราจะได้มีหนังสือที่ดีไว้ศึกษา เพื่อเป็นประทีปส่องทางชีวิต

การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง การรับธรรมะและนำไปปฏิบัติย่อมชนะการรับทั้งปวงเช่นกัน

พุทธทาส ๑๐๐ ปี

๒๗ พฤษภาคม ๒๔๔๙ - ๒๕๔๙

ความสุขในการงาน

พุทธทาสภิกขุ

๘๐

ขอกราบอนุโมทนาแด่ทุกท่านที่สนับสนุนและร่วมสมทบค่าจัดพิมพ์ในราคา ๘๐ บาท